

VĚDECKÝ ČASOPIS

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

8

ROČNÍK 32 (LIX)
PRAHA
SRPEN
1986
CENA 10 KčS

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÁ
ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
PRO ZEMĚDĚLSTVÍ

Redakční rada

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc. (předseda), prof. ing. Milan Brannický, CSc., prof. dr. ing. Alois Grolig, DrSc., doc. ing. Miroslav Grznár, DrSc., ing. Zdeněk Hoffmann, CSc., prof. ing. Dimitrij Choma, DrSc., ing. Vladimír Jeníček, CSc., prof. Jaroslav Kabrhel, doc. ing. Mária Kadlečíková, CSc., ing. Jaroslav Korbíni, CSc., ing. Jaroslav Kunc, CSc., doc. ing. Juraj Mikita, CSc., prof. ing. Jaroslav Pič, DrSc., ing. Vladimír Vácha, CSc.

Za vedení časopisu odpovídá prof. ing. Karel Svoboda, CSc.

Redaktorka ing. Hedvika Malíková

© Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství, Praha 1986

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozbor a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu. Vydává Československá akademie zemědělská — Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství. Vychází měsíčně. Redakce: 120 56 Praha 2, Slezská 7, telefon 257 541, 254 451. Celoroční předplatné Kčs 120,—.

Научный журнал ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA публикует обзоры, анализы и научные статьи о решенных заданиях по научному исследованию в области экономики сельского хозяйства и пищевой промышленности. Издает Чехословацкая сельскохозяйственная академия — Институт научно-технической информации по сельскому хозяйству. Выход в свет ежемесячно. Редакция 120 56 Прага 2, Слезска 7.

The scientific journal ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA publishes studies, analyses and scientific treatises about the solved research tasks in the sphere of the agricultural economics and the economics of food — production industry. Published by the Czechoslovak Academy of Agriculture — the Institute of Scientific and Technical Information for Agriculture. Issued monthly. Editorial office 120 56 Prague 2, Slezská 7.

Die wissenschaftliche Zeitschrift ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA veröffentlicht Studien, Analysen und wissenschaftliche Abhandlungen über die gelösten Forschungsaufgaben auf dem Gebiet der Ökonomie der Landwirtschaft und Nahrungsmittelindustrie. Herausgegeben von der Tschechoslowakischen landwirtschaftlichen Akademie — Institut für wissenschaftlich-technische Information der Landwirtschaft. Erscheint monatlich. Redaktion 120 56 Prag 2, Slezská 7.

K PROBLEMATICE INTENZIFIKACE SE ZAMĚŘENÍM NA FONDOVOU A MATERIÁLNÍ NÁROČNOST VÝROBY

Socialistické zemědělství je organickou součástí ekonomiky země, a proto se vyznačuje všemi vztahy, které jsou příznačné pro vztahy mezi celkem a jeho částí. Spolupodílí se na dosažených úspěších i na řešení jeho problémů. Úspěchy jeho fungování jsou závislé i na práci ostatních článků zemědělsko-průmyslového komplexu, jeho práce však zpětně ovlivňuje ostatní oblasti ekonomiky.

Vstupujeme do období druhé poloviny osmdesátých let, do období realizace usnesení XVII. sjezdu KSČ. Sjezd zhodnotil výsledky uplynulých pěti let a v některých směrech i posledních patnácti let. Vstup do období 7. pětiletky (1981–1985) nebyl snadný. Pokračoval růst cen surovin a energie, v důsledku krizových jevů v kapitalistických zemích se zostřovaly podmínky odbytu našich výrobků na těchto trzích apod. Byla proto přijata řada opatření v oblasti regulace dovozu a vývozu, investiční výstavby, maloobchodních cen některých výrobků potravinářského průmyslu.

Roky 1981 a 1982 se vyznačovaly ekonomickou stagnací. Na tom se spolupodílelo i zemědělství. Jestliže např. roční sklizeň obilí v roce 1980 představovala 10,7 mil. t, v roce 1981 klesá na 9,4 mil. t a ani v roce 1982 nepřekročila úroveň posledního roku šesté pětiletky (10,3 mil. t).

K obnově dynamiky ekonomiky dochází v roce 1983 a tento pozitivní vývoj pokračuje do konce 7. pětiletky. Národní důchod proti předchozí pětiletce se zvýšil o 11,5 %. Jedna ze specifických ekonomiky let 1981–1985 spočívá v tom, že z přírůstku národního důchodu pouze 1/4 byla určena pro vnitřní potřeby (osobní a společenskou spotřebu, investice), zatímco 3/4 byly určeny na splácení dluhů a vyrovnaní klesající efektivity našeho vývozu (nestejný vývoj cen dováženého a vyváženého zboží). Příznivému vývoji ekonomiky ČSSR napomohl i úspěšný vývoj zemědělství a ZPoK.

Počínaje rokem 1983 jsme dosahovali velmi příznivých sklizní obilí. Bylo proto možno snižovat jeho dovoz, a to už do té míry, že v roce 1985 jsme dosáhli soběstačnosti. Příznivý vývoj byl zaznamenán ve výrobě olejnin a pšicnin. To vše významným způsobem přispělo k zlepšení vnějších ekonomických vztahů.

Podle usnesení XVII. sjezdu KSČ se má hrubý národní důchod v letech 1986–1990 proti předchozímu pětiletí zvýšit o 18–19 % a má dosáhnout 732 až 738 mld Kčs. Náročnost tohoto úkolu spočívá v tom, že daného přírůstku má být dosaženo s dnešní úrovní vstupů surovin, energie a materiálních zdrojů vůbec. Z toho plyne potřeba snížit podíl výrobní spotřeby na společenském produktu a toto snížení má být dokonce třikrát vyšší než v minulé pětiletce. Jenom z toho titulu se má zvýšit národní důchod o celých 40 %. To je podstata, z níž plynou všechny programy úspor energie, kovů, surovin apod.

Tempo růstu národního důchodu (zvýšení o 18–19 %) má být vyšší než tempo růstu průmyslové produkce (zvýšení o 15–18 %). Nikdy v minulosti tomu tak nebylo. Dosavadní tendence klesající účinnosti základních výrobních prostředků mají být změněny ve vztah opačný – efekty mají růst rychleji než investice a dosavadní základní výrobní prostředky by měly přinést vyšší výsledky než v minulosti. Konečně produktivita práce se má na přírůstku národního důchodu podílet 92–95 %, což představuje o 12 až 15 bodů více než v uplynulém pětiletí. „Nová kvalita ekonomického růstu tedy souhrnně znamená podstatně vyšší zhodnocování všech výrobních vstupů, výraznější růst technicko-ekonomických parametrů a technologií, kvality užitných hodnot“ – uvedl ve Zprávě o Hlavních směrech hospodářského a sociálního rozvoje ČSSR na léta 1986–1990 a výhledu do roku 2000 na XVII. sjezdu KSČ s. L. Štrougal. (Rudé právo 28. 3. 1986)

Ekonomika má své problémy. Bylo tomu tak v minulosti, nejinak tomu bude v budoucnosti. Povaha problémů let padesátých byla jiná než problémů dnešních. Vznikají nejenom vlivem vnějších i vnitřních faktorů výroby (omezenost surovin, rostoucí vzdálenosti, problémy odbytu), ale i tím, že osobní spotřeba pracujících socialistických zemí se neustále zvyšuje.

Na pozadí těchto národohospodářských souvislostí je zapotřebí prosazovat i úkoly čs. zemědělství. Jeho pozitivní vývoj z hlediska dlouhodobého i v období uplynulých pěti let byl náležitě oceněn i na posledním sjezdu KSČ. Avšak ani úkoly v zemědělství nejsou méně náročné než v ostatních odvětvích. Za uplynulou pětiletku se objem hrubé zemědělské produkce ve stálých cenách zvýšil zhruba o 10 %, z toho výroby rostlinné o 13 % a živočišné o 6 %. Pro současnou pětiletku platí úkol přírůstku ve výši 6–7 % u hrubé zemědělské produkce, z toho u rostlinné produkce o 8–9 % a živočišné o 5–6 %. Je to tempo, které odpovídá společenským potřebám.

Vyskytují-li se někdy názory, že dnes nejde o objem, ale o kvalitu a náklady, pak je takové tvrzení zjednodušené a částečně i nesprávné. Ani dnes, tj. v této pětiletce, nemůže nejít o objem. Ten je dán plánovanými cíli. Podobné formulace spíše mají na mysli to, že zvýšit výrobu o uvedený rozsah by nemělo činit problémy. Problémy se přesouvají do oblasti kvality a nákladovosti. Jde o vztah zdrojů a efektů, tj. o problémy, které jsou velmi naléhavé v celé naší ekonomice. „To, co platí pro celé národní hospodářství – požadavek vysoké hospodárnosti a efektivnosti, se plně vztahuje i na zemědělství. Také zemědělské suroviny a potraviny je třeba vyrábět levněji. Potřeby dalšího zintenzivnění a zhospodárnění zemědělské výroby kladou podstatně vyšší nároky na vědeckotechnickou úroveň, komplexnost a kvalitu všech rozhodujících intenzifikačních vkladů a na stupeň jejich využití“ uvedl v Politické zprávě ÚV KSČ XVII. sjezdu KSČ s. G. Husák. (Rudé právo 25. 3. 1986)

Bylo by pochopitelně nesprávné tvrdit, že v minulosti otázka nákladovosti výroby nehrála roli. Jde přece o neoddelitelnou součást kategorie efektivnosti socialistické ekonomiky, neboť ta vždy v sobě obsahovala jak účelnost, tak i hospodárnost. Stupeň naléhavosti této problematiky se zvyšuje z několika důvodů. Plnění ekonomických i sociálních cílů vyžaduje další zdroje. V klasickém slova smyslu jsou omezené. Na straně druhé existují i v tom, že dosud nejsou náležitě využívány. Důkazem toho je vysoká energetická i materiálová náročnost výroby. Proto bylo možno formulovat cíl: s danými zdroji dosáhnout plánovaného vzestupu národního důchodu.

Příspěvky, které obsahuje toto monotematické číslo, zabývají se uvedenou problematikou z nejrůznějších pohledů. Vzhledem k poraze časopisu se autoři pokoušejí o organické skloubení teoretickometodologických přístupů s analýzou konkrétních číselných podkladů.

Každá věda má svůj kategoriální aparát, v němž se odrážejí jery a souvislosti ekonomické reality. Není-li chápání některých pojmů zcela jednotné, je to spíše odrazem pokračujícího procesu poznání, než nevěrným odrazem hospodářského dění. Zemědělská ekonomika je vědeckým časopisem a interpretuje otázky zejména ekonomického rázu, je třeba je takto chápat. Avšak jedno je nesporné: má-li zemědělství a celý ZPoK se spolupodílet na intenzifikaci ekonomiky země v souladu s cíli vytyčenými XVII. sjezdem KSČ, musí s důrazem nesrovnatelně větším hledat všechny cesty pro zlepšení proporcí zejména mezi materiálními náklady a základními výrobními prostředky na jedné straně a efekty (výkony) na straně druhé. Tím, že zemědělství bude plnit plánovaný objem, strukturu i kvalitu produkce a snižovat náklady, bude přispívat k růstu národního důchodu ve smyslu hodnotovém i naturálně věcném.

*Prof. Dimitrij Choma, DrSc.
vědecký redaktor tematického čísla*

**ORIENTACE NA URYCHLENÝ RŮST EKONOMICKÉ EFEKTIVNOSTI A INTENZITY
— NEJDŮLEŽITĚJŠÍ SOUČÁST STRATEGIE EKONOMICKÉHO
A SOCIÁLNÍHO ROZVOJE**

Rozhodující cestou řešení vnějších i vnitřních podmínek, za nichž se bude zemědělství a ZPoK v dalším období rozvíjet, je jeho další efektivní intenzifikace. Jinak ZPoK nemůže úspěšně plnit své funkce ve společenském rozvoji. Efekty intenzifikace musí tvořit hlavní zdroj růstu ekonomické efektivity výroby zemědělských surovin a potravin.

Na XVII. sjezdu KSČ i dalších sjezdech komunistických a dělnických stran členských států RVHP byl vytyčen rozhodný kurs soustavného zvyšování efektivity společenské výroby cestou všestranné intenzifikace, založené na vědeckotechnickém pokroku.

V Programu KSSS (nová redakce) schváleném na XXVII. sjezdu v březnu 1986 se v rámci celkové ekonomické strategie strany uvádí: „Úkol urychlit sociálně ekonomický rozvoj země, který strana vytyčuje, vyžaduje hluboké přeměny především v rozhodující sféře lidské činnosti — ekonomice. Je třeba uskutečnit radikální obrat k intenzifikaci výroby a přeorientovat každý podnik a každé odvětví na plné a prvořadě využívání kvalitativních faktorů ekonomického růstu. Je třeba zajistit přechod k nanejvýš organizované a efektivní ekonomice s všestranně rozvinutými výrobními silami a výrobními vztahy, s dobře fungujícím hospodářským mechanismem.“ (Rudé právo 7. března 1986)

Růst efektivity a kvality veškeré práce cestou intenzifikace tvoří také v ČSSR hlavní obsah a nejdůležitější součást celé naší hospodářské strategie v 8. pětiletce i do roku 2000.

Klíčovou otázkou celkové strategie urychlení sociálně ekonomického rozvoje ČSSR, řekl s. G. Husák v Politické zprávě ÚV KSČ na XVII. sjezdu KSČ, je „... podstatně zvýšit výkonnost a efektivnost národního hospodářství ... cestou intenzifikace ... Tento požadavek staví s nejvyšší aktuálností a naléhavostí. ... To co platí pro celé národní hospodářství — požadavek vysoké hospodárnosti a efektivity — se plně vztahuje i na zemědělství.“ (Rudé právo 25. 3. 1986)

„Nová kvalita ekonomického růstu“, uvádí se ve zprávě o Hlavních směrech hospodářského a sociálního rozvoje ČSSR na léta 1986 — 1990 a výhledu do r. 2000, „souhrnně znamená podstatně vyšší zhodnocování všech výrobních vstupů, výraznější růst technicko-ekonomických parametrů a technologií, kvality užitných hodnot.“ (Rudé právo 26. 3. 1986) Znamená to, že v ekono-

mice jako celku předpokládaný vzestup národního důchodu do roku 1990 musí být dosahován podstatně vyššími tempy růstu efektivnosti, než na jaké jsme byli zvyklí v 7. pětiletce. Přírůstek národního důchodu o 18–19 % musíme zabezpečit zhruba s dnešní úrovní surovinových energetických a materiálových zdrojů. Růst národního důchodu poprvé v historii našeho plánovaného hospodářství musí být rychlejší než vzestup objemu výroby, což znamená nastolit materiálově úsporný typ rozvoje. Osmá pětiletka předpokládá změnu tendence v účinnosti základních prostředků a nakonec zvýšit podíl produktivity práce na přírůstku národního důchodu ve srovnání se 7. pětiletkou o 12 až 15 bodů.

Na adresu zemědělství bylo řečeno, že „... i toto odvětví musí mnohem výrazněji přispět ke snižování výrobních nákladů a k účinnějšímu využívání základních fondů i výrobních prostředků ... vyrábět potřebný sortiment kvalitně s co nejnižšími materiálovými a energetickými vstupy.“ (tamtéž)

NUTNOST INTENZIFIKACE A ÚLOHA VTR

Nutnost intenzifikace, kromě naléhavosti lepšího uspokojování rostoucích potřeb společnosti, je mnohdy jednostranně spojována jenom s vyčerpáním extenzivních zdrojů a vnějšími ekonomickými a politickými vlivy. Při nesporné závažnosti těchto faktorů je hlavní příčina vyvolávající potřebu důsledné orientace na intenzifikaci spojena s dosaženou úrovní rozvoje výrobních sil, vědeckých poznatků a nutností jejich rychlejšího uplatňování v praxi. Věda se stává základním činitelem ekonomického růstu.

I když například SSSR má nesrovnatelně lepší podmínky co do surovin, materiálů, paliv atd., přesto v roce 1984 zdůraznil K. Černěnko: „Nutnost intenzifikace je diktována nejen a dokonce ani ne tak nedostatkem zdrojů, nýbrž především tím, že naše národní hospodářství zajistilo takový objem výroby, kdy je třeba spíše modernizovat než rozšiřovat, abychom postupovali kupředu.“ (Rudé právo 24. 12. 1984)

Jestliže na omezenost výrobních zdrojů pohlédneme z hlediska delšího historického období, zjistíme, že v té či oné etapě vývoje nejednou vystoupila do popředí omezení (bariéry) tradičních zdrojů růstu, avšak vždy byla překonána vědeckotechnickým pokrokem. Omezenost tradičních zdrojů růstu byla vždy jenom relativní.

Na úlohu vědy v jejich překonávání v historickém vývoji zemědělství poukázal již B. Engels v polemice s buržoazními ekonomy: „Kde je dokázáno, že výnosnost půdy roste aritmetickou řadou? Rozloha půdy je omezená, to je pravda. Pracovní síla, již se používá k obdělávání této půdy, roste s obyvatelstvem; ale připusťme i to, že zvyšování výnosů nestoupá vždy úměrně s větším vynaložením práce; pak ještě zbývá třetí prvek, který ovšem ekonom za nic nepovažuje, a to je věda a její pokrok; je stejně nekonečný a přinejmenším stejně rychlý jako růst obyvatelstva ... Věda postupuje kupředu s masou poznání, kterou jí zůstavilo předcházející pokolení — tudíž za neobyčejnějších poměrů také geometrickou řadou.“ (Marx a Engels 1956, s. 547)

Komplexní uplatňování vědy a techniky ve výrobě se stává základní podmínkou postupného přerušení růstové spojitosti mezi kvantitou klasických zdrojů výroby (lidské práce, půdy a ostatních výrobních prostředků) a produkce, resp. dosažení tzv. uzlového bodu, za nímž připadá rozhodující role v růstu výroby kvalitativním činitelům. Pochopitelně, že převažující působení

kvalitativních faktorů je podmíněno předchozím působením „stupňů výrobnosti“ (Marx 1953, s. 40), znamenajících, že „... nelze ani přeskočit, ani oddekretovat přirozené fáze vývoje.“ (Marx 1955, s. 19)

Lze říci, že k přerušení této růstové spojitosti došlo v čs. zemědělství u zemědělského půdního fondu a pracovních sil, i když tento proces byl dočasně vykoupěn růstem investiční, fondové a materiálové náročnosti produkce. Avšak i zde jsou v poslední době patrné určité pozitivní změny, které naznačují možný obrat ve vztazích mezi produkcí (resp. výkony) a těmito činiteli výroby.

I když docílený růst zemědělské produkce v 7. pětiletce byl poměrně investičně náročný a účinnost základních fondů měla nadále klesající tendenci, významné je, že tempo poklesu jejich účinnosti se snížilo a materiálová náročnost výkonů se zvýšila jenom o 1,7 % ve srovnání s 6. pětiletkou (z toho v JZD o 5,2 % a na státních statech došlo ke snížení o 2,5 %). Plán na 8. pětiletku poprvé v historii předpokládá pokles materiálové náročnosti výkonů a další snížení tempa růstu investiční a fondové náročnosti.

VÝVOJ NÁZORŮ NA POJETÍ INTENZITY ZEMĚDĚLSKÉ VÝROBY

Intenzifikace zemědělství je složitý ekonomický proces. Správný přístup k jejímu vymezení má velký význam nejen teoretický, ale i praktický. Podle toho, jak je interpretována podstata intenzity a intenzifikace, jejich kritéria a ukazatele, měly by být voleny i praktické postupy a prostředky jejich uskutečňování, tj. praktická řešení jednoho ze stěžejních problémů našeho zemědělství.

Jak je známo, zatím je však situace taková, že ani v obecné ekonomické teorii a tím pochopitelně ani v úsekových ekonomikách nejsou jednoznačné názory na pojetí intenzity (intenzivního typu růstu) a extenzity (extenzivního typu růstu) výroby, resp. reprodukčního procesu uskutečňovaného v zemědělských podnicích, resp. odvětví zemědělství jako celku.¹⁾ O tom svědčí řada diskusí probíhajících mezi ekonomy socialistických zemí, zejména v SSSR. Známá je také polemika, která proběhla v 60. letech v ČSSR o určení obsahu pojmu intenzita a intenzifikace zemědělské výroby. Později se na toto téma objevovaly články jenom velmi sporadicky. Až v roce 1976 opět tuto otázku nově nastoluje C. Ledl a kol. (1976) a v poslední době zvláště J. Píč (1983) a K. Vinohradský (1984).

S úsilím o intenzifikaci zemědělské výroby se vynořuje i otázka vztahu intenzity a ekonomické efektivity. Obecně je většinou uznáván názor, že nejde o dvě totožné ekonomické kategorie, avšak v čem lze spatřovat mezi nimi základní rozdíly, se názory rozcházejí. Proto cílem tohoto příspěvku je zapojit se do diskuse a pokusit se zodpovědět uvedené otázky z hlediska zemědělství jako celku a zemědělských podniků.

Vědecké metodologické základy intenzity a intenzifikace vůbec i zemědělské výroby zvláště rozpracovali klasikové marxismu-leninismu. Intenzifikaci považují za jednu z cest rozšířené reprodukce, jako proces rozvoje výrobních sil a výrobních vztahů ve vzájemné jednotě a podmíněnosti. Při určování cílů intenzifikace K. Marx i V. I. Lenin vycházeli ze stupně rozvoje výrobních sil

¹⁾ V článku pohlížíme na výrobní proces jako na dynamický jev, a proto nebudeme dělat mezi oběma pojmy rozdíl. „... každý společenský výrobní proces, zkoumán ve stálé souvislosti a ustáveném toku svého obnovování, je zároveň reprodukční proces. Podmínky výroby jsou i podmínkami reprodukce.“ (K. Marx, Kapitál, díl I, s. 597)

a výrobních vztahů vlastních danému způsobu výroby. Tyto metodologické základy mají veliký význam pro teorii a praxi intenzifikace zemědělství i v podmínkách socialismu. K. Marx ukázal, že výroba „... se každoročně rozšiřuje ze dvou důvodů: za prvé proto, že neustále vzrůstá kapitál vložený do výroby, a za druhé proto, že tohoto kapitálu se používá neustále produktivněji.“ (Marx 1964, s. 556)

Marx tedy rozlišoval dvě základní skupiny zdrojů růstu výroby. V tomto smyslu vymezil extenzivní a intenzivní rozšířenou reprodukci nezávisle na tom či onom odvětví výroby. „V kratších či delších intervalech dochází tedy k reprodukci, a to díváme-li se na ni ze společenského hlediska k reprodukci v rozšířeném měřítku; rozšířené extenzivně, rozšiřuje-li se oblast výroby; rozšířené intenzivně, používá-li se účinnějších výrobních prostředků.“ (Marx 1954, s. 184)

Klasikové marxismu-leninismu ukázali i na rozhodující a trvalý faktor intenzivního růstu – vědeckotechnický pokrok. Nezabývali se však kritérii a ukazateli pro posuzení převážně extenzivního či intenzivního typu rozvoje výroby, ani formami intenzivních typů reprodukce, jímž věnuje současná ekonomická teorie neustále větší pozornost.

Dřívější názory na intenzivní rozvoj v zemědělství a průmyslu se vyznačovaly především tím, že míra intenzivního růstu byla posuzována jenom z hlediska jednoho zdroje výroby. Při posuzování převážně extenzivního a intenzivního typu rozvoje se v průmyslu vycházelo z vlivu produktivity živé práce na přírůstek produkce, tedy z účinnosti živé práce. Růst produkce zabezpečovaný přírůstkem produktivity živé práce byl považován za intenzivní složku výroby a přírůstek produkce dosažený růstem zaměstnanosti za extenzivní složku. Pokud přírůstek produkce zabezpečoval v převážné míře růst produktivity, šlo v duchu tohoto pojetí o intenzivní typ, a naopak.

V zemědělství byla (a v mnoha případech je tomu dodnes) jediným kritériem úrovně intenzity produkce účinnost zemědělské půdy. Růst produkce na 1 ha z. p., doprovázený zpravidla i vyššími vklady na jednotku plochy půdy, byl považován za intenzivní složku zemědělské výroby jako celku, a přírůstek produkce dosažený rozšiřováním ploch obdělávané půdy za extenzivní složku. Při použití tohoto kritéria bychom mohli říci, že v zemědělství byl již ve II. polovině 18. století nastolen plně intenzivní typ reprodukce, protože veškerý přírůstek produkce byl zabezpečován při neustále klesající celkové výměře zemědělského půdního fondu.

Pochopitelně, že tento dlouho tradiovaný přístup pojetí intenzivního rozvoje zemědělství jako celku, jež omezoval objekt intenzifikace pouze na půdu, se postupně nutně dostával do neustále větších rozporů s reálně existující skutečností, byť byl často doprovázen citáty zejména z určitých částí Kapitálu K. Marxe. Jde o ty pasáže, kde se K. Marx zabýval otázkami materiálního základu vytváření mimořádného zisku, z něhož v zemědělství vzniká diferenciální pozemková renta II. K. Marx zde zcela pochopitelně omezoval objekt intenzifikace pouze na půdu.

Ovšem toto vymezení nelze podle našeho názoru považovat za absolutní. K. Marx v této souvislosti abstrahoval od ostatních stránek procesu intenzifikace a nezkoumal ho komplexně. Proto nelze mechanicky aplikovat tezi o extenzivním či intenzivním využívání půdy na celý reprodukční proces výroby. K. Marx nikdy netvrdil, že pouze půda je schopna zlepšovat svou účinnost. Při všech jejích specifikách i určité výjimečnosti nelze sféru intenzifikace zemědělství omezit jenom na ni, i když z ohledem na prozatím nezastu-

pitelnou úlohu půdy je nutno intenzifikaci v zemědělství spojovat především se zvyšováním její produkční účinnosti. Avšak půda nemůže být jediným a všeobecným objektem intenzifikace zemědělské výroby jako celku, nýbrž pouze jedním z nich.

Objekt intenzifikace zemědělství za rámec půdy byl v čs. ekonomické literatuře poprvé rozšířen ve studii C. Ledla a kol. (1976) na všechny přírodní faktory (půdu rostliny, zvířata). Její autoři po dlouhé době opět připomněli historickou podmíněnost a sociálně ekonomický charakter intenzity zemědělské výroby a vzájemnou podmíněnost vědeckotechnického pokroku spojeného s dodatečnými vklady a intenzifikací.

V souladu s obecnými závěry některých ekonomů zabývajících se základními zákonitostmi socialistické rozšířené reprodukce a analýzou působení těchto zákonitostí v socialistické ekonomice je J. Píč (1983) aplikoval na podmínky zemědělství a předmětem intenzifikace učinil všechny rozhodující zdroje výroby (přírodní zdroje, pracovní síly a výrobní prostředky). Klasifikaci faktorů ekonomického růstu, s přihlédnutím na extenzivní a intenzivní činitele, jakož i metodiku jejich analýzy v odvětví rostlinné a živočišné výroby, rozpracoval K. Vinohradský (1984). Přesto některé otázky vyjadřování míry intenzity výroby i přesnější stanovení hranic, podle nichž lze považovat reprodukční proces za extenzivní či intenzivní na úrovni zemědělství jako celku a na úrovni podniku, zůstávají i nadále otevřené a diskusní.

POJETÍ INTENZITY VÝROBY (INTENZIVNÍHO TYPU REPRODUKCE) A UKAZATELE JEJÍHO HODNOCENÍ

Intenzifikace zemědělství je spojena především s využíváním přírodních faktorů (půdy, rostlin, zvířat). To je jeden ze specifických rysů intenzifikace tohoto odvětví. Tím se podle našeho názoru objekt intenzifikace nevyčerpává. Intenzifikaci nutno spojovat se zvyšováním účinnosti i dalších výrobních zdrojů, vedoucích konečně k jejich relativní úspoře. Jde tedy nejen o zvyšování účinnosti těchto faktorů, ale i lidské práce (pracovních sil) a ostatních výrobních prostředků. To jest výrobních zdrojů, jež převážně svou vyšší účinností ovlivňují nejen společensky požadovaný objem produkce v odpovídajícím sortimentu, kvalitě, čase, ale i těch zálohovaných výrobních zdrojů, které mají převážně substituční charakter. Jde např. o případy, kdy dochází k efektivní záměně živé ruční práce prací zvěčnělou, resp. kdy méně účinné stroje a strojní linky jsou nahrazovány účinnějšími nejen v technickém, ale i v ekonomickém smyslu, a tím je dosahováno úspor celkové práce, nebo vedou k úsporám či lepšímu využití osiv, hnojiv, ochranných prostředků apod.

V současných podmínkách rozvoje zemědělské výroby již nelze pominout ani kvalitu přírodního prostředí (půdy, vody, ovzduší, lesa) jako jednoho z předpokladů úspěšného průběhu rozšířené reprodukce výroby v dlouhodobějším období a reprodukce života na zemi vůbec.

Jestliže intenzifikace předpokládá používání neustále účinnějších výrobních zdrojů (tj. zdrojů vyznačujících se vyššími kvalitativními parametry a vyšším stupněm využití i stávajících zdrojů), znamená to, že je úzce spojena ve výrobně ekonomickém (technickém) slova smyslu s úsporami hmoty (energie apod.) a v ekonomickém smyslu s úsporami celkových nákladů vzniklých v důsledku toho, že daný objem společensky požadované produkce je zabezpečován menším rozsahem celkových zálohovaných zdrojů ve výrobě. Přikláníme se k názoru J. Vanera (1983): „V obecném vymezení je ... inten-

zifikace proces, jehož obsahem, smyslem a výsledkem je relativní úspora zdrojů, tj. úspora na jednotku produkce, a přesněji — na jednotku efektu ... a ve specifickém významu intenzifikace znamená zvyšování podílu úspory zdrojů (přírůstku efektivity) na přírůstku efektu.“

Intenzita zemědělské (a nejen zemědělské) výroby, resp. intenzivní typ růstu (reprodukce) vyjadřuje pak míru stupně intenzifikace, kdy rozvoj výroby je v převládající míře závislý na kvalitativním zdokonalování zálohovaných zdrojů výroby a jejich využití při současném uspokojování společenských potřeb konečnými efekty výroby s přihlédnutím k zachování, resp. zlepšování kvality přírodního prostředí. Kritérium intenzifikace je stupeň, v jakém růst výroby přestává být závislý na rozšiřování masy vynakládaných zdrojů.

Jestliže intenzivní typ růstu se vyznačuje tím, že přírůstku produkce je v převažující míře nebo zcela dosaženo úsporou zdrojů, plyne z toho, že můžeme rozlišovat převážně (částečně) a plně (všestranně) intenzivní typ růstu. To platí i o intenzifikaci výroby. Všestranná (plná) intenzifikace nastává tehdy, když všechny zálohované zdroje výroby mají pozitivní trend, tj. roste produktivita práce, klesá náročnost produkce na půdu, náročnost na zálohované ostatní základní a oběžné výrobní fondy, resp. klesá materiálová náročnost. Částečná intenzifikace nastává tehdy, když intenzifikace probíhá u jednoho nebo více zdrojů, ale ne u všech. (Toms 1983)

Vzniká otázka, jak posoudit, zda v zemědělství probíhá převážně intenzivní nebo extenzivní růst.

Obecně se v procesu rozšiřování výroby až dosud uplatňují souběžně extenzivní (kvantitativní) a intenzivní (kvalitativní) faktory. Vývojové tendence však směřují k tomu, že intenzivní faktory nabývají stále většího významu. Proces intenzifikace, v němž má rozhodující roli vědeckotechnický pokrok, vede k převaze kvalitativních faktorů.

Při posouzení, zda v zemědělské výrobě probíhá převážně intenzivní nebo extenzivní růst, bychom měli vycházet z jednotného a nedělitelného společného působení všech výrobních zdrojů (lidské práce, půdy a ostatních výrobních prostředků) na proces tvorby společensky požadovaných užitných hodnot. To znamená, že bychom měli brát v úvahu na jedné straně přírůstek resp. úroveň vlastní zemědělské produkce, čisté produkce atd., a na druhé straně přírůstek resp. úroveň celkového úhrnu zálohovaných (vázaných) zdrojů potřebných k dosažení daného konečného užitečného efektu výroby, a na tomto základě pak posoudit, zda se na přírůstku produkce podílí převážně kvantitativní přírůstek zálohovaných zdrojů, nebo růst jejich účinnosti.

Převážně extenzivní resp. intenzivní růst zemědělské výroby nelze posoudit na základě kvantitativních a kvalitativních charakteristik toho nebo onoho zdroje výroby, resp. několika jejích skupin, ale jenom na základě souhrnného vztahu užitečných efektů výroby a sumy zálohovaných zdrojů. To proto, že v procesu výroby v různých etapách vývoje, ale i v jednotlivých odvětvích výroby dochází k různé záměně a kombinaci mezi jednotlivými použitými výrobními zdroji. Např. v procesu industrializace zemědělství dochází k záměně živé ruční práce prací zvěcnělou, tj. k poklesu pracovní, ale růstu investiční, fondové a materiálové náročnosti produkce. Růst produkční účinnosti půdy je vykupován zpravidla růstem investic na meliorace, na protierozní opatření atd.

Při hodnocení celkové intenzifikace nelze tedy postupovat jenom podle fondové či materiálové náročnosti produkce apod., pokud se nechceme dopouštět jednostranností a dospět k opačným extrémům jako v době, kdy intenzifikace byla zužována buď jenom na účinnost živé lidské práce (průmysl),

anebo na účinnost zemědělského půdního fondu (zemědělství). Nemluvě o tom, že ne každý kvantitativní růst fondové a materiálové náročnosti, růst průměrného stavu zvířat atd. musí nutně znamenat extenzivní prvek v rozvoji výroby jako celku. Intenzifikace z hlediska jednoho zdroje může být vykoupena extenzifikací zdroje druhého. Z hlediska zemědělství jako celku, resp. zemědělského podniku vše záleží na tom, zda a v jaké míře se zvyšuje celková účinnost zálohovaných zdrojů.

Jednotlivé zálohované zdroje výroby a ukazatele jejich účinnosti (efektivnosti) vystupují ve vztahu k úrovni intenzity celé zemědělské výroby (tj. k celkové účinnosti zdrojů) jenom jako dílčí, faktoriální (příčinné) ukazatele. Tím nechceme oslabit úsilí řídicích orgánů o snižování tempa, resp. úrovně investiční, fondové a materiálové náročnosti produkce. Vždyť snížení materiálové náročnosti jenom o 1 % by přineslo v podmínkách roku 1985 úsporu v rozsahu téměř 1,1 mld Kčs a možné zvýšení zisku o 6,7 %.

Každý dílčí ukazatel je jednostranný a neúplný. V analytické činnosti však mají své místo, protože umožňují dát odpověď na otázku, jaké faktory ovlivnily stav (vývoj) intenzifikace v pozitivním nebo negativním smyslu a v jaké míře.

Zdá se, že časté nedorozumění při posuzování otázek úrovně intenzity a extenzity, ale i otázek týkajících se ekonomické efektivnosti způsobuje skutečnost, že faktoriální ukazatele mohou vystupovat jako kritériální (hodnotící) a za jiných okolností jako příčinné. Např. ukazatele účinnosti, efektivnosti základních výrobních fondů vystupují jako kritériální ukazatele, hodnotíme-li účinnost (efektivnost) jednoho výrobního zdroje — v tomto případě zálohovaných základních výrobních fondů. Za tohoto předpokladu jsou potom faktoriálními ukazateli všechny ukazatele, které tím či oním způsobem ovlivnily účinnost těchto fondů (technicko-ekonomická úroveň, struktura fondů s přihlédnutím k převažujícímu směru jejich působení, podíl aktivních a pasivních fondů, věková skladba, využití atd.). Tentýž ukazatel však vystupuje jako faktoriální, hodnotíme-li intenzitu resp. efektivnost výroby jako celku.

Nerozlišování kritériálních a faktoriálních ukazatelů způsobuje, že v plánovací praxi i analytické činnosti se často doporučují vedle sebe oba druhy ukazatelů. Tak vzniká nikoliv systém, ale víceméně konglomerát, souhrn ukazatelů, odlišný co do celkových vypovídacích schopností o daném ekonomickém jevu. Tyto postupy skýtají možnosti subjektivního a jednostranného hodnocení v závislosti na tom, kterému faktoriálnímu ukazateli dáme v hodnotící činnosti podniků či odvětví větší či menší váhu.

S ohledem na měnící se společenské potřeby, rozsah a strukturu zdrojů, jimiž mají být tyto potřeby uspokojovány, nabývají ty nebo ony zdroje v hospodářské politice státu, v jednotlivých odvětvích výroby a v podnicích rozdílné váhy a stupně naléhavosti, neboli společenského významu. V praxi řízení nutno tuto skutečnost respektovat. Dnes je tomu tak např. u materiálové a energetické náročnosti produkce, účinnosti krmiv (zejména jaderných), účinnosti půdního fondu atd. Avšak ze žádného z nich nelze vyvodit závěr, zda zemědělská výroba jako celek se rozvíjí převážně extenzivně nebo intenzivně ani na podnikové, ani na národohospodářské úrovni.

Navíc pokud jde o účinnost zálohovaných základních a oběžných výrobních fondů, přes všechny potíže s jejich stanovením a zkreslujícími vlivy (ocenění dříve a dnes pořizovaných výrobních prostředků, zejména základních, absence ceny zemědělské půdy jako rozhodujícího výrobního fondu v zemědělství při jejich vyčíslování apod.), pokud tento ukazatel vystupuje v roli

kriteriálního (hodnotícího) ukazatele, nebereme prozatím v zemědělství v úvahu jejich rozdílnou funkci ve výrobě.

V současnosti výlučně používaný ukazatel — vztah základních výrobních fondů (častěji jenom základních fondů) k produkci (výkonům) — nemůže uspokojivě vypovídat o zvýšení či snížení jejich skutečné účinnosti (efektivnosti), tedy ani o extenzivních a intenzivních prvcích v jejich rozvoji. Podle našeho názoru jde o mechanické převzetí tohoto ukazatele co do způsobu hodnocení jeho vypovídacích schopností o extenzivním či intenzivním působení z průmyslu, kde jsou v tomto směru zcela jiné objektivní podmínky.

Jestliže odhlédneme od rozdílného stupně dosažené úrovně záměny živé ruční práce prací mechanizovanou v obou odvětvích výroby, pak v průmyslové výrobě např. použití výkonnějších a levnějších strojů a strojně technologických linek je zpravidla nedílně spojeno nejen s růstem produktivity práce, ale i s růstem produkce (výkonů). V zemědělství tomu tak není. Zálohované věcné zdroje výroby (základní a oběžné výrobní fondy) působí na rozdíl od průmyslu převážně buď na růst produkce, nebo na substituci živé práce prací zvěcnělou resp. na úspory zvěcnělé práce, pokud dochází k efektivní obměně strojů a strojních linek. To je evidentní např. u sklizňové techniky, která buď plně, nebo v rozhodující míře odstranila živou ruční práci, avšak sama o sobě nemůže ovlivnit hektarové výnosy či užitkovost zvířat a tím ani růst produkce. Do určité míry může ovlivnit a ovlivňuje, někdy pozitivně (např. u obilovin) a někdy negativně (např. u cukrovky, brambor apod.), výši sklizňových ztrát a kvalitu produkce. Její intenzifikační efekt se projevuje především efektivní substitucí živé práce prací zvěcnělou, resp. při obnově sklizňové techniky v efektivní substituci (úsporách nákladů) méně účinných strojů a technologických linek účinnějšími.

Obdobně je tomu u materiálových nákladů a ukazatelů materiálové náročnosti produkce. I když teorie zemědělské ekonomiky a do určité míry i praxe dvojí funkci materiálových nákladů v propočtech výrobně ekonomické účinnosti (efektivnosti) respektuje tím, že je rozčleňuje na náklady převážně substituční a náklady působící převážně na růst produkce, v hodnocení účinnosti zálohovaných výrobních fondů je postupováno „průmyslovými“ metodami. Tyto otázky bude nutno řešit, přes všechny metodické složitosti vyplývající zvláště z toho, že pro zemědělskou výrobu je charakteristická vysoká komplementarita výrobních činitelů.

Jestliže máme dát odpověď na otázku, jaké faktory ovlivnily proces intenzifikace výroby jako celku, nutno používat v analytické činnosti, jak už bylo uvedeno, řadu dílčích faktoriálních ukazatelů. V prvním pořadí je to produkční účinnost zemědělského půdního fondu (produkce — půda), účinnost živé práce (produkce — množství vynaložené živé práce), fondová účinnost (produkce — výrobní fondy). Ve druhém pořadí jsou to ukazatele, které tím či oním způsobem ovlivnily účinnost uvedených faktorů výroby (hektarové výnosy, užitkovost zvířat atd.). Záleží na cíli a hloubce rozboru a také na stupni řídicího článku, jaké a kolik dílčích ukazatelů bude zvoleno, aby bylo dosaženo požadovaného cíle rozboru.

Pokud jde o metody analýzy, lze užít pyramidální metody rozkladu souhrnného (syntetického) ukazatele, korelační a regresní analýzy atd.

V analytické činnosti i v souvislosti s procesy intenzifikace se často pracuje s ukazateli, jež vyjadřují vstupy do výroby v naturálních nebo jiných jednotkách. I tyto postupy mají své opodstatnění, zejména tehdy, dotýkají-li se vstupů, jež mají rozhodující váhu na celkových zdrojích (např. spotřeba

krmiv u živočišné produkce apod.), anebo jsou v tak omezeném množství k dispozici, že je nutné sledovat jejich úspory a srovnávat s limity (spotřeba jaderných krmiv, paliv a energie atd.). V daném případě jde o ukazatele výrobní ekonomického (technického) charakteru, které signalizují úspory hmoty, energie apod. a nepřímo i možné ekonomické úspory. Není jisté bez významu i z hlediska intenzifikace, že hrubá rostlinná produkce v 7. pětiletce proti 6. pětiletce na 1 kg č. ž. průmyslových hnojiv vzrostla o více než 13 %, spotřeba krmiv (v přepočtu na škrobové jednotky) na jednotku živočišné produkce se snížila o 7,5 % při výrazném snížení spotřeby jaderných krmiv atd.

Jestliže vycházíme ze základního vztahu úrovně (vývoje) intenzity, tj. ze vztahu společensky požadované produkce k zálohovaným zdrojům výroby, vznikají dva okruhy problémů.²⁾ Jak obě veličiny kvantifikovat?

Pokud jde o kvantitativní vyjádření požadované produkce, nebo jinak řečeno, zda produkce odpovídá co do objemu, struktury, kvality a časových termínů požadavkům spotřebitele (odběratele), vznikají zde stejné problémy jako při kvantifikaci užitečných materiálních efektů výroby v souvislosti s vyjadřováním ukazatelů ekonomické efektivity. Je známo, že tento problém není prozatím zcela uspokojivě v teorii vyřešen. Při toleranci určitých nepřesností lze pro tento účel připustit buď ukazatele charakterizující plnění hospodářských smluv³⁾, anebo použít v čitateli vzorce kategorii vlastní produkce, výkonů atd. (nezávisle na tom, zda mají charakter pouhých efektů výroby, resp. charakter společensky užitečných efektů).

Prohlubováním a zdokonalováním plánování, dodavatelsko-odběratelských vztahů a hospodářských smluv i ekonomických nástrojů zaměřovaných k stimulaci výroby jen společensky požadované produkce (výkonů) se situace výrazně mění i v tomto směru, zejména přijetím a důsledným realizováním Opatření na zdokonalení soustavy plánovitého řízení ZPoK pro 8. pětiletku v duchu závěrů 4. a 11. zasedání ÚV KSČ. V závislosti na stupni zdokonalování řízení dochází čím dále tím více ke sblížování obou kategorií efektů výroby co do sociálně ekonomického obsahu. To dává možnost použít jeden syntetický ukazatel v čitateli vzorce intenzity, protože čím dále tím více postihuje stránku společenských potřeb.

Při určování „produkce“ bychom měli vycházet na jednotlivých stupních řízení z konečných efektů (výsledků) výroby. Na úrovni odvětví jako celku jde tedy buď o vlastní zemědělskou (celkovou), nebo čistou produkci (resp. fyzický objem národního důchodu), a na úrovni podniků jde o výkony (resp. jejich členění na výkony ze zemědělské a nezemědělské činnosti za předpokladu, že evidence umožňuje takovéto rozčlenění i u zálohovaných zdrojů), nebo o vlastní výkony (hrubý důchod).⁴⁾

Pokud jde o druhý problém — jak vyjádřit rozsah zálohovaných zdrojů ve výrobě, vázaných daným objemem produkce — bylo v teorii navrženo

²⁾ Při abstrahování od vlivu výroby na přírodní prostředí a možnosti promítnutí těchto vlivů do přepočtu úrovně intenzity.

³⁾ V hospodářských smlouvách je zakotvena část společenských potřeb v oblasti výroby, zprostředkovaná podnikům i závazným rozpisem plánu dodávek základních druhů produkce, protože stanovení závazných ukazatelů zakládá pro podniky právní povinnost uzavřít hospodářskou smlouvu, která blíže konkretizuje podmínky dodávek.

⁴⁾ Nedostatkem je, že hrubý důchod (vlastní výkony) jsou ne kategorií užitečných hodnot, ale kategorií směnné hodnoty, a proto nemusí vždy vyjadřovat, a zpravidla ani nevyjadřují sumu nově vytvořených užitečných hodnot. To je jeden z problémů využití tohoto ukazatele i jako ukazatele produktivity práce, který se pro nedostatek jiných možností pro tyto účely doporučuje, i když v pozměněné podobě, jako ukazatel upravených vlastních výkonů.

více metod jejich převodu do sečitatelné podoby.⁵⁾ Výzkum těchto otázek a diskuse pokračují dosud. Zdá se, že relativně nejspokojivější výsledky může přinést jejich sumarizace ve formě průměrného stavu základních výrobních a oběžných (výrobních a oběhových) prostředků. Jejich základním nedostatkem je, že v nich není prozatím zahrnut zemědělský půdní fond, protože půda dosud nedoznala ve fondech svého ocenění. Proto nutno její využití, včetně účinnosti náhrady úbytků půdy ostatními výrobními činiteli, analyzovat zvlášť.⁶⁾

Jestliže odhlédneme od této skutečnosti, je nejčastější námitkou proti použití ukazatele průměrného stavu základních a oběžných fondů (hospodářských prostředků) při vyjadřování sumy zálohovaných výrobních zdrojů pro účely měření intenzity (ale i vyjadřování fondové rentability pro účely měření ekonomické efektivity), že opomíjejí vázanou živou práci, resp. zdroje pracovních sil nutné v každém výrobním procesu.

Domníváme se, že tato námitka není na místě. V části těchto fondů každý normálně hospodařící podnik váže i nutné zdroje (např. na běžném účtě v bance nebo ve formě pohledávek, prodejních zásob apod.) k úhradě mezd, odměn i platů, jež musí zabezpečovat v příslušných časových termínech. Záleží na době obratu fondů, zda těchto zálohovaných zdrojů potřebuje v průměru vázat více či méně. Vždyť žádný podnik (ani kapitalistický podnikatel) neváže ve svých zdrojích výroby větší část než je zapotřebí k úhradě pracovních nákladů. Proto pokusy usilující připočítávat k průměrnému stavu výrobních fondů „cenu“ pracovních sil, např. formou součinu ročních odměn a počtu let jejího aktivního působení v reprodukčním procesu výroby apod., nemají podle našeho názoru opodstatnění.⁷⁾ Přimlouváme se za průměrný stav výrobních a oběhových fondů, jež daný objem produkce váže, i proto, že zvyšováním jejich obratu lze také dosáhnout celkové úspory zálohovaných zdrojů na jednotku produkce.

VZTAH INTENZITY VÝROBY A EKONOMICKÉ EFEKTIVNOSTI

Nejednou jsou nastolovány otázky, proč není oprávněné ztotožňovat extenzivní rozvoj s neefektivností, a naopak intenzivní rozvoj automaticky s efektivností, a v čem jsou rozdíly.

Na tyto otázky nacházíme nestejně odpovědi podle toho, jak jednotliví autoři chápou obsah obou pojmů. Nejčastěji je spatřován rozdíl v tom, že intenzita je spojována jenom s kvalitativním rozvojem výrobních sil vedoucím k jejich hospodárnosti, kdežto kategorie efektivity zahrnuje i aspekt zvyšování společenské užitečnosti, účelovosti výroby. Již bylo uvedeno, že intenzitu výroby jako kategorii rozšířené reprodukce chápeme ve spojitosti nejen s rozvojem výrobních sil, ale i výrobních vztahů, které určují sociálně ekonomický obsah této kategorie a tudíž i její cíl, účel, v jehož zájmu se má výroba intenzifikovat.

V čem tedy spatřujeme rozdíl mezi oběma kategoriemi? Rozhodujícím podle našeho názoru je to, jakým nákladům ve vztahu k fyzickému objemu

⁵⁾ viz přehled názorů Krilka (1979, s. 40–53), Vanera, Tomse a kol. (1977) aj.

⁶⁾ viz ukazatele C. Ledla (Ekonomika zemědělství 1983, s. 120–122) a K. Vinohradského (Pič J. a kol. 1984, s. 219–257)

⁷⁾ Takovýto postup se volil v některých odvětvích a oborech národního hospodářství i v dřívější praxi při výpočtu rentability výrobních činitelů.

produkce (čisté produkce, resp. národnímu důchodu) dát přednost při koncepcování rozhodujícího kritériálního ukazatele (resp. ukazatelů) při hodnocení ekonomické efektivity a extenzivního či intenzivního typu růstu.

Z čeho zde metodologicky vycházet? Především z toho, že základní národohospodářské kritérium a jemu odpovídající kritériální ukazatele ekonomické efektivity musí být co do svého obsahu stejné pro celé národní hospodářství, materiální výrobu jako celek i její jednotlivá národohospodářská odvětví a podniky. Kdyby tomu tak nebylo, pak postrádáme jednotící hledisko nejen pro rozhodování o volbě cest a prostředků při optimálním dosahování národohospodářských cílů rozvoje, ale i v hodnocení jejich plnění a stimulaci výroby.

Toto národohospodářské kritérium musí být co do obsahu jednotné, nezávislé na tom, zda v ekonomice jako celku nebo v tom kterém odvětví výroby apod. probíhá převážně extenzivní nebo intenzivní typ rozvoje, a tudíž jestli požadovaného objemu produkce v příslušných kvalitativních parametrech je dosahováno převážně kvantitativním přírůstkem vázaných zdrojů, nebo převážně zvyšováním jejich účinnosti.

Kdybychom tuto skutečnost při vyjadřování ekonomické efektivity výroby nerespektovali, nutně dospíváme k závěru, že převážně extenzivní formy rozšířené reprodukce, i když jsou v dané etapě historického vývoje objektivně nutné a možné, jsou automaticky neefektivními formami rozvoje. Nemluvě o tom, že i po vytvoření objektivních podmínek pro přechod národního hospodářství jako celku na intenzivní cestu rozvoje mohou být a jsou odvětví, obory, podniky, resp. některé úseky činnosti (zejména ty, které se ještě vyznačují vysokým podílem ruční práce a její záměnou prací mechanizovanou apod.), které se budou vyvíjet v delším či kratším časovém období převážně extenzivně. Proto základní kritérium ekonomické efektivity a z něho pocházející rozhodující hodnotící ukazatele nemohou nerespektovat uvedené skutečnosti.

Pokud přijmeme uvedené závěry jako správné, pak kritéria a ukazatele efektivity nemohou a nesmí vycházet (na rozdíl od kritérií a ukazatelů intenzity či extenzity) ze vztahu fyzického objemu požadované produkce k zálohovaným (vázaným) zdrojům výroby, ale ze vztahu produkce (pokud ji zvolíme za jednoho z reprezentantů efektů výroby) k běžným nákladům (vlastním nákladům v podniku, výrobním nákladům resp. jejich modifikacím — diferenciálním nákladům, tj. k přímým nákladům výroby s připočtením nákladů zpětné vazby či k úplným národohospodářským nákladům atd.).

Nedorozumění v tomto směru vzniká podle našeho názoru proto, že pokud se při měření ekonomické efektivity (resp. výrobní ekonomické efektivity) používá diferenciálních nebo tzv. úplných národohospodářských nákladů, často se tento postup interpretuje jako postup sumarizace zálohovaných výrobních zdrojů a vyčíslené úspory jako úspory vázaných zdrojů. Domníváme se, že v daném případě jde o nepřesnost.

Jestliže kritériální ukazatele ekonomické efektivity, na rozdíl od ukazatelů intenzity či extenzity, nepřipouštějí poměřovat zálohované zdroje ve výrobě s produkcí, je to tedy dáno tím, že pokud jde o tyto zdroje a běžné náklady, platí ve vztahu k produkci u obou skupin „nákladů“ rozdílné kvantitativní závislosti. K úsporám běžných nákladů (tokových veličin) na jednotku produkce může docházet jak v převážně extenzivním, tak v intenzivním typu rozvoje. Oba typy rozvoje ovlivňují „jenom“ tempo těchto úspor, (neboli

tempo růstu společenské produktivity práce, která je rozhodujícím materiálním základem růstu ekonomické efektivity.

Ekonomická efektivnost musí postihovat nejen úspory plynoucí ze zvyšování účinnosti použitých výrobních zdrojů, ale i efekty plynoucí společnosti z jejich kvantitativního růstu. Jestliže teoreticky předpokládáme i „čistě“ extenzivní typ růstu, tj. připustíme, že v určité etapě vývoje se účinnost žádného zálohovaného zdroje nezvyšuje, může i tak docházet k růstu ekonomické efektivity. Např. růstem zaměstnanosti průběžného obyvatelstva může docházet k absolutnímu růstu národního důchodu nejen celkem, ale i na obyvatele, a tím i k růstu ekonomické efektivity posuzované z národohospodářských pozic.

Jiná situace v hodnocení vztahů zálohovaných zdrojů a efektů výroby při měření ekonomické efektivity nastává, jestliže použijeme jako jednoho z reprezentantů efektů výroby ne fyzický objem produkce, ale zisk. Tento ukazatel může vystupovat (a jak známo v některých odvětvích národního hospodářství i vystupuje) jako jeden z kritériálních ukazatelů ekonomické efektivity. To za předpokladu uplatnění odpovídajícího typu (modelu) cen, při jejichž tvorbě je respektována rozdílná náročnost toho či onoho odvětví výroby a výrobků na zálohované zdroje. Tak je tomu u výrobního typu ceny. Tento typ ceny vyžaduje, aby zisk (resp. jeho část) byl proporcionálně rozdělen v souladu s velikostí vázaných zdrojů toho nebo onoho odvětví výroby nebo výrobků. Za těchto podmínek dosažení určité fondové rentability (zisku na jednotku zdrojů) vystupuje vůči odvětvím a podnikům jako parametr (společenské měřítko) jejich efektivity využití. Ukazatel fondové rentability pak skýtá pro celospolečenské orgány řízení jednu ze základů hodnocení efektivity jejich práce.

Již bylo uvedeno, že z hlediska intenzifikace výroby má své opodstatnění a význam výrobně technické vymezení intenzity a jejich ukazatelů. Z tohoto hlediska však ne každé intenzifikační opatření musí být i ekonomicky efektivní (a tudíž přinášet úspory v ekonomickém smyslu). Za těchto podmínek může dojít k relativním úsporám např. paliv, energie, krmiv apod. na jednotku produkce, avšak posuzujeme-li tyto úspory ne ve fyzických objemech, ale v hodnotové (cenové) formě, nemusí se situace jevit tak příznivě za podmínky růstu cen. To je také důvod proč kritéria ekonomické efektivity jsou rozhodující i při výrobně technické optimalizaci kombinace výrobních zdrojů potřebných k výrobě požadované produkce.

Závěrem lze říci, že syntetické ukazatele intenzity, vyjadřující globální účinnost zálohovaných výrobních zdrojů ve vztahu k produkci, i dílčí ukazatele intenzity (fondová, materiálová náročnost atd.) jsou důležitými faktoriálními ukazateli ekonomické efektivity (resp. výrobně ekonomické efektivity), avšak nemohou plnit funkci kritériálních ukazatelů této ekonomické kategorie.

ZÁVĚRY

Podle toho, jak je interpretována podstata intenzity a intenzifikace, jejich kritéria a ukazatele, by měly být voleny i praktické postupy a prostředky jejich uskutečňování. Názory ekonomů na tyto otázky nejsou však dosud jednotné.

Komplexní uplatňování vědy a techniky v reprodukčním procesu výroby potravin se stává základní podmínkou postupného přerušení růstové spojitosti mezi kvantitou klasických zdrojů výroby a produkce. Rozhodující role zde

připadá kvalitativním činitelům, jež vedou ke zvyšování účinnosti lidské práce, zemědělské půdy a ostatních zálohovaných zdrojů výroby, tedy k intenzifikaci. Efekty intenzifikace musí tvořit hlavní zdroj růstu ekonomické efektivity výroby zemědělských surovin a potravin.

Intenzifikace zemědělské výroby jako celku je spojena především s využitím přírodních faktorů — půdy, rostlin, zvířat. Zvyšování jejich účinnosti vnáší celou řadu specifík do procesu intenzifikace tohoto odvětví. Intenzifikaci však nutno spojovat se zvyšováním účinnosti i dalších zálohovaných (vázaných) zdrojů výroby (pracovních sil, ostatních základních a oběžných fondů), vedoucích k celkové úspoře zdrojů ať již cestou zvyšování jejich kvalitativních parametrů, nebo lepším využitím. To znamená všech zálohovaných zdrojů, jež svou vyšší účinností ovlivňují nejen společensky požadovaný objem produkce v odpovídající struktuře, kvalitě, místě a čase, ale i těch vázaných zdrojů, které mají převážně substituční charakter.

V současných podmínkách nelze pominout ani kvalitu přírodního prostředí. Intenzifikace je tudíž úzce spojena ve výrobně ekonomickém (technickém) slova smyslu s úsporami hmoty (energie apod.) a v ekonomickém smyslu s úsporami celkových zálohovaných (vázaných) zdrojů ve výrobě. Intenzita zemědělské výroby (a nejen zemědělské) pak vyjadřuje míru stupně intenzifikace, kdy rozvoj výroby je v převládající míře závislý na kvalitativním zdokonalování výrobních zdrojů a jejich využití při současném uspokojování společenských potřeb konečnými efekty výroby s přihlédnutím na zachování, resp. zlepšení přírodního prostředí. Kritériem intenzifikace je stupeň, v jakém růst výroby (při zachování kvality přírodního prostředí) přestává být závislý na rozšiřování masy vkládaných zdrojů do výroby.

Při posuzování, zda v zemědělství jako celku probíhá převážně intenzivní nebo extenzivní růst, měly bychom brát v úvahu na jedné straně přírůstek fyzického objemu konečných efektů výroby a na druhé straně přírůstek celkového úhrnu zálohovaných zdrojů, a na tomto základě pak posoudit, zda se na přírůstku produkce podílí převážně kvantitativní přírůstek zálohovaných zdrojů, nebo růst jejich účinnosti. Konečnými efekty výroby na úrovni odvětví zemědělství jako celku je buď vlastní zemědělská (resp. celková) produkce, čistá produkce (resp. fyzický objem národního důchodu) a na úrovni podniků jde o výkony celkem, resp. vlastní výkony (hrubý důchod).

Pokud jde o zálohované zdroje výroby, relativně uspokojivé výsledky může přinést jejich sumarizace ve formě průměrného stavu základních výrobních a oběžných prostředků. Jejich základní nedostatek je, že v nich není prozatím zahrnut zemědělský půdní fond, protože dosud nedoznal ve fondech svého ocenění.

Rozdíl mezi intenzitou a ekonomickou efektivností výroby spatřujeme především v tom, že kritéria a ukazatele ekonomické efektivnosti, na rozdíl od kritérií a ukazatelů intenzity či extenzity, nemohou vycházet ze vztahu fyzického objemu požadované produkce k zálohovaným zdrojům výroby, ale ze vztahu produkce (pokud ji zvolíme za jednoho z reprezentantů výroby) k běžným nákladům (vlastním nákladům, výrobním nákladům, resp. jejich modifikacím — diferenciálním nákladům, úplným národohospodářským nákladům).

Jiná situace v hodnocení těchto vztahů nastává při měření ekonomické efektivnosti, jestliže použijeme jako jednoho z reprezentantů konečných efektů výroby ne fyzický objem produkce, ale zisk. Tento ukazatel může vystupovat a v některých odvětvích národního hospodářství i vystupuje jako jeden

z kritériálních (hodnotících) ukazatelů efektivity. Ukazatele intenzity jsou důležité faktoriální ukazatele ekonomické efektivity, avšak nemohou plnit funkci kritériálních ukazatelů této kategorie.

Literatura

- MARX, K.: Kapitál, díl I-III. Praha, SNPL 1954 – 1955.
MARX, K.: Ke kritice politické ekonomie. Praha, SNPL 1953.
MARX, K.: Teorie o nadhodnotě II. Praha, NPL 1964.
KRILEK, J.: Ekonomická efektivity zemědělství. Praha, Svoboda 1979.
KRILEK, J.: K přechodu čs. zemědělství na fondově a materiálově úsporný typ rozvoje. Polit. Ekon., 1984, č. 4.
KRILEK, J.: Pojetí ekonomické efektivity, její kritéria a ukazatele. Zeměd. Ekon., 29, 1983, č. 2.
LEDL, C.: Možnosti intenzifikace čs. zemědělství a její efektivity. Zeměd. Ekon., 28, 1976, č. 9.
LEDL, C. a kol.: Pojetí intenzity zemědělské výroby a problematika kritérií intenzity. Zeměd. Ekon., 22, 1976, č. 9.
PÍČ, J.: Intenzivní reprodukce a ekonomická efektivity zemědělské výroby. Zeměd. Ekon., 30, 1984, č. 2.
PÍČ, J.: Intenzivní reprodukce k soběstačnosti ve výživě. Praha, SZN 1983.
PÍČ, J. a kol.: Ekonomika zemědělských podniků. Praha, SZN 1984.
TOMS, M.: Teoretické otázky procesu intenzifikace. Polit. Ekon., 1983, č. 4.
VANER, J.: Intenzivní ekonomický rozvoj a základní východiska jeho měření. Polit. Ekon., 1983, č. 5.
VANER, J. — TOMS, J. a kol.: Národohospodářská efektivity: teorie a měření. Praha, Svoboda 1977.
VINOHRADSKÝ, K.: Kritéria ekonomické efektivity rostlinné a živočišné výroby. Zeměd. Ekon., 29, 1983, č. 2.
Ekonomika zemědělství. Praha, SZN 1983.

Došlo 24. 6. 1986

KRILEK J., Vysoká škola politická ÚV KSČ, Mártiho 31, 162 02 Praha 6

Pojetí intenzity zemědělské výroby a její vztah k ekonomické efektivnosti

Zeměd. Ekon., 32, 1986, č. 8, s. 587–602. — lit. 16, res. čes., rus., angl., něm.

zemědělská výroba, efektivnost ekonomická, ukazatele, intenzita, extenzita, účinnost materiálová, náročnost investiční, zdroje výrobní zálohované, prostředky hospodářské, teoretické pojednání

Intenzita a intenzifikace zemědělské výroby je složitý ekonomický proces. Správný přístup k vymezení jejich obsahu je důležitý nejen pro teorii, ale i pro hospodářskou praxi. Podle toho, jak jsou oba tyto procesy pojímány, měly by být voleny i cesty jejich zabezpečování v praxi. Ve stati je ukázáno, že objekt intenzifikace nelze zužovat jen na zemědělský půdní fond, resp. jen na přírodní faktory (půda, rostliny, zvířata), ale na všechny zálohované zdroje výroby (pracovní síly, půdu a ostatní výrobní prostředky). Jsou navržena kritéria a základní ukazatele pro posuzování převážně intenzivního a extenzivního rozvoje, plně (všestraně) a částečně intenzifikace výroby. Je poukázáno na rozdíly mezi kategoriemi intenzity (extenzity) a ekonomické efektivnosti (neefektivnosti), jakož i na neoprávněnost ztotožňovat extenzivní typ rozvoje s neefektivností a intenzivní typ s efektivností.

КРИЛЕК И., Высшая партийная школа при ЦК КПЧ, ул. Марти 31, 162 02 Прага 6

Понятие интенсивности сельскохозяйственного производства и ее отношение к экономической эффективности

Zeměd. Ekon., 32, 1986, № 8, с. 587–602. — лит. 16, рез. чешск., русск., англ., нем.

сельскохозяйственное производство, экономическая эффективность, показатели, интенсивность, экстенсивность, материальная отдача, капиталоемкость, авансные ресурсы производства, экономические средства, теоретическая трактовка

Интенсивность и интенсификация с/х производства — сложный экономический процесс. Правильный подход к их понятию важен не только для теории, но и для экономической практики. В зависимости от подхода именно выбираются и пути их обеспечения на практике. В статье показано, почему объект интенсификации нельзя сужать только в пределы земельного с/х фонда или природных факторов (земля, растения, скот), а необходимо учитывать все авансные ресурсы (рабочая сила, земля и остальные средства производства). Выдвинуты критерии и основные показатели оценки явно интенсивного или экстенсивного развития, полной (всесторонней) или частичной интенсификации. Показаны различия между категориями интенсивности (экстенсивности) и экономической эффективности (неэффективности), а также нецелесообразность отождествления экстенс. типа производства с неэффективностью, а интенсивного с эффективностью.

KRILEK J., University of Politics of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia, Martiho 31, 162 02 Praha 6

Conception of the Intensity of Agricultural Production and its Relation to Economic Effectiveness

Zeměd. Ekon., 32, 1986, No. 8, pp. 587–602. — refs 16, summaries in cs, ru, en, de

agricultural production, economic effectiveness, indicators, intensity, extensity, material effectiveness, investment demand, reserve production resources, economic means, theoretical treatise

The intensity and intensification of agricultural production are a complex economic process. A correct definition of the contents of these notions is important not only for the theory, but also for the economic practice. According to the concept of both these processes, suitable methods should be selected for their practical application. It is shown that the notion intensification cannot be restricted only to agricultural land fund, nor to nature factors (labour forces, soil and other production means). Proposed are the criteria and basic indicators for an evaluation of mostly intensive and extensive development, of full (multilateral) and partial intensification of the production. The differences between the categories of intensity (extensity) and economic effectiveness (non-effectiveness) are made, and incorrect identification of the extensive type of development with non-effectiveness and of the intensive type with effectiveness is mentioned.

Begriff der Intensität der landwirtschaftlichen Produktion und dessen Beziehung zur ökonomischen Effektivität

Zeměd. Ekon., 32, 1986, Nr. 8, s. 587–602. — Lit. 16, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtech.

landw. Produktion, ökon. Effektivität, Kennziffern Intensität, Extensität, Materialwirksamkeit
Investitionsansprüchigkeit, vorgeschos. Produktionsquellen, ökon. Mittel, theoret. Aspekte

Intensität und Intensivierung der landwirtschaftlichen Produktion sind ein komplizierter ökonomischer Prozeß. Eine richtige Abgrenzung ihres Inhalts ist wichtig nicht nur für die Theorie sondern auch für die Wirtschaftspraxis. Entsprechend der Auffassung dieser beiden Prozesse sollten auch die Wege zu ihrer Sicherung in der Praxis gewählt werden. Im Beitrag wird aufgezeigt, daß das Objekt der Intensivierung nicht nur auf den Bodenfonds begrenzt werden darf, resp. nur auf die natürlichen Faktoren (Boden, Pflanzen, Tiere), sondern daß dazu alle auch übrigen vorgeschossenen Produktionsquellen gehören (Arbeitskräfte, alle übrigen Produktivkräfte). Es werden Kriterien und Hauptkennziffern empfohlen zur Bewertung der überwiegend intensiven und extensiven Entwicklung, zur vollen (allseitigen) und teilweisen Intensivierung der Produktion. Hingewiesen wird auf die unterschiedlichen Kategorien Intensität (Extensität) und ökonomische Effektivität (Uneffektivität) sowie auf die unbegründete Gleichsetzung des extensiven Entwicklungstyps mit der Uneffektivität und des intensiven Typs mit der Effektivität.

Adresa autora:

Prof. ing. Jozef Krilek, DrSc., Vysoká škola politická ÚV KSČ, Martího 31, 162 02 Praha 6

Z učenia klasikov marxizmu-leninizmu vyplýva, že ekonomická efektívnosť spoločenskej výroby je vzťahom medzi úžitkovým efektom výroby a nákladmi spoločenskej práce. Ekonomická efektívnosť — objektívna kategória politickej ekonómie — obsahovo vyjadruje racionálne a cieľavedomé využívanie k dispozícii daných prírodných, ľudských a materiálnych zdrojov s cieľom vyprodukovať maximálne úžitkové efekty.

V podmienkach socializmu má ekonomická efektívnosť výroby celospoločenský charakter, vyjadruje príčinné súvislosti spojené s rozvojom výrobných síl a socialistickým vlastníctvom výrobných prostriedkov. Charakter socialistickej spoločnosti určuje predovšetkým základný ekonomický zákon socializmu, ktorý určuje základný cieľ rozvoja spoločnosti a predpoklady jeho realizácie.

Ekonomická efektívnosť vyjadruje okrem požiadaviek základného ekonomického zákona aj požiadavky zákona ekonómie času a zákona plánovitého, proporcionálneho rozvoja.

Potreba rešpektovať zákon plánovitého, proporcionálneho rozvoja národného hospodárstva pri vyjadrovaní ekonomickej efektívnosti vyplýva z objektívnej potreby riadenia národného hospodárstva na základe proporcionálnosti v rozdeľovaní výrobných prostriedkov a spoločenskej práce medzi odvetvia, oblasti a podniky. Proporcionálnosť národného hospodárstva a jeho jednotlivých odvetví sa prejavuje v zabezpečení súladu medzi rôznymi druhmi výroby a spoločenskými potrebami. Ináč povedané: *Plánovité rozdelenie úhrnnej pracovnej doby, zabezpečenie súladu medzi úrovňou a kvalitou výroby a štruktúrou zodpovedajúcou potrebám je jednou z charakteristických stránok ekonomickej efektívnosti.* Zdokonaľovanie výrobných proporcií zabezpečuje racionálne využitie výrobných zdrojov v súlade s množstvom, sortimentom a kvalitou celkových potrieb spoločnosti, čo považujeme za významný faktor ekonómie spoločenskej práce.

Spoločenské potreby, ich vedecké predvídanie vo vývoji objemu a štruktúry vychádza z cieľového princípu plánovite alokovať spoločenskú prácu na výrobu takých úžitkových hodnôt, u ktorých objem a štruktúra sú zladené so štruktúrou konečných potrieb. „Tento plán bude koniec koncov určený vážením a porovnávaním užitočných efektov rôznych spotrebných predmetov navzájom s množstvom práce potrebnej na ich výrobu.“ (Engels 1982 s. 268).

Poľnohospodárstvo vyrába v prevažnej miere pre potravinársky priemysel; výsledkom tejto výrobnjej činnosti sú potraviny. Preto sa v ekonomickej teórii stretávame s názorom, že užitočné efekty v odvetví poľnohospodárstva

a potravinárstva treba posudzovať na základe odporúčaných noriem výživy.

Ako základné kritérium pri posudzovaní užitočných efektov je možné využiť plnenie požiadaviek poľnohospodárstva a výživy pri zabezpečovaní plánovanej spotreby potravín, určenej na základe odporúčaných dávok.

Odporúčané normy výživy sa takto stávajú základom pre formovanie dlhodobých cieľov poľnohospodársko-potravinárskej výroby pri určovaní potrebného množstva a kvality potravín a surovín poľnohospodárskeho pôvodu.

Aplikácia cieľového princípu v národohospodárskom plánovaní vyžaduje variantnosť v plánovaní, vo výbere optimálneho, t. j. najefektívnejšieho spôsobu zabezpečenia plánom určených jednotlivých hmotných potrieb. Národohospodárska efektívnosť vyžaduje vynaložiť minimum nákladov na celkové krytie spoločenských potrieb. Vyplýva to z požiadaviek zákona ekonomickej času.

K. Marx (1958, s. 203) v tejto súvislosti poznamenáva: „Hospodárenie s časom, rovnako ako plánovité rozdeľovanie pracovnej doby na rôzne odvetvia výroby, je teda aj na základe spoločenskej výroby prvým ekonomickým zákonom.“*)

Národohospodárska efektívnosť poľnohospodárskej výroby predpokladá dosiahnuť celkové minimum nákladov pri daných zdrojoch, ktoré nemusia byť v súlade so sumou čiastkových miním nákladov dosahovaných v jednotlivých poľnohospodárskych podnikoch. Národohospodársky prístup plánovania ekonomickej efektívnosti poľnohospodárskej výroby nie je možné redukovať na čiastkovú efektívnosť, ale na dosahovanie konečných národohospodárskych efektov pri maximálnom využití existujúcich výrobných zdrojov. Proces uplatňovania národohospodárskej efektívnosti na úrovni odvetvia poľnohospodárstva takto vyžaduje:

a) aby štruktúra poľnohospodárskej výroby v jednotlivých oblastiach (územných celkoch) bola v súlade so štruktúrou spoločenských potrieb na poľnohospodárske produkty (ináč povedané: aby plán stanovil spoločenské potreby v optimálnej štruktúre);

b) aby sa plánované množstvo produkcie, štruktúra spoločenskej potreby dosiahla s minimom nákladov spoločenskej práce, čo predpokladá diferencovanú intenzitu a intenzifikáciu výroby vyplývajúcu z rozdielnej produkčnej účinnosti výrobných zdrojov v jednotlivých prírodných podmienkach.

Ekonomická efektívnosť poľnohospodárskej výroby takto po obsahovej stránke predstavuje hmotnú a hodnotovú stránku, vyjadrenú vo výrobkovom a hodnotovom efekte. V poľnohospodárskej praxi ju veľmi často vzťahujeme len na tú druhú — hodnotovú stránku. Predpokladáme, že výrobkový sortiment, jeho štruktúra a kvalita zodpovedá štruktúre potrieb. V danom prípade ekonomickú efektívnosť zužujeme na tzv. výrobnú-ekonomickú efektívnosť.

„Bežne sa často hovorí o ekonomickej efektívnosti výroby, ale v skutočnosti ide o individuálnu, podnikovú, výrobnú-ekonomickú efektívnosť. S touto kategóriou sa v hospodárskej praxi najčastejšie pracuje. Ide o pojem užší ako pojem ekonomickej efektívnosti spoločenskej výroby“ (Krilek 1979, s. 17).

Zabezpečenie jednoty hmotných a hodnotových procesov musí byť v súlade s kritériom ekonomickej efektívnosti. Preto aj národohospodárske kritérium ekonomickej efektívnosti zahŕňa obidva základné aspekty, a sice spoločenskú užitočnosť produkcie a jej hospodárnosť.

Ukazovatele ekonomickej efektívnosti z tohto hľadiska môžeme rozdeliť do dvoch skupín:

1. Ukazovatele plnenia záväzných plánovaných úloh v množstve a sortimente poľnohospodárskych produktov. Ide o výrobkovo-hmotné ukazovatele plnenia plánovaných úloh.

2. Ukazovatele výrobnno-ekonomickej efektívnosti — zhodnocovania zásob spoločenskej práce.

Bez toho, aby sme podceňovali význam tvorby ukazovateľov plnenia záväzných plánovaných úloh, v ďalšej časti príspevku sa venujeme otázkam vyjadrenia výrobnno-ekonomickej efektívnosti v súlade s požiadavkami kritéria efektívnosti.

„... ukazovateľ či hľadisko sa stáva reálnym kritériom, vodítkom činnosti hospodárskych jednotiek a subjektu vtedy, a len vtedy, keď slúži ako základ, alebo ako súčasť procesu hodnotenia výsledkov ich hospodárskej činnosti a pracovného úsilia kolektívov i jednotlivcov vôbec.“ (Toms 1983, s. 1267).

Medzi najčastejšie ukazovatele, pomocou ktorých hodnotíme výrobnno-ekonomickú efektívnosť, patrí intenzita výroby, produktivita živej práce, dôchodkovosť a rentabilita výroby.

Jednotlivé ukazovatele výrobnno-ekonomickej efektívnosti sa však nevyvíjajú rovnomerne, resp. rovnakým tempom rastu, ale častokrát aj protichodne. Napríklad intenzita výroby rastie pri súčasnom zvyšovaní fondovej náročnosti, zvyšovaní materiálovej náročnosti, poklesu miery rentability, raste masy zisku a produktivity živej práce. Vzniká problém, ako postupovať pri hodnotení výrobnno-ekonomickej efektívnosti. Diferencované prístupy k vyjadrovaniu ekonomickej efektívnosti spoločenskej výroby pomocou ukazovateľov vedú ku konštrukcii rozdielnych ukazovateľov. Môžeme ich zhrnúť v podstate do troch skupín:

a) Používa sa skupina tzv. prioritných ukazovateľov odvodených z kritérií národohospodárskej, resp. podnikovej efektívnosti.

b) Používa sa skupina viacerých ukazovateľov, ktoré sa na základe určitých váh syntetizujú; v poľnohospodárstve sa používa pre tieto účely bodová metóda.

c) Hľadá sa ukazovateľ, ktorý na maximálnom stupni syntetičnosti vyjadruje ekonomickú realitu v jej úplnosti; pre oblasť kvantifikovateľných ekonomických efektov sa hľadajú ukazovatele schopné tieto efekty postihnúť čo najkomplexnejšie. To vedie k vyjadreniu výrobnno-ekonomickej efektívnosti jedným syntetickým ukazovateľom.

Prikláňame sa k názorom autorov, ktorí pre vyjadrenie výrobnno-ekonomickej efektívnosti navrhujú použiť syntetický (integrálny) ukazovateľ, v ktorom sa odráža kritérium národohospodárskej efektívnosti odvetvia poľnohospodárskej výroby. Syntetický ukazovateľ výrobnno-ekonomickej efektívnosti by mal objektívne merať a vyjadrovať reálne ekonomické výsledky — súhrnne vyjadrovať jednotlivé zložky ekonomického efektu vyplývajúce z čiastkových ukazovateľov.

Nejde o výber akýchkoľvek od seba nezávislých ukazovateľov, ale o sústavu ukazovateľov, ktorá bude kvantifikovať výrobnno-ekonomickú efektívnosť poľnohospodárskej výroby ako odvetvia národného hospodárstva. K tomu je potrebná subordinovaná sústava ukazovateľov, základom ktorej je syntetický (integrálny) ukazovateľ.

Pri konštrukcii ukazovateľov výrobnno-ekonomickej efektívnosti vychádza-

me z predpokladu, že cieľom tvorby ukazovateľov je kvantifikovať celkovú a čiastkovú efektívnosť v zmysle jej jednotlivých aspektov. Z tohto hľadiska je potrebné vymedziť:

a) syntetický (integrálny) ukazovateľ výrobo-ekonomickej efektívnosti vyjadrujúci využívanie výrobných zdrojov;

b) čiastkové ukazovatele výrobo-ekonomickej efektívnosti v zmysle využitia výrobných fondov, fondu pracovných síl a pôdneho fondu.

Ide o klasifikačnú sústavu ukazovateľov, ktorá umožňuje zistiť skutočnú úroveň ekonomickej efektívnosti, analýzu čiastkových činiteľov ovplyvňujúcich túto efektívnosť, ako aj analýzu efektívnosti dodatočných vkladov. Jednotlivé ukazovatele sú usporiadané na základe systémového prístupu, ktorý charakterizuje zložitý dynamický systém vstupov a výstupov. Každý pod-systém ukazovateľov je súčasťou hierarchicky vyššieho systému a nadsystému (hierarchicky najvyšší systém) ukazovateľa výrobo-ekonomickej efektívnosti.

VYJADROVANIE VÝSLEDKOV VÝROBY A NÁKLADOVÝCH VELIČÍN V RÁMCI POSUDZOVANIA EFEKTÍVNOSTI POĽNOHOSPODÁRSKEJ VÝROBY

Jedným z predpokladov zabezpečenia efektívneho reprodukčného procesu v poľnohospodárstve je poznanie a správne vyjadrenie jednotlivých výsledkových foriem a nákladových veličín. Na základe ich správneho využívania je možné úspešne posudzovať a plánovite ovplyvňovať efektívny rozvoj výroby na jednotlivých stupňoch riadenia.

Rozhodujúcim kritériom z hľadiska uspokojovania potrieb spoločnosti sú užitočné efekty (hodnoty) v podobe požadovanej štruktúry a kvality poľnohospodárskych produktov. Z hľadiska posudzovania efektívnosti reprodukčného procesu majú dôležité miesto hodnotové kategórie. Preto aj rozlišujeme materiálne a hodnotové efekty výroby vyplývajúce z dvoch stránok tovarovej výroby — úžitkovej hodnoty a hodnoty. Sledovanie a plánovanie výroby v naturálnych ukazovateľoch je dôležité z hľadiska uspokojovania spoločenských potrieb po jednotlivých poľnohospodárskych produktoch. Naturálna stránka reprodukcie nám preto dáva predstavu o tom, či výroba prebieha čo do tempa rastu, štruktúry a kvality v súlade s celospoločenskými potrebami.

Výsledné hodnotové ukazovatele výsledkov výroby môžeme v zásade rozdeliť na ukazovatele typu hrubej produkcie a ukazovatele typu čistej produkcie. Do prvej skupiny okrem celkovej hrubej produkcie a hrubej poľnohospodárskej produkcie zaraďujeme výslednú produkciu, vlastnú produkciu a trhovú produkciu. Do druhej skupiny ukazovateľov okrem čistej produkcie patria vlastné výkony, upravené vlastné výkony a čistý dôchodok (zisk).

Keď sa na kritérium efektívnosti pozeráme z hľadiska sociálno-ekonomických podmienok, v ktorých výroba prebieha na národohospodárskej úrovni, považuje sa za syntetický ukazovateľ užitočných efektov národný dôchodok. Inak povedané, za kritérium ekonomickej efektívnosti spoločenskej výroby sa považuje maximálny objem vytvoreného národného dôchodku pri daných zdrojoch pracovných síl a výrobných fondov. V národnom dôchodku sa odráža národohospodársky efekt celej výrobo-hospodárskej činnosti spoločnosti. Samozrejme vychádzame z predpokladu, že všetky výrobky vyjadrené v národnom dôchodku sú užitočné. Hlavnou prednosťou tohto ukazovateľa je, že vyjadruje veľkosť novovytvorenej hodnoty a jeho zvyšovanie sa prejavuje nielen v raste nadproduktu, ale aj nutného produktu. Zvyšovanie nutného produktu, rovnako ako rast fondu celkovej spotreby, sa usku-

točňuje plánovite optimálnym rozdelením národného dôchodku na akumuláciu a spotrebu.

Národnému dôchodku z naturálno-vecného hľadiska v odvetvovom, ako aj v podnikovom priereze odpovedá ukazovateľ čistá produkcia.

Prednosť použitia čistej produkcie v čitateli pre vyjadrenie ekonomickej efektívnosti je v tom, že čistú produkciu môžeme na úrovni národného hospodárstva (medzi odvetviami národného hospodárstva) ako aj odvetviami (medzi organizáciami daného odvetvia) vzájomne porovnať. Suma čistej produkcie vytvorenej v poľnohospodárskych podnikoch predstavuje (s prihliadnutím k úrovni cien a cenových relácií) národný dôchodok vyprodukovaný v odvetví poľnohospodárstva. Na základe ukazovateľa čistej produkcie môžeme porovnávať ekonomický prínos odvetvia a v rámci odvetvia jednotlivých podnikov pri tvorbe národného dôchodku.

Národnému dôchodku v dôchodkovom vyjadrení v poľnohospodárstve zodpovedá ukazovateľ čistej produkcie, teda kategória hrubý dôchodok. Tvorba a privlastňovanie hrubého dôchodku v JRD predstavuje dôchodkovosť výroby.

Efektívnosť spoločenskej výroby sa zvyšuje nielen zvyšovaním nadproduktu, ale aj nutného produktu. Rast posledného znamená plnšie uspokojovanie potrieb pracujúcich, a preto by bolo nesprávne mzdy z hľadiska národohospodárskej efektívnosti považovať iba za elementárny prvok bežných nákladov.

Hrubý dôchodok odvetvia vyjadruje cieľ socialistickej výroby, charakterizuje najdôležitejšiu proporeciu rozšírenej reprodukcie – vzťah medzi fondom akumulácie a fondom spotreby.

V súčasnej etape plánovitého riadenia sa ako kritériálny ukazovateľ pre plánovité usmerňovanie mzdových prostriedkov používa ukazovateľ upravené vlastné výkony s cieľom stimulovať poľnohospodárske podniky na efektívnom využívaní intenzívnych činiteľov výroby.

Ekonomickou podstatou upravených vlastných výkonov je modifikovaná čistá produkcia, a teda mzdové náklady, odpisy vrátane vyradených základných prostriedkov a zisk.

Ukazovateľ upravené vlastné výkony okrem novovytvorenej hodnoty zahŕňa aj odpisy a zostatkovú hodnotu vyradených základných prostriedkov. Význam pripočítania odpisov k čistej produkcii sa zdôvodňuje spravidla tým, že odpisy vystupujú síce ako prvok materiálových nákladov, ale tento nevzniká v dôsledku odberateľsko-dodávateľských vzťahov, ako je tomu v prípade pracovných predmetov, že odpisy ako zdroj jednoduchej reprodukcie v podmienkach technického rozvoja predstavujú určitý zdroj rozšírenej reprodukcie. Jednoduchá reprodukcia základných prostriedkov sa uskutočňuje na progresívnom základe. Nové základné prostriedky získané z obnovovacích investícií sú spravidla dokonalejšie, modernejšie ako prostriedky nahrádzané. Výroba modernejšej, progresívnejšej techniky predstavuje „vyšší“ výrobný potenciál podniku, ktorý treba v maximálnej miere využívať.

Odpisy a rozvojové investície vyjadrujú potenciálne krytie realizovaného hodnotového objemu celkových investícií v jednotlivých rokoch. V ďalšej etape nášho poľnohospodárstva by sa mal podiel obnovovacích investícií na celkových investíciách zvyšovať. Dosiahnutie vysokého stupňa mechanizácie a automatizácie s prechodom k postupnej automatizácii bude znamenať, že podiel obnovovacích investícií sa bude v prevažnej miere podieľať na celkovej reprodukcii základných prostriedkov. V danom prípade fond akumulácie spolu s odpismi predstavuje fond brutto akumulácie.

Z hľadiska vyjadrovania výrobnno-ekonomickej efektívnosti v menovateli vzorca môžeme vychádzať z výrobných zdrojov (fondu pracovných síl, výrobných fondov a poľnohospodárskej pôdy) a z vlastných nákladov. V prvom prípade ide o vyjadrenie výrobnno-ekonomickej efektívnosti na základe vynaloženej a v reprodukčnom procese fungujúcej spredmetnenej práce viazanej vo forme výrobných fondov a potenciálnou kapacitou živej práce vyjadrenej fondom pracovných síl a poľnohospodárskej pôdy, v druhom prípade o vlastné náklady.

Netvrdíme, že na základe použitia vlastných nákladov (spotrebovanej) spoločenskej práce sa nedá posúdiť efektívnosť a priebeh reprodukčného procesu v poľnohospodárstve. Pri aplikácii ukazovateľa efektívnosti vlastných nákladov v hmotnej zainteresovanosti bude výrobca pri voľbe štruktúry uprednostňovať odvetvia, v ktorých sa dosahuje najvyšší prebytok produkcie nad vlastnými nákladmi. Rovnako pri intenzifikácii poľnohospodárskej výroby (pri dodatočných vkladoch do pôdneho fondu) bude rozhodujúci pomer prírastku produkcie k dodatočným nákladom (princíp racionálnej intenzifikácie). Čím je čistý dôchodok vyšší, tým väčšie môžu byť aj dodatočné vklady, tým rýchlejší bude aj rast finálnych úžitkových hodnôt určených pre výživu obyvateľstva. Tým chceme len zdôrazniť, že podnikové alebo odvetvové celkové náklady majú svoj praktický význam.

Použitie vlastných nákladov pri tvorbe ukazovateľov efektívnosti, a to hlavne z národohospodárskeho hľadiska, má však aj svoje slabé stránky, ktoré možno zhrnúť do týchto bodov:

a) Ide o odvetvový (podnikový) prístup k vyjadrovaniu efektívnosti na základe vzťahov efektov (výstupov, výsledkov) a nákladov (vstupov), kde sa neberie v dostatočnej miere do úvahy ohraničenosť lepších výrobných zdrojov a stupeň ich využitia. Preto sa v ekonomickej teórii vyskytujú oprávnené požiadavky na objektívnu potrebu prechodu od doterajších retrospektívnych úvah o efektívnosti výroby na reálny plánovací optimalizačný nástroj, kde možno k využitiu obmedzených zdrojov pristupovať systémovo.

b) Už pri tvorbe výrobných fondov je potrebné do výroby určiť čiastku fondov zálohovať. Rozširovaním potenciálnej tvorby výrobných fondov dochádza v tom čase k „zníženiu“ potenciálne disponibilného materiálneho bohatstva v predpokladané viazané množstvo spoločenskej práce. Analogicky môžeme hovoriť o tvorbe fondu pracovných síl, ktorý okrem materiálnych zdrojov spoločnosti predstavuje aj akumulované vedomosti a schopnosti v dôsledku zvyšovania odborného vzdelania, vyššej kvalifikácie a pod. Preto pri meraní efektívnosti spoločenskej výroby treba brať do úvahy celkové vynakladané (viazané) výrobné fondy. Vo vlastných nákladoch je obsiahnutá len prenesená časť týchto na produkciu viazaných fondov.

Čím menšia čiastka viazaných výrobných fondov sa v reprodukčnom procese použije na jednotku produkcie, tým viacej nahromadenej práce vo forme týchto fondov môžeme použiť na rozšírenú reprodukciu a tým zabezpečovať vyšší stupeň uspokojovania ľudských potrieb.

c) U fondovo úsporného typu intenzívnej rozšírenej reprodukcie musia výrobné fondy a fond pracovných síl rásť pomalšie ako vlastné náklady, čo znamená, že vklad fondov je vystavený väčšiemu minimalizačnému tlaku. To prakticky znamená, že ukazovateľ výrobnno-ekonomickej efektívnosti obsahujúci v menovateli jednorazové náklady musí mať prednosť pred ukazovateľom obsahujúcim v menovateli len bežné náklady.

B. Rjabuškin (1982, s. 15) v tejto súvislosti uvažuje takto: „Keď pristupujeme k efektívnosti ako schopnosti ekonomického systému využiť dosiahnutý potenciál s cieľom riešenia konkrétnych ekonomických a sociálnych úloh, je najvhodnejší „zdrojový“ variant. Pri využití „nákladového“ variantu akcent sa kladie na efektívnosť uskutočnených nákladov ... Na národohospodárskej úrovni základným by mal byť zdrojový variant.“

d) Prednosťou použitia výrobných zdrojov v menovateli ukazovateľa výrobo-ekonomickej efektívnosti je skutočnosť, že prostredníctvom tohto ukazovateľa môžeme vyjadriť, v akej miere účinnosť zdrojov na úrovni odvetvia a podniku zodpovedá spoločensky nevyhnutnému normatívu výrobo-ekonomickej efektívnosti viazaných výrobných zdrojov a tým aj realizácii miery národohospodárskych záujmov.

e) V poľnohospodárstve okrem živej práce a výrobných fondov existuje aj tretí výrobný zdroj – poľnohospodárska pôda. Zvláštnosťou poľnohospodárskej pôdy je, že má rozdielnu kvalitu; pôdy s rozdielnou prirodzenou úrodnosťou majú aj rozdielnu efektívnosť. Na pôdach s vyššou prirodzenou úrodnosťou vzniká dodatočný dôchodok. V súvislosti so vznikom dodatočného dôchodku (diferenciálnej renty) vzniká potreba ekonomického ocenenia poľnohospodárskej pôdy ako výrobného zdroja.

Použitie len bežných nákladov pri vyjadrovaní výrobo-ekonomickej efektívnosti neprihliada k tzv. nákladom spätnej väzby. Podľa V. V. Novožilova (1972, s. 134 – 135) existencia spätnej väzby medzi nákladmi je spojená s týmito tromi podmienkami:

1. Zameniteľnosť rôznych výrobných prostriedkov (služiť rovnakému cieľu).

2. Rozdielnou efektívnosťou rôznych zameniteľných výrobných prostriedkov.

3. Nedostatkom efektívnejších výrobných prostriedkov v porovnaní s ich potrebou, resp. s objemom ich efektívnejšieho použitia.

V poľnohospodárstve sa stretávame s obmedzenosťou kvalitnejších pôd. V spojitosti s jej využívaním vzniká spätná väzba predovšetkým v tom, že určitú plodinu môžeme pestovať vo viacerých poľnohospodárskych oblastiach s rozdielnou kvalitou pôdy, a potom aj s rozdielnymi hektárovými úrodami, pričom výmera poľnohospodárskej pôdy v jednotlivých oblastiach je obmedzená.

Relatívne lepšie pozemky zvyšujú efektívnosť výrobných faktorov a tým zabezpečujú úsporu spoločenských nákladov pri výrobe daného množstva produkcie. Optimalizácia poľnohospodárskej výroby vychádza z požiadavky vyprodukovať dané množstvo produkcie pri najnižších nákladoch spoločenskej výroby. Túto požiadavku splníme vtedy, keď plánovaný rozsah produkcie budeme vyrábať na pozemkoch a najvyšším národohospodárskym efektom, v podobe maximálnej úspory nákladov na získanie daného množstva produkcie. Meradlom tejto úspory nákladov je normatívna efektívnosť kvalitnejších pôd v porovnaní s relatívne najhoršími pozemkami.

Pripočítaním nákladov spätnej väzby k vlastným nákladom dostávame celkové náklady spoločenskej práce zaužívané ako *diferenciálne náklady, resp. úplné národohospodárske náklady. Náklady spätnej väzby (normatívny efektívnosti) vyjadrujú takto z národohospodárskeho hľadiska minimálne prípustnú efektívnosť používaných výrobných zdrojov.* Za tohto predpokladu by sa obmedzený zdroj mal dostať len tým výrobcem, ktorí zabezpečia jeho najefektívnejšie využitie. Rozšírením vlastných nákladov o normatívne zložky dochádza k zladovaniu

spoločenských záujmov so záujmami lokálnymi. Je tomu tak aj preto, že úplné národohospodárske náklady a ich zladenie s potrebami spoločnosti objektívne vyjadrujú spoločenské nutné náklady.

Úplné národohospodárske náklady ($\dot{U}NN$) vypočítame takto:

$$\dot{U}NN = VN + \sum_{i=1}^m Z_i \cdot e_i$$

kde: VN — vlastné náklady

Z_i — rozsah príslušného obmedzeného zdroja

e_i — normatív efektívnosti obmedzeného i -tého zdroja

Koeficient efektívnosti vystupuje ako „cena“ jednorazových nákladov vyjadrených v bežných cenách, kde veličina bežných nákladov je ekvivalentná veličina tzv. prevedených nákladov. Prevedené náklady vyjadrujú spätnú väzbu spojenú so zameniteľnosťou rôznych výrobných prostriedkov, nedostatkom kvalitnejších výrobných zdrojov v porovnaní s ich potrebou, ako aj ich efektívnosťou.

Výrobné zdroje sa v jednotlivých socialistických poľnohospodárskych podnikoch využívajú rozdielne, ich koeficient reálnych produkčných možností môže byť väčší, rovnaký alebo menší ako normatívny (optimálny) koeficient efektívnosti. Za tohto predpokladu ten istý úžitkový efekt môžeme dosiahnuť pri menšom objeme výrobných zdrojov a pri vyššom koeficiente efektívnosti, a opačne pri väčšom objeme výrobných zdrojov a pri nižšej efektívnosti ich využitia. V prvom prípade objem vyrobených zdrojov vo vzťahu k normatívnej efektívnosti akoby sa „zvyšoval“ a v druhom prípade „znižoval“.

Normatívne koeficienty efektívnosti výrobných zdrojov určujú z národohospodárskeho hľadiska spoločensky požadovanú (priemernú) normu efektívnosti používaných výrobných zdrojov. Takto koeficient normatívnej efektívnosti výrobných zdrojov vyjadruje národohospodársky záujem spoločnosti maximálne využívať viazané výrobné zdroje.

Na základe poznania normatívnych koeficientov efektívnosti môžeme vyjadriť mieru národohospodárskej efektívnosti poľnohospodárskej výroby, a to na základe porovnania skutočne dosiahnutej a národohospodársky požadovanej efektívnosti disponibilných výrobných zdrojov. V danom prípade ide o približovanie podnikových vlastných nákladov spoločenským výrobným nákladom.

„... spoločenské výrobné náklady na rozdiel od vlastných nákladov výroby zahrňujú aj hodnotu vytvorenú prácou pre spoločnosť. Definované národohospodárske náklady rovnako zahrňujú hodnotu nadproduktu. Náklady spätnej väzby zdôrazňujú subordináciu lokálneho pohľadu na náklady z hľadiska globálneho, celospoločenského.“ (Vaner, Toms a kol. 1977, s. 118).

V súčasnosti však normatívne koeficienty efektívnosti v poľnohospodárstve nemáme. V tejto súvislosti chceme poukázať na niektoré metódy tvorby normatívo efektívnosti výrobných zdrojov v poľnohospodárstve.

URČENIE NORMATÍVU EFEKTÍVNOSTI VÝROBNÝCH ZDROJOV NA ZÁKLADE OPTIMALIZAČNÝCH METÓD PLÁNOVANIA

V danom prípade určenie normatívu efektívnosti vychádza z optimalizácie štruktúry a intenzifikácie výroby v poľnohospodárstve. Normatívy efektívnosti sú v danom prípade duálnymi oceneniami v optimalizačných

modeloch. Ekonomickú analýzu na základe duálnych cien rozpracoval Kantorovič (1969). Z matematického hľadiska ide o tzv. primárnu úlohu, s ktorou úzko súvisí aj duálna úloha. Koefficienty účelovej funkcie duálnej úlohy predstavujú tzv. duálne ceny, ktoré Kantorovič nazýva objektívne podmienené ocenenie.

Objektívne podmienené ocenenia v optimálnom pláne určujú pri riešení duálnej úlohy výšku diferenciálnej renty, a to v porovnaní s najhoršími pôdami, kde sa diferenciálna renta rovná nule. Diferenciálna renta takto predstavuje úsporu spoločenskej práce pri optimálnom využití pôdy. Objektívne podmienené ocenenia v optimálnom pláne uvedeného hľadiska musia byť proporcionálne diferenciálnym nákladom.

VYUŽITIE ODVODOV Z VÝROBNÝCH ZDROJOV PRE URČENIE ICH MINIMÁLNE PRÍPUSTNEJ EFEKTÍVNOTI

Normatívne koefficienty efektívnosti viazaných výrobných zdrojov môžu mať aj iný konkrétny zmysel daný sústavou riadenia a financovania: v česko-slovenskej ekonomickej praxi by im v zásade mali korešpondovať odvody z výrobných fondov (Vaner, Toms a kol. 1977, s. 118). Funkciou odvodov z výrobných fondov je stimulácia jednotlivých podnikov na využívaní hmotných a prírodných zdrojov za účelom dosiahnutia ich výťažnosti aspoň na úrovni normatívneho odvodu. Odvody z výrobných zdrojov predstavujú časť zisku, ktorú socialistické podniky odvádzajú štátu za využívanie výrobných fondov. Normatívny odvod z používaných výrobných zdrojov je spravidla vždy menší ako je ich normatívna efektívnosť. Vyplýva to zo skutočnosti, že normatívna efektívnosť by mala zahŕňať okrem odvodov aj časť dôchodku určeného v podniku na rozšírenú reprodukciu a spoločenskú potrebu.

„Chozrasčotná transformácia normatívnej efektívnosti spočíva v tom, že časť normatívu efektívnosti dostáva podobu odvodov z fondov a časť podobu zisku určeného na chozrasčotné účely (Bunič 1981, s. 102). Viazané výrobné zdroje by mali dosiahnuť vcelku taký efekt, ktorý sa rovná výške odvodov z výrobných zdrojov a normatívne čistému zisku určenému na rozšírenú reprodukciu, hmotnú stimuláciu a spoločenskú spotrebu. Odvod z používania kvalitnejšej pôdy predstavuje nadnormatívnu efektívnosť, vystupujúcu vo forme diferenciálnej renty I (resp. pozemkovej dane).

Odvody sú často nástrojom hospodárskej politiky a nevyjadrujú len životnosť výrobného fondu. Napr. anuita, ako kategória zloženého úrokovania, kumulatívne v sebe zahrňujúca tak „splátku“, ako aj úrok z celkových výrobných fondov, je u jednotlivých druhov výrobných fondov rôzna podľa lehôt splátky úverov a diferencovaného úroku. Diferenciácia lehôt nevyjadruje len životnosť výrobného fondu, ale je nástrojom hospodárskej politiky. Pritom len časť výrobných fondov je krytá úverom.

Prikláňame sa k názoru tých autorov, ktorí pri výpočte normatívnych efektov výrobných zdrojov vychádzajú z ich ekonomickej funkcie, ktorú plnia vo výrobnom procese, a síce tak z výsledného efektu, ako aj z úspory nákladov v dôsledku jeho využívania.

Podľa V. A. Volkovského (1976) i Krupičku a kol. (1982) normatív efektívnosti odráža tak prínos pre spoločnosť (výsledkový aspekt), ako aj jeho závislosť od ocenenia ostatných výrobných prostriedkov (nákladový aspekt). Pre tento účel možno s úspechom využiť regresnú analýzu.

VYUŽITIE REGRESNEJ ANALÝZY PRI VÝPOČTE NORMATÍVNEJ EFEKTÍVNOTI

Objem použitých výrobných zdrojov a koeficient ich normatívnej (národohospodársky požadovanej) efektívnosti chápeme ako produkčný potenciál poľnohospodárstva a jednotlivých poľnohospodárskych podnikov.

Poznanie produkčného potenciálu v konkrétnych prírodno-ekologických podmienkach umožňuje skúmať a hodnotiť úroveň jeho využívania, a to na základe poznania potenciálnej produkčnej možnosti so skutočne dosiahnutými výsledkami. Takto produkčný potenciál vyjadruje optimálny užitkový efekt ($Y_{opt.}$) vyplývajúci z veľkosti výrobných zdrojov (Z_j) a z ich normatívnej efektívnosti (a_j nor). Môžeme ho vyjadriť na základe viacfaktorového regresného modelu takto:

$$Y_{opt.} = a + \sum_j^n a_j \text{ nor } Z_j$$

Viacfaktorová regresná funkcia vyjadruje v podstate priemerný koeficient efektívnosti disponibilných výrobných zdrojov Z_j . Dosiahnutá veličina $Y_{opt.}$ závisí teda od objemu Z_j v ich konkrétnej kombinácii a od ich normatívnej efektívnosti (a_j). Preto si myslíme, že jednou z nejdôležitejších otázok ďalšieho zdokonaľovania plánovitého riadenia poľnohospodárstva je vypracovanie systému normatívov efektívnosti materiálnych zdrojov. Ich porovnaním je možné prejsť od tradičnej metódy plánovania (na základe dosiahnutej úrovne) k metóde normatívnej.

INTEGRÁLNY UKAZOVATEL VÝROBNO-EKONOMICKEJ EFEKTÍVNOTI V POĽNOHOSPODÁRSTVE A JEHO KOMPONENTY

Na základe uvedeného môžeme integrálny (syntetický) ukazovateľ výrobnno-ekonomickej efektívnosti vyjadriť takto:

$$IUE = \frac{HD \text{ (resp. } UVV) + DD}{PS(1 + e_1) + VF \cdot e_2 + NDD}$$

- kde: HD (UVV) — hrubý dôchodok, resp. upravené vlastné výkony
 DD — skutočne dosiahnutý diferenciálny dôchodok
 VF — výrobné fondy, ich priemerný ročný stav
 PS — zásoba živej práce prevedená na peňažné jednotky
 e_1, e_2 — normatívne koeficienty efektívnosti
 NDD — normatívny diferenciálny dôchodok (pozemková daň)

Normatívny diferenciálny dôchodok započítaný do menovateľa syntetického ukazovateľa efektívnosti vyjadruje veľkosť „nákladov“, ktoré vznikajú pri použití kvalitnejšej pôdy, vyrovnáva podmienky výroby výrobcov hospodáriacich v rozdielnych prírodných podmienkach. Na základe poznania integrálneho (syntetického) ukazovateľa výrobnno-ekonomickej efektívnosti v jednotlivých pôdno-klimatických podmienkach poznáme záväznú (normatívnu) efektívnosť výroby a produkčný, ako aj ekonomický potenciál poľnohospodárstva, jednotlivých územných celkov a poľnohospodárskych podnikov. Môže slúžiť pre plánovaciu činnosť a hodnotenie poľnohospodárskych podnikov z hľadiska zvyšovania národohospodárskej efektívnosti.

„Realizácia tohto cieľa vyžaduje dosiahnuť nové postavenie kritérií efektívnosti v hospodárskom mechanizme — dokončiť elimináciu duality

plánu a efektívnosti, zabezpečiť aby relácie výstup – vstupy boli základným kritériom tak pre vypracovanie, ukladanie, hodnotenie a kontrolu plánu na všetkých stupňoch riadenia, ako pre tvorbu stimulačných fondov a smerov ich vynakladania.“ (Toms 1983, s. 1271)

Integrálne vyjadrovanie výrobnno-ekonomickej efektívnosti však nemôžeme absolutizovať, ale musíme ho spájať s čiastkovými ukazovateľmi efektívnosti, a síce s ukazovateľmi produktivity živej práce, účinnosti výrobných fondov a využitia poľnohospodárskej pôdy.

Napríklad ukazovateľ produktivity živej práce môžeme rozložiť takto:

$$\frac{Q}{P} = \frac{Q}{ZF} \cdot \frac{ZF}{P} \text{ alebo } \frac{Q}{P} = \frac{Q}{SZF} \cdot \frac{SZF}{ZF} \cdot \frac{ZF}{P}$$

Predpokladáme, že produktivita živej práce je daná jednak využitím základných (resp. strojových) fondov a vybavenosti živej práce základnými (strojovými) fondmi, jednak štruktúrou základných prostriedkov, t. j. podielom strojových základných fondov na základných fondoch celkom. Takto môžeme sledovať vplyv intenzifikačného faktora na zvyšovanie produktivity spoločenskej práce.

Rovnako môžeme postupovať aj u ukazovateľa výrobnno-ekonomickej efektívnosti využitia výrobných fondov:

$$\frac{Q}{VF} = \frac{Q}{ZF} \cdot \frac{ZF}{VF} \text{ alebo } \frac{Q}{VF} = \frac{Q}{SZF} \cdot \frac{SZF}{ZF} \cdot \frac{ZF}{VF}$$

V danom prípade predpokladáme, že účinnosť výrobných fondov je daná účinnosťou základných fondov a podielu základných fondov na celkových výrobných fondoch. Môžeme postupovať aj opačne, a síce miesto základných fondov ako faktora vplyvu budeme používať viazané obežné fondy v členení na obežné fondy nakúpené a vlastné, resp. obežné fondy intenzifikačného a substitučného charakteru pre sledovanie efektívnosti intenzifikačných faktorov a substitúcie živej práce prácou zhmotnenou.

V súvislosti s tvorbou normatívnych koeficientov efektívnosti treba zdôrazniť, že vývoj výrobných síl, osobitne uplatňovanie vedeckotechnických poznatkov, spôsobuje kvalitatívnu premenu v štruktúre interných a externých výrobných faktorov. Zvyšuje sa podiel výrobných faktorov dodávaných do poľnohospodárstva z iných odvetví materiálnej výroby, osobitne strojárstva, chemického priemyslu, stavebníctva a pod. Tieto inputové odvetvia materiálnej výroby sa na tvorbe poľnohospodárskej produkcie podieľajú asi 70 % hodnotových vstupov. Z vecného hľadiska ide o mechanicko-technické, chemicko-technické a biologicko-technické zložky vstupov a foriem pôsobenia vedeckotechnického pokroku.

Medziodvetvové vzťahy poľnohospodárstva vytvárajú úplne novú situáciu nielen čo do využitia strojov, chemických výrobkov a iných odvetví materiálnej výroby, ale aj z hľadiska perspektívneho posudzovania efektívnosti poľnohospodárskej výroby, poľnohospodárstva a výživy, resp. celého agrokomplexu.

V podmienkach poľnohospodárstva a výživy, resp. PPOK sa perspektívnym javí sledovanie efektívnosti spracúvania už vyrobenej poľnohospodárskej suroviny, t. j. následné, intenzifikácie. Obidve sféry integrácie predstavujú integrovaný typ intenzifikácie, prejavujúci sa v rozličných formách vertikálnej a horizontálnej kooperácie a integrácie.

Inputové odvetvia poľnohospodárskej výroby predstavujú významnú zložku rozvoja poľnohospodárskej výroby, ovplyvňujú kvalitatívnu a kvantitatívnu zmenu v kombinácii výrobných faktorov. Z hľadiska potreby ďalšieho zvyšovania poľnohospodárskej produkcie a jej efektívnosti je dôležité zabezpečiť proporcionálnu kombináciu výrobných faktorov, a to nielen čo do ich skladby, ale aj čo do proporcionálnej úrovne vkladov. Nižšia efektívnosť vyplýva často aj z nekomplexnosti zdrojov a z toho, že niektoré zdroje limitujú účinnosť druhých a tým aj úroveň a vývoj efektívnosti poľnohospodárskej výroby. Na dosahovaní požadovanej národohospodárskej efektívnosti by mali byť zainteresované nielen poľnohospodárske podniky, ale aj dodávateľské odvetvia priemyslu, zúčastnené na výrobe potravín.

V súčasnosti sa v sústave riadenia poľnohospodárstva nedostatočne využíva požiadavka kritéria národohospodárskej efektívnosti. Prežíva princíp plánovania podľa dosiahnutej úrovne, vytvárajú sa náročnejšie podmienky pre popredné podniky, toleruje sa nižšia efektívnosť v podpriemerných podnikoch a pod. Aby sústava riadenia poľnohospodárstva v plnej miere odrážala národohospodárske kritérium efektívnosti, je potrebné, aby sa syntetický ukazovateľ výrobné-ekonomickej efektívnosti stal súčasťou plánu.

Literatúra

- AMBROŠ, P.: Ekonomická efektívnosť poľnohospodárskej výroby. Bratislava, Príroda 1985.
 BUNIČ, P. G.: Řízení, ekonomické páky, chozrasčot. Praha, Svoboda 1981.
 ENGELS, B.: Anti-Dühring. Praha, Svoboda 1952.
 KANTOROVIČ, L. V.: Optimálne využitie zdrojov. Bratislava, SAV 1969.
 KRILEK, J.: Ekonomická efektívnosť zemědělství. Praha, Svoboda 1979.
 KRUPÍČKA, J. — KUTIL, J. — SEJÁK, J.: Zemědělství a výživa v socialistické ekonomice. Praha, Academia 1982.
 MARX, K.: Kapitál, díl III. Bratislava, SVPL 1958.
 NOVOŽILOV, V. V.: Мěření nákladu a výsledku. Praha, Svoboda 1972.
 RJABUŠKIN, B.: „Rесурсы“ и „затраты“ показатели экономической эффективности производства. Экономические науки, 1982, č. 2.
 TOMS, M.: Kritérium efektívnosti a zdokonalování hospodářského mechanismu. Polit. Ekon., 37, 1983, č. 12.
 VANER, J. — TOMS, M. a kol.: Národohospodářská efektívnosť: teorie a měření. Praha, Svoboda 1977.
 VOLKONSKIJ, J.: Principy optimálního plánování. Ekon. vědy v soc. zemích, 1976, č. 12.

Došlo 10. 3. 1986

AMBROŠ P., Vysoká škola ekonomická, Odbojárov 10, 886 33 Bratislava

K otázkam merania ekonomickej efektívnosti poľnohospodárskej výroby

Zeměd. Ekon., 32, 1986, č. 8, s. 603—616. — lit. 12, res. slov., rus, angl., něm.

zemědělská výroba, zdroje výroby, efektivnost ekonomická, ukazatel efektivnosti výrobně ekonomické, teoretické pojednání

V príspevku sme sa pokúsili vymedziť syntetický ukazovateľ výrobné-ekonomickej efektívnosti, v ktorom sa odráža kritérium národohospodárskej efektívnosti. V súvislosti s obmedzením výrobných zdrojov dochádzame k záveru, že jednotlivé poľnohospodárske podniky by mali dosahovať záväznú efektívnosť výrobných zdrojov. Na základe normatívnych koeficientov efektívnosti a ich overenia v hospodárskej praxi by bolo možné riešiť základný problém ekonomickej efektívnosti spoločenskej výroby, a sice zlučiteľnosť lokálnych záujmov s celospoločenskými záujmami maximálneho ohodnotenia ohraničených výrobných zdrojov.

АМБРОШ П., Экономический институт, ул. Оdboяров 10, 886 33 Братислава

K вопросу измерения экономической эффективности с/х производства

Zeměd. Ekon., 32, 1986, № 8, с. 603—616. — лит. 12, рез. слов., русск., англ., нем.

сельскохозяйственное производство, производственные ресурсы, экономическая эффективность, показатель производственно-экономической эффективности, теоретическая трактовка

Мы попытались в своей статье выделить синтетический показатель производственно-экономической эффективности, в котором отражается критерий народнохозяйственной эффективности. В связи с ограничением производственных ресурсов мы приходим к выводу, что отдельные хозяйства должны добиваться обязательной эффективности этих ресурсов. На основе нормативных коэффициентов эффективности и их проверки в хозяйственной практике можно будет эту основную проблему общественного производства решить, сопрягая местные интересы с общегосударственными при максимальной отдаче ограниченных производственных ресурсов.

AMBROŠ P., University of Economics, Odbojárov 10, 886 33 Bratislava

Measuring the Economic Effectiveness of Agricultural Production

Zeměd. Ekon., 32, 1986, No. 8, pp. 603—616. — refs 12, summaries in sl, ru, en, de

agricultural production, production resources, economic effectiveness, indicator of production-economic effectiveness, theoretical treatise

We tried to define a synthetic indicator of production-economic effectiveness, reflecting the criterion of the effectiveness of national economy. It can be concluded in connection with the restriction of production resources that the obligatory level of the effectiveness of production resources ought to be reached by co-operative farms. On the basis of the normative coefficients of effectiveness and their application to economic practice, it would be possible to solve the basic problem of economic effectiveness of social production, i. e. co-ordination of local interests with the nation-wide interests, based on the maximum utilization of restricted production resources.

AMBROŠ P., Hochschule für Ökonomie, Odbojárov 10, 886 33 Bratislava

Zu Fragen der Messung der ökonomischen Effektivität der landwirtschaftlichen Produktion

Zeměd. Ekon., 32, 1986, Nr. 8, S. 603–616 — Lit. 12, Zus. in Slovak. Russ., Engl., Dtech.

landw. Produktion, Produktionsquellen, ökon. Effektivität, Effektivitätskennziffer der Produktionsökonomie, theoret. Aspekte

Im Beitrag wird versucht, eine synthetische Kennziffer der produktionsökonomischen Effektivität zu bestimmen, in der das Kriterium der volkswirtschaftlichen Effektivität widergespiegelt wird. Wegen der Begrenzung der Produktionsquellen wird die Schlußfolgerung gezogen, daß die einzelnen Landwirtschaftsbetriebe deren bedeutende Effektivität erzielen müßten. Ausgehend von normativen Effektivitätskoeffizienten und deren Überprüfung in der Wirtschaftspraxis wäre es möglich, das Grundproblem der ökonomischen Effektivität der gesellschaftlichen Produktion zu lösen, insbesondere die Übereinstimmung der örtlichen Interessen mit den gesellschaftlichen, d. h. die maximale Ausnutzung der begrenzten Produktionsquellen.

Adresa autora:

Prof. ing. Pavol Ambroš, CSc., Vysoká škola ekonomická, Odbojárov 10, 886 33 Bratislava

Socialistický výrobní podnik představuje základní článek společenské dělby práce. Zde dochází k vynakládání práce a prostředků, k tvorbě užitečných hodnot i hodnot. Odvětví národního hospodářství sice nelze chápat jen jako mechanický soubor podniků, avšak odvětvím vykazované efekty i náklady nejsou ničím jiným než souhrnem efektů i nákladů podniků. Neznamená to pochopitelně, že nadpodnikové orgány řízení nemají vliv na efekty vykázané podnikovou sférou. Jejich vliv je zprostředkovaný a kvalitu jejich práce nelze měřit jinak než na základě plnění stanovených cílů v podnikové sféře.

Máme-li realizovat jeden z úkolů intenzifikace národního hospodářství v zemědělství — snižovat jeho materiální a fondovou náročnost — pak hlavní cestou k dosažení cíle je uzpůsobit ekonomický mechanismus fungování tak, aby výrobní podnik mohl a musel si takto počínat. Lze namítnout, že přece tomu tak je. Vskutku, sotva můžeme tvrdit, že podnik neusiluje o hospodárnost. A přece o neracionální jednání v podnikové sféře není nouze. Při analýze této problematiky nelze než konstatovat, že ekonomická realita je jev složitý a plný rozporů a překonávání rozporů mezi tím, co je, a tím, co má být, odpovídá dialektické povaze jevu, a tomu musí odpovídat přístup subjektu řízení k řízenému hospodářskému dění.

Problematické nákladovosti, která je podstatným prvkem intenzifikace společenské výroby, věnovalo mimořádnou opzornost i jednání XVII. sjezdu KSČ. V Politické zprávě ÚV KSČ XVII. sjezdu KSČ, kterou přednesl G. Husák, se uvádí: „To, co platí pro celé národní hospodářství — požadavek vysoké hospodárnosti a efektivnosti —, se plně vztahuje i na zemědělství. Také zemědělské suroviny a potraviny je třeba vyrábět levněji.“ (Rudé právo 25. 3. 1986)

Tatáž myšlenka byla opět zdůrazněna ve Zprávě o hlavních směrech hospodářského a sociálního rozvoje ČSSR na léta 1986—1990 a výhledu do roku 2000, kterou přednesl L. Štrougal. Mezi jiným se v ní uvádí: „Na adresu zemědělství je však třeba říci, že i toto odvětví musí mnohem výrazněji přispět k snižování výrobních nákladů a k účinnějšímu využívání základních fondů i výrobních prostředků.“ (Rudé právo 26. 3. 1986)

Pojednání o materiální a fondové náročnosti zemědělské výroby je založeno na kvalitativní analýze podniku jako ekonomického systému a současně na číselné, časové i prostorové analýze sledovaného jevu na základě celostátních údajů a údajů souborů socialistických zemědělských podniků vybraných okresů ČSR.

Předně vycházíme z toho, že poznání a ovlivňování ekonomického jevu „materiální a fondová náročnost výroby“ společensky žádoucím směrem lze pouze ve vztahu ke všem ostatním aspektům podnikové ekonomiky. Podnik sice není jen ekonomickým systémem (je současně i systémem organizačním, výrobním i sociálním), avšak z hlediska sledované problematiky lze vycházet z této jeho stránky.

Socialistický zemědělský podnik v současné vývojové etapě hospodaří v podmínkách socialistických zbožně peněžních vztahů. Výsledkem jeho výrobního procesu je tvorba užitných hodnot i hodnot současně. Jako jednotka společenské dělby práce vstupuje do hospodářských styků s odběrateli i dodavateli. Hospodaří podle principu chozrasčotu a jeho ekonomická pozice je proto dána vztahy mezi výkony a náklady. Rozdíl mezi výkony a náklady představuje masu zisku, a vztah této masy k nákladům, resp. výrobním fondům vytváří míru rentability.

Podniky s většími diferencemi mezi výkony a náklady se ocitají ve výhodě. Na otázku, jaké mají místo materiální náklady a výrobní fondy v těchto souvislostech, není složitá odpověď: materiální náklady jsou součástí nákladů celkem a jejich změna a vztah k výkonům se spolupodílí na výsledcích hospodaření.

Povaha vztahů fondů jako zálohovaných prostředků je jiná, neboť materiální náklady ovlivňují pouze částečně prostřednictvím odpisů, zatímco jejich vztah k výkonům vypovídá o tom, kolik prostředků musí mít podnik k dispozici předem, aby dosáhl určitého objemu produkce. Nižší potřeba zálohovaných prostředků k dosažení srovnatelného množství produkce — při omezených zdrojích — znamená vždy možnost vyššího objemu produkce. Avšak přece jenom jednotlivé složky nákladů, byť ve svém celku ovlivňují výsledek hospodaření (daný masou zisku a mírou rentability), nemají stejnou povahu.

Mzdy a odměny na rozdíl od materiálních nákladů jsou i nákladem, ale i důchodem současně. Lze proto tvrdit, že podnik, který hospodaří podle úplného chozrasčotu, usiluje nejen o tvorbu zisku, ale i o tvorbu celé nově vytvořené hodnoty. Tím více o to usiluje, čím větší podíl pohyblivé složky mzdy a odměny zahrnují. Jinak řečeno: stejný zisk za jinak stejných předpokladů (např. počtu pracovních sil) nemusí znamenat tvorbu stejné masy zbytku nově vytvořené hodnoty.

V praktické poloze to znamená, že podnik může mít problémy i s tvorbou zdrojů na výplatu mezd a odměn. V každém případě se zde materiální náklady spolu s výkony jeví jako dvě veličiny, na jejichž rozsahu i vzájemných proporcích závisí nově vytvořená hodnota, tj. zdroj, z něhož se uhrazují odměny a mzdy a vytváří zisk. A tak by se zdálo, že tento mechanismus chozrasčotní sféry nemůže nepůsobit na racionální vynakládání materiálních nákladů ve všech jejich podobách, neboť každá úspora zhmotnělé práce při daných výkonech vede k růstu nově vytvořené hodnoty, a podnik (i jeho pracovníci) je na takovéto změně hmotně zainteresován. Podle našeho názoru je vskutku tomu tak a na věci nic nemění ani to, že ve využití zvěcnělé práce je příliš mnoho nedostatků.

Je však omylem domnívat se:

a) že existuje zatím nevynalezený mechanismus, pomocí něhož všechny podniky budou vykazovat pouze předpokládané výsledky,

b) že jednou dosáhneme stavu, kdy v procesu vynakládání práce a výrobních prostředků se nebude vyskytovat neracionálnost.

Toto konstatování nikterak neznamená smířit se se stávajícím stavem. Podle našeho názoru spočívá hlavní problém v dalším zdokonalování chozrasčotního mechanismu, pod jehož vlivem bude docházet k racionálnějšímu využívání živé i zhmotnělé práce.¹⁾

Jistě nelze pochybovat o velkém významu norem a normativů v hospodářském dění v podnikové sféře. Vyskytují-li se však názory, že vědecké stanovení norem a normativů a jejich prosazení v praxi je nejschůdnější cestou i při snižování materiální a fondové náročnosti výroby, pak je zapotřebí se u toho pozastavit. Nikoli proto, abychom s takovým názorem pouze polemizovali, ale abychom právě tomuto faktoru vymezili správné místo.

Normativy mají nejrůznější podobu a vstupují do podnikové činnosti v různých oblastech a v různých fázích reprodukčního procesu. Ve fázi výstupu se projevují jako normativy kvality tržní produkce, ve fázi výroby jako normativy spotřeby práce na jednotku produkce a výkonu, spotřeby energie, chemických prostředků apod. Lze očekávat zpřísnění normativů postihujících vliv výrobní činnosti na životní prostředí. Zemědělská daň se rovněž jeví jako normativ odvodu vůči státnímu rozpočtu, a to v závislosti na výměře a kvalitě zemědělské půdy, na zisku a rentabilitě apod.

Lze pochybovat, že to vše nemá oprávnění a nemá pozitivní vliv na výsledky hospodaření? Přece podnik s lepší kvalitou tržní produkce má výhodu v podobě vyšší průměrné realizační ceny, pracovníkovi podnik může přiznat pouze určité množství vynaložené práce (ne jakékoli) a tím i odměnu odpovídající dosaženému množství produkce, resp. výkonu. Podnik, který překročí normativ spotřeby motorové nafty, je postižen finančně i jinak. Podnik nemůže nezaplatit zemědělskou daň, a v případě, že nad stanovenou normu poškozují životní prostředí, je penalizován. Zdálo by se proto celkem logické, že v souvislosti s dříve uvedeným může snaha po stanovení normativu nákladů např. na 1 ha osevní plochy, na 100 krmných dnů, na 1 ha zemědělské půdy, na 100 Kčs výkonu apod. stejně dobře napomáhat jako ve všech předchozích případech. A přece je v tom rozdíl. Jistě není náhodné, že nedávno vydané nákladové normativy mají ve svém názvu přívlastek „orientační“ (Orientační normativ... 1985). Po nedodržení normativu ve všech dřívějších případech následuje sankce (postih), která má nejrůznější podobu, ale v každém případě vynucuje jejich respektování.

V případě nákladových normativů, zejména v podmínkách relativní ekonomické samostatnosti a hospodaření podniků podle principů chozrasčotu, má sankce jinou podobu — nežádoucí odchylka proti normativu postihuje

¹⁾ Velký důraz na zdokonalování ekonomického mechanismu v podnikové sféře se kladl ve vystoupeních na XXVII. sjezdu KSSS. V politické zprávě ÚV KSSS XXVII. sjezdu KSSS, kterou přednesl M. Gorbačov, se mezi jiným uvádělo: „Znají-li kolektivy podniků předem podmínky plánovacího období — úkoly v dodávkách produkce, ceny, odvody ze zisku do státního rozpočtu, normativy tvorby mzdových fondů, chozrasčotních pobídkových fondů — mohou tvůrčím způsobem a bez obav odhalovat rezervy, vypracovávat plány zajišťující vyšší tempo růstu výroby a značné zvýšení její efektivity“ (příloha Týdeníku aktualit č. 10/1986, s. 13). Potvrdilo to i jednání XVII. sjezdu KSČ. Ve zprávě o Hlavních směrech hospodářského a sociálního rozvoje ČSSR na léta 1986—1990 a výhledu do roku 2000, kterou přednesl L. Štrougal, se uvádí: „Zvyšujeme nároky na efektivnost hospodaření zemědělských podniků, přičemž jim současně poskytujeme podstatně větší prostor pro samostatné rozhodování, než tomu bylo kdy v minulosti. Rovněž zpružňujeme systém dodavatelsko-odběratelských vztahů a zvyšujeme úlohu hospodářských smluv, posilujeme zásluhovost, chozrasčotnost a stimulujeme efektivní výrobu“ (Rudé právo 26. 3. 1986)

podnik automaticky, a to tím, že mu zhoršuje vztah mezi výkony a náklady a z toho vyplývajícími důsledky. Na věci se nic nezmění ani při sebepřísnějším stanovení nákladových normativů. Toto konstatování nemá snižovat jejich význam, ale pomoci vidět jejich správné místo v ekonomickém mechanismu podnikového dění.

Jejich „vstup na scénu“ začíná ve fázi sestavování výrobně finančního plánu. Žádný podnikový ekonom nemůže při plánování úkolů nepřihlížet k minulé skutečnosti svého podniku. Normativ mu umožňuje objektivně posoudit, zda a nakolik výsledky minulých let odpovídají „společenskému normativu“. V každém případě by měl své dřívější představy korigovat. Zafixuje-li je do plánu, vytváří náročnější kritéria a ovlivňuje efektivnost ex ante (dopředu). Při konečném hodnocení konfrontuje výsledky podle náročnějších měřítek. A protože to má předem zafixováno v plánu, jedná náročněji, resp. vyžaduje vyšší náročnost v průběhu celého roku.

Snaha o přílišnou přesnost a časté změny nákladových normativů se nejeví účelná. Místo nákladových normativů v podnikové praxi nemůže vylučovat ani pohledy do vlastní minulosti, ani pohledy do jiných podniků. Proto se nám zdá (jak již bylo uvedeno), že základním směrem, který povede ke snižování materiální i fondové náročnosti zemědělské výroby v podnikové praxi, je zdokonalování celkového mechanismu²⁾ podnikového i vnitropodnikového chozrasčotu a spolu s tím i aplikace nákladových normativů, a to v čase i v místě, kdy a kde z toho plynoucí prospěšnost je naprosto nesporná.

TEORETICKO-METODICKÉ PROBLÉMY KVANTITATIVNÍ ANALÝZY

Každý ekonomický jev má svou statiku i dynamiku, mění se v čase, vyznačuje se diferenciací v prostoru. Je všeobecně známo, že z dlouhodobějšího hlediska se materiální náklady i základní výrobní fondy vůči docíleným efektům nevyvíjely příznivě. Proto jsme si položili otázku, zda tato tendence pokračuje. Zatímco jak materiální náklady, tak i základní výrobní fondy jsou vymezeny jednoznačně, efekty, k nimž je vztahujeme, mohou — alespoň na první pohled — mít více podob. Je to např. hrubá zemědělská produkce a vlastní zemědělská produkce. Vztahovat však sledované faktory k těmto podobám efektů považujeme za sporné. Pro oba případy totiž platí, že statisticky vykazované materiální náklady a základní výrobní fondy se vztahují k veškeré hospodářské činnosti a nikoli pouze k činnosti zemědělské.

Vzhledem k poměrně vysokému podílu nezemědělských činností na celkových výsledcích a navíc k rozdílům ve vývoji mezi republikami, kraji, okresy a zejména mezi podniky by se uvedené relace značně zkreslovaly. Navíc zde jde o případ, kdy jedna kategorie (v případě HZP) je vyjádřena v cenách stálých, jiná, s níž se předchozí konfrontuje, v cenách běžných. Z uvedených důvodů jsme dali přednost kategorii výkony, což odpovídá efektu typu celkové tržní produkce v běžných cenách, upravené o změny stavu zásob a aktivaci investic.

V podobných souvislostech (analýza v čase) se často namítá, že věci nejsou srovnatelné, neboť se mění sledovaná kategorie ve smyslu způsobů

²⁾ Za opatření, od něhož se slibuje pokles materiální náročnosti zemědělské výroby, se považuje stanovení závislosti mezd a odměn na vlastních výkonech (a nikoli na výkonech) — Chalupa 1986

výpočtu. K tomu je třeba přihlížet, zejména v tom smyslu, zda jde o změnu významnou, resp. změnu zanedbatelnou. Z tohoto hlediska není srovnatelnost kategorií v rámci sledovaného období narušena.

Nesrovnatelnost je však zdůvodňována i změnou cen, a to jak nákupních cen zemědělských výrobků, tak i pořizovacích cen výrobních prostředků. Domníváme se, že v tomto případě nejde o narušení srovnatelnosti. Vycházejme z toho, že výsledky hospodaření chozrasčotní jednotky jsou ovlivněny i faktory na této jednotce nezávislými. Dojde-li k růstu rentability (resp. jejímu poklesu) jedině pod vlivem např. nákupních cen, pak tato zvýšená (snížená) rentabilita je přece jedinou skutečnou rentabilitou (důchodovostí, ziskem apod.) v podnikové oblasti. Jinou ani nelze vyjádřit.

To ovšem neznamená, že se nebudeme ptát, zda a nakolik plyne zlepšení hospodářských výsledků chozrasčotní sféry z vlastního úsilí a nakolik z příznivějšího působení faktorů na podniku nezávislých. Chozrasčotní sféra nejenom že se takto ptát vůbec může, ale ptát by se měla. Neboť zatímco za normální situace by relace mezi výkony a náklady v každém následujícím roce měly být příznivější než v letech předchozích, vnější vlivy pozitivně působící se nevyskytují pravidelně a podnik s nimi nemůže počítat.

Z hlediska národohospodářského je na první pohled zřejmé, že zlepšení výsledků podnikové sféry z dříve uvedeného důvodu nemá svůj zdroj v procesu výroby, ale je dáno procesem rozdělování. V praxi mohou působit oba faktory současně – vnitřní i vnější. Zvýšil-li se zisk u státních statků v roce 1984 proti období 1980–1981 celostátně dokonce sedmáctkrát, pak je až příliš zřejmé, že se tak stalo nikoli zásluhou podnikové sféry. Mělo by platit, že vytvoření podmínek pro chozrasčotní fungování (především v podmínkách státních statků) bude mít zpětný vliv na zvýšení účinnosti vynaložené práce i prostředků. Není to ovšem zárukou, že tendence z let 1980–1984 bude nadále pokračovat.

Ekonomické jevy poznáváme proto, abychom je měnili. Vztah výkonů a nákladů celkem je základní proporcí, která ovlivňuje ekonomickou pozici podniku. Signalizuje uspokojivý či méně uspokojivý stav ekonomiky. Avšak jako návod pro další jednání nestačí, neboť je příliš globální veličinou. Proto jedině rozklad celkového efektu na dílčí a konkrétní efekty a jim odpovídající náklady členěné podle konkrétních nákladových položek mohou být výchozí informací pro praktické kroky v oblasti řízení.

Jedině znalost efektů v naturálních i peněžních jednotkách, změna cen výrobních prostředků apod. umožňuje zjistit, nakolik změny v čase vyplývají z podnikové činnosti a nakolik z vlivu vnějších faktorů. Současně s tím podnik získá konkrétní představu o silných i slabých místech svého hospodaření, a to včetně materiálové i fondové náročnosti výroby.

Materiální náročnost výroby ve výši např. 55 Kčs na 100 Kčs výkonů je odrazem materiální náročnosti jednotlivých výrobků a činností. Povahu její změny v čase lze posoudit pouze ve srovnání s minulostí, s normativem, se skutečností jiných podniků.

Nalézat odpovídající cesty pro snižování nákladů na výrobu vůbec a materiálních nákladů zvláště znamená ujasňovat si podobu materiálně věcných i hodnotových toků v podniku jako ekonomickém systému, a to jak uvnitř tohoto systému, tak i ve vztahu vůči vnějšímu okolí. Podnik si lze zjednodušeně zobrazit jako systém se vstupy a výstupy. Na místě vstupů jde o nákup základních a oběžných výrobních prostředků a o nákup prostředků spojených s využitím pracovních sil. Ve výrobním procesu dochází ke spojení těchto činitelů

a tvorbě užité hodnoty, která v podmínkách společenské dělby práce a zbožně peněžních vztahů v procesu realizace nabývá podoby hodnoty.

Abstrahujeme-li od tvorby rezerv, je pro podnik rozhodující ta část užité hodnoty, která podnik opouští jako tržní produkce a je nositelem hodnoty směnné. Všechno ostatní se děje pouze a jedině v zájmu ekonomicky efektivní tržní produkce. Materiálně věcný tok, který vstupuje do podniku, má současně podobu toku hodnotového ve formě pořizovacích cen výrobních prostředků. Na účinnosti využití výrobních prostředků i pracovních sil závisí pak vztah mezi hodnotou, kterou podnik vydává, a hodnotou, kterou získává.

Uvnitř podniku je proces tím složitější, čím je podnik vnitřně členitější a čím pestřejším výrobním zaměřením se vyznačuje. Mezi jednotlivými vnitropodnikovými útvary dochází k vnitropodnikové dělbě práce a v zájmu racionality jejich jednání se vytváří ekonomický tlak, který má podobu vnitropodnikových cen, hodnocení výsledků i nákladů, postihů apod. Nezávisle na podobě vnitropodnikových cen a jiných nástrojů konečný efekt neexistuje mimo efekt zhodnocení externích nákladů (spojených s materiálně věcnými vstupy do podniku) a využití pracovních sil v oblasti tržní i netržní výroby.

Uvedené výsledky se projeví v masě užité hodnoty a v její kvalitě, což jsou dva aspekty, které mají vliv na sumu realizovaných peněžních výnosů. Běžný zemědělský podnik si produkuje i značnou masu meziprojektu. Ať už má jakoukoli podobu a výši v peněžním vyjádření, jako „interní vstup“ rozhodující pro relace výkony – náklady, resp. výkony – materiální náklady budou u podnikového meziprojektu individuální náklady podniku na jeho výrobu, které se skládají z nákladů pracovních a materiálních nákladů externích.

Míra zhodnocení tohoto meziprojektu např. v živočišné výrobě neznamená nic jiného než míru zhodnocení nákladů vynaložených na meziprojekt. Z hlediska podniku spočívá rozdíl mezi toutéž užitou hodnotou určenou pro další zpracování, pořízenou nákupem a vlastní výrobou v tom, že v prvním případě její cena je mu dána, v druhém případě si ji vytváří sám. Neznamená to, že druhý případ bude pro podnik vždy výhodnější.

Již jsme uvedli, že podle běžných hledisek se zdá, že povaha materiálních nákladů a nákladů na mzdy a odměny je stejná, neboť jejich suma ve vztahu k výkonům předurčuje zisk a tím i ekonomickou situaci chozrasčotní sféry. A přece mezi těmito dvěma složkami nákladů je významný rozdíl. Mzda a odměna je složkou nově vytvořené hodnoty, její výše je dána nejenom procesy, které probíhají ve výrobní fázi (ve fázi transformace), ale i v procesu rozdělování nově vytvořené hodnoty. To je jeden z důvodů mimořádného významu kategorie nově vytvořené hodnoty – hrubého důchodu (vlastních výkonů). Protože při daných výkonech je rozsah vlastních výkonů nepřímo úměrný materiálním nákladům, jsou vlastní výkony tak důležitým ukazatelem racionálního vynakládání zhmotnělé práce, materiálních nákladů.

Základním rysem intenzifikace výroby je zhodnocování zhmotnělé práce. Pracovní síla ve výrobním procesu uvádí do pohybu a transformuje zvěcnělou práci v podobě výrobních prostředků do podoby nových užitných hodnot. Tento proces z hlediska sledované problematiky má dva aspekty – na straně jedné jde o masu transformované zhmotnělé práce, na straně druhé o masu nových užitných hodnot. S růstem produktivity práce bude toto množství stoupat. Dokonce kdyby se nic nezměnilo v relacích mezi náklady a efekty v peněžním vyjádření, tento proces se jeví jako efektivní, neboť ve vztahu na pracovníka roste masa nově vytvořené hodnoty. Ta je úměrná množství vyrobené produkce.

Tento jev není na překážku požadavku intenzifikace, aby jednotka užité hodnoty obsahovala v sobě proti předchozímu stavu menší množství zhmotnělé práce. Při neměnicích se cenách se takováto změna projeví jak v růstu nově vytvořené hodnoty na jednotku užité hodnoty, tak i v růstu míry rentability. Snaha o dosažení vyšších výnosů při stejné spotřebě průmyslových hnojiv, stejné doживosti při nižší spotřebě jadrných krmiv, vyšší cukrnatosti při stejných výnosech apod. — to vše představuje konkrétní podobu úsilí o snižování materiálních nákladů na jednotku užité hodnoty zemědělských produktů. Je to současně ten „hlubinný proces“, jehož odrazem jsou hodnotové procesy.

Základním cílem ekonomického mechanismu je vytvářet tlak na to, aby tyto procesy v podnikové sféře probíhaly. Dojde-li za této situace ke snížení cen produktů (v souladu s růstem produktivity práce a poklesem hodnoty jako odrazu snížených společensky nutných nákladů), pak je to jenom odraz pozitivních změn z celospolečenského hlediska, byť v daném okamžiku pocítí podniková sféra zhoršení ekonomických výsledků.

Praktické řešení těchto otázek má i jiné podoby, např. stagnace nákupních

I. Vztah mezi výkony a náklady v Kěs na 1 ha z. p.

Ukazatel	Sektor	Republika	1980—1981	1984	Index
					1984 1980—1981
Výkony	st. statky JZD	ČSSR	13 762	18 667	135,6
		ČSR	13 898	18 855	135,7
		ČSSR	16 565	22 087	133,3
		ČSR	17 047	22 651	132,9
Materiálové náklady a služby nemateriální povahy	st. statky JZD	ČSSR	9 883	12 847	130,0
		ČSR	9 953	13 015	130,8
		ČSSR	10 368	13 865	133,7
		ČSR	10 733	14 402	134,2
Náklady na mzdy a odměny za práci	st. statky JZD	ČSSR	3 586	3 928	109,5
		ČSR	3 507	3 841	109,5
		ČSSR	4 031	4 527	112,3
		ČSR	3 969	4 386	110,5
Zisk běžného roku	st. statky JZD	ČSSR	91	1 553	17krát
		ČSR	196	1 671	8,5krát
		ČSSR	1 260	2 554	202,7
		ČSR	1 420	2 846	200,4
Podíl materiálních nákladů (včetně služeb nemateriální povahy) na výkonech v %	st. statky JZD	ČSSR	71,8	68,8	— 3,0*)
		ČSR	71,6	69,0	— 2,6
		ČSSR	62,6	62,8	+ 0,2
		ČSR	63,0	63,6	+ 0,6

*) rozdíl v bodech

Pramen: Statistické přehledy, příloha časopisu Zemědělská ekonomika č. 11/1985
vlastní výpočty

cen při vzestupu cen nakupovaných výrobků, které probíhající procesy zastírají. V tom se projevuje dialektika hospodářského dění, která spočívá ve vztahu národního hospodářství a podnikové sféry v procesu intenzifikace a v podmínkách hospodaření podle chozrasčotu.

ANALÝZA V ČASE A V PROSTORU

Vycházeli jsme z toho, že vztah mezi výkony a náklady v minulém období nebyl příznivý. Omezili jsme se proto na polovinu osmdesátých let a položili jsme si otázku, zda dřívější tendence nadále pokračují. Zajímaly nás

II. Váha jednotlivých nákladových položek na vzestupu materiálních nákladů (JZD ČSR)

	1980		1984		Podíl* přírůstek v %
	Kčs*)	%	Kčs*)	index	
Materiální náklady intenzifikační	5 104	46,81	5 247	102,8	1,31
V tom náklady na:					
nakoupená osiva a sadbu	912	8,36	959	105,2	0,43
průmyslová hnojiva a steliva	1 420	13,02	1 475	103,9	0,51
krmiva a steliva	2 772	25,42	2 813	101,5	0,38
Materiální náklady převážně substituční a služby nemateriální povahy	5 800	53,19	8 690	149,8	26,49
V tom náklady na:					
energii	302	2,77	446	147,7	1,32
pohonné látky a ost. paliva	582	5,34	1 105	189,4	4,80
náhradní součástky a materiál na opravy	811	7,44	1 043	128,6	2,13
stavební materiál	411	3,77	720	175,2	2,84
ostatní materiál	1 032	9,46	2 065	200,1	9,47
opravy a udržování základních prostředků	467	4,28	604	129,3	1,25
přepravené, výkony spojů a ostatní výkony výrobní povahy	1 003	9,20	1 402	139,8	3,66
odpisy základních prostředků	903	8,28	1 305	144,5	3,68
Materiální náklady a služby nemateriální povahy	10 904	100	13 937	127,8	27,8

*) na 1 ha z. p.

Pramen: Rozvoj JZD před X. celostátním sjezdem. Praha, FSÚ, ČSÚ, SSÚ 1984

podniky obou socialistických sektorů v členění za ČSSR a z toho v ČSR. U státních statků se v roce 1984 proti průměru let 1980–1981 materiální náročnost snížila, u JZD mírně zvýšila. Nákladová náročnost (v důsledku daleko pomalejšího vzestupu mezd a odměn než výkonů) se v obou sektorech snížila, což mělo za následek podstatné zvýšení masy zisku zejména u státních statků. Zejména v tomto sektoru plynou zlepšené výsledky hospodaření i z přerozdělovacích procesů. Materiální náročnost výroby, nákladová náročnost, masa zisku na jednotku půdy i míra rentability je nadále příznivější v podnicích družstevního socialistického sektoru.

Na časovou analýzu navazuje analýza 324 zemědělských podniků 16 okresů ČSR (Benešov, Kladno, Mladá Boleslav, Litoměřice, Česká Lípa, Chrudim, Svitavy, Trutnov, České Budějovice, Písek, Tábor, Domazlice, Žďár nad Sázavou, Znojmo, Přerov) za rok 1984. Údaje shromáždila a v předdiplomním semináři zpracovala skupina posluchačů VŠE v Praze v zimním semestru školního roku 1985/1986.

Položili jsme si tři otázky: jaké jsou difference mezi podniky v materiální a fondové náročnosti výroby a jaký je vztah mezi rozsahem výkonů na jednotku půdy a materiální i fondovou náročností výroby. Výsledky analýzy jsou doloženy v podobě tabulek (tab. I–IV).

To, že zemědělské podniky se vyznačují ve vztazích mezi náklady a efekty značnou diferenciací, je všeobecně známo. Z toho samozřejmě plyne, že je tomu tak i v případech vztahů, které jsou předmětem našeho zkoumání.

Z celkového počtu 324 sledovaných podniků 231 podniků (71,3 %) se nachází v intervalech od 55,1 do 65 Kčs na 100 Kčs výkonů. 34 podniků

III. Vztah mezi výkony na 1 ha z. p. a fondovou náročností výroby (vybrané okresy ČSR, údaje za rok 1984)

Výkony v Kčs na 1 ha z. p.	Základní výrobní prostředky na 100 Kčs výkonů						Počet podniků celkem
	do 100	101–130	131–160	161–190	191–220	220 a více	
do 14 000	—	—	—	2	2	3	7
14 001–16 000	—	—	5	12	14	10	41
16 001–18 000	—	4	19	31	12	6	72
18 001–20 000	—	6	28	13	7	9	63
20 001–22 000	2	3	26	13	3	1	48
22 001–24 000	1	8	11	7	3	1	31
24 001–26 000	1	3	5	4	1	—	14
26 001–28 000	—	3	2	6	2	—	13
28 001 a více	15	4	8	7	1	—	35
Počet podniků celkem	19	31	104	95	45	30	324

IV. Vztah mezi výkony na 1 ha z. p. a materiální náročností výroby (vybrané okresy ČSR, údaje za rok 1984)

Výkony na 1 ha z. p.	Materiální náklady na 100 Kčs výkonů						Počet podniků celkem
	do 45	45,1—50	50,1—55	55,1—60	60,1—65	65 a více	
do 14 000	—	—	—	2	2	5	6
14 001—16 000	—	—	—	12	20	10	42
16 001—18 000	—	—	5	27	28	12	72
18 001—20 000	—	—	6	27	16	12	61
20 001—22 000	—	—	7	13	27	4	51
22 001—24 000	—	—	3	10	12	5	30
24 001—26 000	—	1	2	6	5		14
26 001—28 000	—	—	2	8	1	2	13
28 001 a více	1	2	5	10	9	8	35
Počet podniků celkem	1	3	30	115	120	55	324

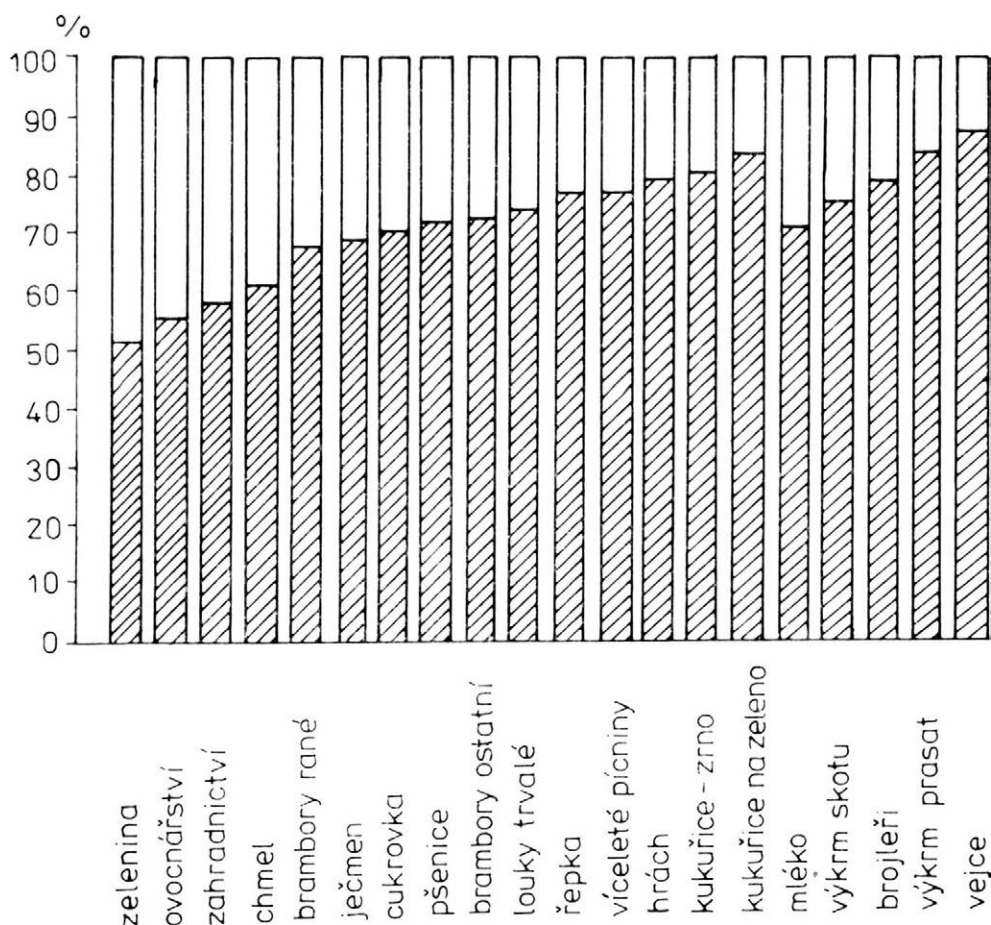
(10,5 %) má však náročnost nižší než 55 Kčs a 16 podniků (4,9 %) vyšší než 70 Kčs. Vůbec nejlépe v tomto směru se jeví podniky okresu Domažlice (33 % podniků do 55 Kčs), okresu Znojmo (přes 25 %) a okresů Přerov a Svitavy (20 % podniků s materiální náročností do 55 Kčs na 100 Kčs výkonů). Nejméně příznivé výsledky byly na okrese Česká Lípa, kde ze 6 podniků 5 má vyšší náročnost než 65,1 Kčs.

V případě fondové náročnosti je rozpětí hodnot nesrovnatelně větší a na 100 Kčs výkonů připadá od méně než 70 Kčs přes více než 250 Kčs. Jednoznačně nejlépe je na tom okres Gottwaldov, kde žádný podnik nemá vyšší fondovou náročnost než 110, a 5 podniků ze 14 dokonce nižší než 70 Kčs. Zřejmě to souvisí s vysokým podílem přidružené výroby (v 10 podnicích výkony z přidružené výroby přesahují 50 % z celkových výkonů), která je fondově (nikoli materiálně) méně náročná než výroba zemědělská. Druhou nejnižší fondovou náročnost vykazují okresy Trutnov a Žďár nad Sázavou (téměř 50 % podniků ve skupině od 131 do 150 Kčs základních výrobních prostředků na 100 Kčs výkonů). I v tomto případě srovnatelné množství výkonů vyžaduje nejvíce základních výrobních prostředků na okrese Česká Lípa (3 ze 6 podniků mají fondovou náročnost vyšší než 230 Kčs).³⁾

³⁾ Změna v účinnosti základních výrobních prostředků je jedním z významných faktorů plánovaného růstu národního důchodu v období 8. pětiletého plánu. „To vyžaduje, aby příslušná ministerstva, VNH a podniky přijaly účinná opatření, která by vedla k zastavení dalšího poklesu a postupného zvyšování účinnosti základních prostředků, a to lepším využitím stávajících a likvidací zastaralých prostředků a efektivním investováním“ uvádí se ve zprávě o Hlavních směrech hospodářského a sociálního rozvoje ČSSR na léta 1986—1990 a výhledu do roku 2000. (Rudé právo 26. 3. 1986)

V podstatě se potvrdil předpoklad, že s růstem výkonů na 1 ha zemědělské půdy klesá materiální i fondová náročnost výroby. U materiálové náročnosti to lze vysvětlit fixní povahou značné části materiálních nákladů (které se na jednotku půdy musí vynaložit nezávisle na dosaženém výsledku), u fondové náročnosti vyšším stupněm využití v důsledku intenzivnějšího výrobního procesu a změnami ve struktuře výroby (mezi jiným vzestupem podílu přidružené výroby na výkonech).

Výkonů do 16 tis. Kčs na 1 ha zemědělské půdy dosahuje 48 podniků — žádný z nich nevykazuje materiální náročnost nižší než 55 Kčs. Zastoupení podniků v intervalu 55,1–65 Kčs začíná ve skupině od 16 001 Kčs výkonů. Současně se ukazuje, že rozptyl v materiální náročnosti se zvyšuje s růstem výkonů na jednotku půdy — od zastoupení podniků ve třech po zastoupení v šesti intervalech. Podobný stav závislosti existuje i mezi rostoucími výkony

1. Pořadí výrobků (činností) podle podílu materiálních nákladů na nákladech celkem (JZD ČR) v roce 1984. Jde o materiální náklady přímé — náklady na výrobní a správní režii spolu s pracovními náklady představují rozdíl do 100 % (vypočteno podle publikace Vlastní náklady a výsledky hospodaření JZD ČR, SSR a ČSSR za rok 1984 — VÚEZVZ Praha a VÚEPP Bratislava 1985)

a fondovou náročností s tím, že rozptýl u fondové náročnosti při těžbě výkonů je vyšší než v případě náročnosti materiální. Jinak řečeno: zhruba stejných výkonů lze dosáhnout s nestejnými materiálními náklady a zálohovanými zdroji v podobě základních výrobních prostředků.

Podobně jako v jiných případech, i v tomto případě jsou údaje o materiální (fondové) náročnosti výroby (výkonů) pouze první informací, která signalizuje stav věcí – ve vývoji, mezi podniky, mezi skutečností a plánem atd. Dalším krokem, který musí předcházet praktickému jednání, je zjištění stavu materiální (fondové) náročnosti výroby u jednotlivých výrobků a činností. Materiální náročnost výroby podle jednotlivých výrobků je u nás velmi diferencovaná. Svědčí o tom údaje o vlastních nákladech, které pravidelně zjišťuje Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy v Praze a Výzkumný ústav poľnohospodárstva a potravinárstva v Bratislavě (obr. 1).

V roce 1984 v rostlinné výrobě v JZD ČSR se pohybovalo rozpětí materiální náročnosti od 51 do více než 80 %, v živočišné výrobě od 70 do 86 %. Čím větší je rozsah materiální (fondové) náročnosti výroby daného výrobku a čím vyšší je jeho podíl na produkci (výkonech), tím více ovlivňuje materiální (fondovou) náročnost výroby (výkonů) jako celku.

CELKOVÝ ZÁVĚR

Jedním z nejdůležitějších rysů intenzifikace výroby je zhodnocování materiálních zdrojů a tím i snižování materiální i fondové náročnosti výroby. V plném rozsahu se to vztahuje i na výrobu zemědělskou, jak o tom svědčí vývoj v čase, rozdíly mezi oběma sektory a zejména mezi jednotlivými podniky. V první polovině osmdesátých let se materiální náročnost zejména u státních statků zlepšila, a to především v důsledku opatření v oblasti ekonomických nástrojů. Analýza 324 podniků 16 okresů ČSR za rok 1984 současně ukazuje na velkou diferenciaci mezi podniky v oblasti materiální i fondové náročnosti a její těsnou souvislost se změnou výkonů na jednotku půdy. Materiální náročnost výroby ovlivňuje velikost nově vytvořené hodnoty – hrubého důchodu (vlastních výkonů).

Hlavní cesta k racionálnějšímu vynakládání minulé práce spočívá v posilování všech stránek chozrasčotního hospodaření – aby podniky mohly i musely zvyšovat účinnost vynaložených materiálních nákladů a základních výrobních prostředků a aby pocitily jak kladné, tak i negativní důsledky svého rozdílného počínání.

Literatura

- CHALUPA, S.: Soustava plánovitého řízení ZPoK pro 8. pětiletku. Zeměd. Ekon., 32, 1986, s. 83–89.
- Politická zpráva ÚV KSČ XVII. sjezdu Komunistické strany Československa. Rudé Právo, 25. 3. 1986.
- Politická zpráva ÚV KSSS XXVII. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu. Příloha Týdeníku aktualit 1986, č. 10.
- Roční výkazy o výsledcích hospodaření zemědělských podniků 16 okresů ČSR za rok 1984 (Benešov, Kladno, Mladá Boleslav, Litoměřice, Česká Lípa, Chrudim, Svitavy, Trutnov, České Budějovice, Písek, Tábor, Domažlice, Žďár nad Sázavou, Znojmo, Přerov).
- Zpráva o hlavních směrech hospodářského a sociálního rozvoje ČSSR na léta 1986–1990 a výhledu do roku 2000. Rudé právo, 26. 3. 1986.

Došlo 10. 3. 1986

CHOMA D., Vysoká škola ekonomická, A. Zápotockého 4, 130 67 Praha 3

Podnikové aspekty materiální a fondové náročnosti výroby

Zeměd. Ekon., 32, 1986, č. 8, s. 617—630. — 1 graf, 4 tab., lit. 19, res. čes., rus., angl., něm.

zemědělské podniky, efektivnost ekonomická, náročnost výroby materiální, náročnost výroby fondová, chozrasčot, zainteresovanost hmotná, účinnost práce a prostředků, diferenciace, analýza, ekonomická, analýza srovnávací, výsledky výzkumu

Článek se zabývá problematikou snižování materiální a fondové náročnosti zemědělské výroby, které je jedním z hlavních cílů intenzifikace výroby. Věnuje pozornost ekonomickému mechanismu, pod jehož vlivem podniky jednají. V číselné analýze jde zejména o sledování vztahů a souvislostí mezi efekty, materiálními náklady a základními výrobními prostředky. Předmětem rozboru jsou číselné údaje 324 zemědělských podniků ze 16 okresů ČSR za rok 1984.

ХОМА Д., Экономический институт, А. Запотоцкого 4, 130 67 Прага 3

Хозяйственные аспекты материалоемкости и фондоемкости производства

Zeměd. Ekon., 32, 1986, № 8, 617—630. — 1 рис., 4 табл., лит. 19, рез. чешск., русск., angl., нем.

хозяйства, экономическая эффективность, материалоемкость, фондоемкость, хозрасчет, материальная заинтересованность, отдача труда и средств, дифференциации, экономический анализ, сравнительный анализ, результаты разработок

В статье рассматривается проблематика сокращения материально- и фондоемкости производства как одной из целей интенсификации производства. Внимание уделяется экономическому механизму, под влиянием которого предприятия работают. В цифровом анализе прослеживаются отношения и увязки между отдачей, материальными издержками и основными средствами производства. Предметом анализа являются цифровые данные за 324 хозяйств из 16 районов ЧСР за 1984 г.

CHOMA D., Prague School of Economics, A. Zápotockého 4, 130 67 Praha 3

Farm Aspects of the Material and Fund Demands of Agricultural Production

Zeměd. Ekon., 32, 1986, No. 8, pp. 617—630. — 1 fig., 4 tabs, refs 19, summaries in cs, ru, en, de

co-operative farms, economic effectiveness, production demands, material fund production demands, khozraschot, material interest, efficiency of labour and means, differentiation, economic analysis, comparative analysis, results of research

The problems of decreasing the material and fund demands of agricultural production are treated; this is one of the main goals of production intensification. Attention is paid to the economic mechanism, under the effect of which the farms operate. Numerical analysis is applied in particular to the correlations between the effects, material costs and basic production means. The objective of the analysis are numerical data on 324 farms from 16 districts of the CSR over the year 1984.

Betriebliche Aspekte des Material- und Fondsbedarfs der Produktion

Zeměd. Ekon., 32, 1986, No. 8, S. 617–630. — 1 graf. Dar., 4 Tab., Lit. 19. Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtech.

Landwirtschaftsbetriebe, ökon. Effektivität, Fonds- und Materialbedarf der Produktion, wirtschaftl. Rechnungsführung, mat. Interessiertheit, Wirksamkeit der Mittel und der Arbeit, Differenzierung, ökon. und Vergleichsanalyse, Forschungsergebnisse

Es wird die Problematik der Senkung des Material- und Fondsbedarfs der landwirtschaftlichen Produktion dargelegt, eines der Hauptziele der Intensivierung der Produktion, der ökonomische Mechanismus, unter deren Einfluß die Betriebe handeln. Die Zahlenanalyse verfolgt die Beziehungen und Abhängigkeiten zwischen Effekt, Materialaufwand und Produktionsgrundmitteln. Unterlage sind Zahlenangaben von 324 Landwirtschaftsbetrieben aus 16 Kreisen der ČSR für das Jahr 1984.

Adresa autora:

Prof. ing. Dimitrij Choma, DrSc., Vysoká škola ekonomická, A. Zápotockého 4, 130 67 Praha 3

Urychlený přechod čs. ekonomiky na intenzivní typ rozvoje je pro současné i budoucí období zdurazňován vrcholnými stranickými i hospodářskými orgány jako jediná možná alternativa dalšího rustu národního hospodářství.

Za rozhodující faktor intenzifikace národního hospodářství je považováno stále širší a rychlejší zavádění výsledků vědy a techniky do praxe. Značný význam v tomto procesu je přikládán rychlé inovaci výroby a zabezpečení kvality v nejširším slova smyslu.

Tyto obecné zásady, zdurazňované pro intenzifikaci celého národního hospodářství, jsou v plné míře platné i pro intenzifikaci zemědělské výroby a výroby potravin vůbec. Přitom naléhavost urychleného zabezpečení intenzifikačního procesu při výrobě potravin je dána významným postavením, které tento úsek má při zajišťování výživy obyvatelstva a v systému životní úrovně.

Úroveň zemědělské a potravinářské výroby, stupeň její intenzity a celkové společenské náklady nutné na výrobu zemědělských surovin a finálních potravinářských výrobků v současné době již zdaleka nejsou jen výsledkem činnosti pracovníků zařazených bezprostředně do pracovního procesu v zemědělství a v potravinářském průmyslu. Výroba potravin je dnes do značné míry závislá na službách a vstupech dodávaných z ostatních odvětví národního hospodářství, na množství a úrovni materializace výsledků vědy a techniky, zakomponovaných do základních a oběžných fondů poskytovaných zemědělské a potravinářské výrobě.

Vzhledem k závažnosti nastíněné problematiky se zaměříme na zhodnocení dosavadního i očekávaného vývoje vybraných ukazatelů zemědělské výroby a jejího zajištění, majících významný vztah k uskutečňování intenzifikačního procesu ve výrobě potravin.

VÝSLEDKY A PROBLÉMY INTENZIFIKACE ZEMĚDĚLSKÉ VÝROBY

Pojmů intenzifikace a intenzivní rozvoj je dnes hojně užíváno, jejich výklad však není vždy totožný. Pro hodnocení vývoje intenzifikace zemědělství jsem vycházel ze základní charakteristiky tohoto pojmu, uváděné například Vanerem (1983) a Švantnerovou (1985).

Podle Vanera (1983) znamená pojem intenzifikace především zvyšování efektivity (produktivnosti, účinnosti) zdroju, snižování jejich měrné spotřeby. V obecném vymezení je tedy intenzifikace proces, jehož obsahem, smyslem a výsledkem je relativní úspora zdrojů, tj. úspora na jednotku produkce, přesněji na jednotku efektu.

Švantnerová (1985) při charakteristice ekonomické efektivity a intenzifikace výroby zdůrazňuje, že nelze tyto pojmy ztotožňovat. Ekonomickou efektivity považuje autorka za širší pojem než je intenzifikace, neboť kromě vztahu výsledku k nákladům (tedy hospodárnosti) zahrnuje též vztah výsledku k potřebám (tedy účelnost). Ekonomická efektivity výroby je vztah více-rozměrný, zatímco intenzifikace vyjadřuje pouze vztah výsledku k zdrojům. Intenzifikace je předpokladem jednoho ze způsobů zabezpečování růstu ekonomické efektivity. Objektem intenzifikace je výroba, především základní činitele výroby.

V následujícím jsou rozebírány některé vývojové tendence, které v uplynulém období pozitivně či negativně ovlivňovaly proces intenzifikace zemědělské výroby. Bližší pozornost je věnována vztahu mezi vývojem intenzity zemědělské výroby a zvyšováním soběstačnosti v potravinách mírného pásma, a dále závislosti intenzifikace zemědělské výroby na udržování a zvyšování půdní úrodnosti.

Některé problémy, které provázejí dosavadní intenzifikaci zemědělské výroby, jsou dokumentovány na vývoji činitelů národního důchodu.

V druhé části statě jsou stručně charakterizovány základní podmínky a předpoklady pro další vývoj intenzifikace zemědělské výroby v následném období.

Číselné údaje uváděné v textu i v tabulkách jsou výsledkem vlastních propočtů na základě údajů ze statistických ročenek FSÚ nebo dalších pramenů uvedených v seznamu literatury.

Hodnocení dosavadního vývoje intenzifikace zemědělské výroby zpracovává období 1970–1983, druhá část článku je zaměřena na období 1986 až 2000.

Intenzifikace zemědělské výroby uskutečňovaná v období 1970–1983 se příznivě projevila při uspokojování kvantitativních i kvalitativních potřeb ve výživě obyvatelstva a při zvyšování soběstačnosti ve výrobě potravin mírného pásma.

V živočišné výrobě se intenzifikace projevila výrazným vzestupem výroby dosahované z jednoho hektaru zemědělské půdy, jak ukazuje tab. I.

Poměrně vysoké tempo nárůstu živočišné výroby bylo jen v omezeném

I. Intenzita živočišné výroby z 1 ha zemědělské půdy v ČSSR

Ukazatel	Měrná jednotka	1970	1975	1980	1983	Index 1970 = 100
Maso v kg ž. h.	kg	172	221	249	247	143,6
hovězí	kg	72	92	98	100	138,8
vepřové	kg	97	125	148	145	149,5
Mléko	l	660	761	843	934	141,5
Vejce	ks	530	646	720	775	146,2

*) jatečný skot, telata, prasata

Pramen: Vlastní propočty na základě údajů uváděných ve statistických ročenkách FSÚ

II. Sklizeň na 1 ha orné půdy v kg v ČSSR

Plodina	1970	1975	1980	1983	Index 1970 = 100
Zrniny	1480	1427	2253	2347	158,6
Kukuřice na siláž	1722	3022	3039	3108	180,5
Jeteloviny	1014	903	1016	1094	109,8
Cukrovka	1330	1574	1505	1260	94,7

Pramen: Vlastní propočty na základě údajů uváděných ve statistických ročenkách FSÚ

rozsahu provázeno odpovídajícím nárůstem těch odvětví rostlinné výroby, která jsou pro krytí požadavků živočišné výroby rozhodující, což je zřejmé z tab. II.

Odpovídajícího nárůstu bylo dosaženo pouze v letech 1975 až 1983 u obilovin, zatímco výroba u ostatních plodin důležitých pro krytí krmivové bilance v podstatě stagnovala. Zvýšená intenzita zemědělské výroby dosahovaná z jednoho hektaru zemědělské či orné půdy přispěla k tomu, že současná úroveň spotřeby potravin řadí ČSSR mezi evropskou a světovou špičku. Za zvlášť pozitivní lze považovat výrazný vzestup spotřeby živočišných bílkovin. Dosažená denní spotřeba v roce 1983 ve výši 58,6 g na obyvatele představuje krytí normy na 99,3 %.

Jedním z nejzávažnějších problémů současné, ale zřejmě i výhledové nutriční situace obyvatelstva ČSSR je překračování zdravotnických norem energetické složky potravin, vznikající jednak zvýšeným příjmem energie v potravinách, jednak v alkoholických, a v poslední době i v nealkoholických nápojích. Nadměrná energetická spotřeba je způsobována překračováním doporučených dávek potravin u cukru cca o 30 %, u tuků o 31 % a u cereálií o 19 %.

Naproti tomu je výrazně pod doporučenou dávkou potravin spotřeba ovoce cca o 15 %, spotřeba brambor o 17 % a spotřeba zeleniny o 32 %. Krytí vitamínu C je v průměru populace velmi nízké, přitom existují rozdíly mezi jednotlivými fyziologickými skupinami obyvatelstva a významné výkyvy v krytí potřeby vitamínu C v průběhu roku; nejkritičtější situace je zpravidla v březnu a v dubnu, kdy se úroveň saturace pohybuje maximálně na 50 % tabulkových hodnot.

Překračování doporučených dávek potravin způsobuje našemu národnímu hospodářství značné škody, ať již jde o škody vyčíslitelné a ovlivňující bezprostředně naši platební bilanci, nebo o škody prakticky nevyčíslitelné, projevující se zhoršeným zdravotním stavem obyvatelstva.

Význačné devizové nároky představovaly v minulosti dovozy olejnatých semen a surových olejů z nesocialistických zemí (NSZ), potřebné na krytí spotřeby rostlinných jedlých tuků a olejů. Využitím dostupných poznatků vědeckotechnického rozvoje při pěstování řepky ozimé, ale i slunečnice se podařilo v posledním desetiletí devizové výdaje v této oblasti podstatně snížit. Zatímco v šedesátých letech se výnos řepky ozimé pohyboval kolem 1,5 t z hektaru, dosáhl po roce 1970 2 t/ha a v dalším vývoji dále stoupal (s výjimkou dvou neúrodných let). Produkce řepky v ČSSR v roce 1975 dosáhla úrovně

120 tis. t a v roce 1980 již 200 tis. t; zvýšení produkce o 80 tis. t představuje při průměrných cenách řepky z dovozu v roce 1980 hodnotu 410 mil. Kčs franko. Podle plánu má produkce řepky v ČSSR stoupnout do roku 1985 na 245 tis. t, což reprezentuje cca 250 mil. Kčs.

Velmi nepříznivě působí na naši platební bilanci v rámci ZPoK ČSSR neplnění intenzifikačních záměrů ve výrobě ovoce a zeleniny. V průběhu let 1970–1983 se pohybuje dovoz zeleniny v rozmezí 100–120 tis. tun ročně a ovoce (včetně jižního) v rozpětí 335–365 tis. tun ročně.

Podmiňujícím faktorem další intenzifikace zemědělské výroby a zvyšování soběstačnosti ve výrobě potravin je udržování a zvyšování půdní úrodnosti. Důkaz na zvyšování půdní úrodnosti je v podmínkách ČSSR zdůvodněn omezeným rozsahem půdního fondu a reálným předpokladem dalšího pozvolného poklesu výměry půdního fondu. Přes veškerá opatření uplatňovaná na ochranu půdního fondu poklesla výměra půdy na 1 obyvatele ČSSR v důsledku úbytků půdy a nárůstu obyvatelstva v letech 1950–1983 u zemědělské půdy z 0,65 ha v roce 1950 na 0,442 ha v roce 1983 a u orné půdy za stejné údobí z 0,418 ha na 0,311 ha.

Přes ohromné finanční prostředky, které byly do půdy vloženy formou investičních a neinvestičních zásahů, není celkový stav půdní úrodnosti a produkční schopnosti půd zdaleka uspokojivý a vyžaduje v budoucím období radikální zlepšení.

Pro další postup při zúrodňování půd a zvyšování produkční schopnosti půd ČSSR je možné vycházet z obecného hodnocení produkční schopnosti půd ČSSR, provedeného na základě podrobného mapování půd, které je uvedeno v tab. III.

III. Zhodnocení zemědělských půd v ČSSR podle produkčních předpokladů v procentech

Zařazení	ČSSR	ČSR	SSR
Velmi dobré produkční předpoklady	22,8	19,3	28,8
Dobré produkční předpoklady	42,1	50,4	28,0
Slabší produkční předpoklady	31,9	29,5	36,1
Méně vhodné předpoklady	3,2	0,8	7,2

Pramen: Džatko, Hraško, Linkeš, Němeček — Sborník ČSAZ č. 56, 1982, s. 12

Hlavními příčinami snížených produkčních předpokladů je zakyselení půd, mělké a šterkovité půdy s nízkým obsahem humusu, půdy s nedořešeným vodním režimem a zhutnělé půdy s nevyhovujícím vzdušným režimem, nedostatek organických látek v půdě, vodní a větrná eroze apod.

Zejména účinný boj s erozí je pro udržení a postupné zvyšování půdní úrodnosti velmi významný. V ČSR je vodní erozí ohroženo 31,3 % a v SSR dokonce 46,9 % zemědělské půdy. Závažnost tohoto stavu prokázaly průzkumy, podle kterých při mírném ohrožení půd erozí dochází k 20% snížení produkce, při středním k 30–40% a při silném ohrožení až k 50–70% snížení produkce.

Závažným problémem, jehož řešení podmiňuje celkové zvýšení intenzity

zemědělské výroby, je dosud nízká úroveň produkce dosahované z trvalých travních porostů. Například v ČSR zaujímá plocha luk a pastvin 19,2 % z celkové výměry zemědělské půdy, přitom tato plocha kryje ve výživě skotu necelých 10 %.

Příčinami nízké intenzity výroby na trvalých travních porostech jsou především méně příznivé půdně stanovištní podmínky a vysoký rozsah trvale nebo dočasně zamokřených luk a pastvin, což téměř znemožňuje nasazení velkovýrobní techniky; dále jsou to stromové a keřové nálety, terénní nerovnosti, vysoká kamenitost, silná devastace porostů znehodnocující drnový fond cca na 30 % výměry, mělké a velmi mělké štěrkovité půdy a vysoká svažitost.

Další intenzifikace výroby na trvalých travních porostech vyžaduje nejmeně na polovině výměry provést rekultivace a meliorace. Vysoké finanční nároky potřebné na provedení těchto opatření je nutno posuzovat z hlediska celospolečenských zájmů o tyto oblasti, do kterých je možno zahrnout vedle zvýšené produkce píce i ochrannou funkci trvalých travních porostů proti vodní a větrné erozi a hygienický i rekreační význam.

Další závažnou otázkou, která není dosud uspokojivě vyřešena a je pro další intenzifikaci zemědělské výroby důležitá, je vypracování soustav hospodaření v ochranných pásmech vodních zdrojů.

V současném období se na těchto plochách dosahuje o 20–50 % nižší úroveň zemědělské produkce proti územním celkům, na kterých se hospodáří bez těchto omezení. Při předpokládaném nárůstu chráněných krajinných oblastí by stávající snížení výroby ohrozilo prognózované záměry další intenzifikace zemědělské výroby.

Výzkum přinesl některé poznatky, které vedou k doporučením, jak hospodařit v oblastech vodních zdrojů a přitom zvyšovat půdní úrodnost a zachovat intenzitu rostlinné výroby. Započaté výzkumy je však třeba dopracovat do návrhů konkrétních soustav hospodaření, které budou vyhovovat podmínkám socialistické velkovýroby i hygienickým a vodohospodářským požadavkům.

Závažné problémy, které provázejí proces intenzifikace zemědělské výroby, lze dokumentovat na vývoji činitele národního důchodu (tab. IV).

IV. Vývoj činitele tvorby národního důchodu v zemědělství ČSSR v období let 1971–1983 ve stálých cenách k 1. 1. 1977 v mil. Kčs

Období	Společenský produkt (SP)	Výrobní spotřeba (VS)	Podíl VS na SP (v %)	Národní důchod (ND)	Podíl ND na SP (v %)
1971–75	100 028	66 933	66,91	33 095	33,09
1976–80	114 534	81 304	70,98	33 230	29,02
1981–83	128 894	97 776	75,85	31 118	24,15

Pramen: Vlastní propočty na základě údajů uváděných ve statistických ročenkách FSÚ

Absolutní i relativní údaje uvedené v přehledu ukazují sice, že společenský produkt kontinuálně roste, avšak jeho základní proporce se vyvíjejí nepříznivě. Zatímco společenský produkt byl v průměru let 1981–1983 o 28,9 % vyšší proti průměru let 1971–1975, výrobní spotřeba vzrostla za

stejně období o 46,1 % a absolutní hodnota národního důchodu dokonce poklesla o 6 %. Nepříznivý vývoj hlavních činitelů tvorby národního důchodu ukazuje především na nedostatečné využívání rozhodujících výrobních zdrojů, tj. pracovních sil, základních výrobních fondů, materiálových a energetických zdrojů; na tomto stavu se podílejí především pomalé a prvkové uplatňování výsledků vědy a techniky a nízká úroveň řízení.

Dlouhodobá stagnace tvorby národního důchodu v zemědělství ČSSR, spojená v jednotlivých letech i s poklesem, svědčí o nedostatečné národohospodářské účinnosti intenzifikačních a rozvojových faktorů, a to jak v oblasti materiálových vstupů, tak i ve sféře lidského činitele – živé práce. Přitom se právě zemědělství v sedmdesátých letech do určité míry odlišovalo od ostatních odvětví národního hospodářství svým relativně rychlým růstem produktivity živé práce, provázeným výrazným tempem snižování stavů pracovních sil. V osmdesátých letech se začaly prosazovat příznaky zpomalování tohoto vývoje, jmenovitě stagnací podílu pracovníků v zemědělství na celkovém počtu pracovníků v národním hospodářství, což je doloženo údaji ze statistických ročenek ČSSR v tab. V.

V. Vývoj účinnosti živé práce v zemědělství

Období	Hrubá zem. prod. (HZIP*)		Ø počet prac. v tis. osob	Podíl prac. na celk. počtu v NH v %		Dynamika růstu (1971–75 = 100)	
	celkem v mil. Kčs	na 1 prac. v Kčs		výr. sf.	zeměd.	HZIP celkem	HZIP na 1 prac.
1971–75	89 738	81 506	1101	78,6	15,8	100,0	100,0
1976–80	99 403	102 472	971	77,1	13,4	110,8	125,6
1981–83	105 691	112 003	944	75,9	12,7	117,8	137,4

*) stálé ceny z roku 1980

Pramen: Vlastní propočty na základě údajů uváděných ve statistických ročenkách FSÚ

Výrazným znakem vývoje zemědělské výroby po roce 1970 byla postupná náhrada intenzifikačních činitelů vyráběných přímo v zemědělských podnicích a živé práce v zemědělství rozvojovými faktory vyráběnými mimo zemědělství, zejména v průmyslových odvětvích. Národohospodářská efektivnost tohoto rozvojového procesu by měla být provázena neustálým zmenšováním celkového množství společenské práce, které je potřebné k výrobě společensky žádaného objemu zemědělské produkce v požadovaných výrobních strukturách a kvalitě.

Některé ukazatele, které tento vývoj charakterizují, ukazují na nepříznivé tendence. Tak např. produktivnost základních výrobních prostředků vyjádřená hodnotou společenského produktu na 1000 Kčs výrobních základních prostředků poklesla ze 727 Kčs v letech 1971–1975 na 528 Kčs v období 1981 až 1983, tj. o 27,4 %. Obdobně produktivnost výrobní spotřeby vyjádřená hodnotou společenského produktu na 1000 Kčs výrobní spotřeby poklesla za stejná časová období z 1494 Kčs na 1318 Kčs, tj. o 11,8 %.

Zabezpečení výroby potravin v potřebném množství a kvalitě bude nutné v 90. letech realizovat v podmínkách trvalého úbytku zemědělské půdy a trvalého přírůstku obyvatelstva. V období 1980–2000 se předpokládá 2,5% úbytek zemědělské půdy a 5,6% přírůstek obyvatelstva. Současně s úkoly zabezpečení výživy bude v období 90. let plněn požadavek trvalého zvyšování soběstačnosti ve výrobě potravin, který je již od 70. let základním strategickým cílem zemědělsko-průmyslového komplexu. Další rozvoj zemědělství v druhé polovině devadesátých let bude dále značně ovlivněn omezeností rozhodujících intenzifikačních, energetických a materiálových vstupů.

Dosavadní intenzifikace zemědělské výroby a výroby potravin vůbec byla založena na využívání lehčeji mobilizovatelných rezerv, spočívajících především v racionálnější hospodaření s jadernými krmivy, palivy a energií. Další intenzifikace bude však do značné míry závislá na úrovni vkladů do odvětví a míře jejich využití.

Z těchto pozic bude nutné přistupovat k rozhodování, jaká tempa rozvoje budou výhledově i společensky nejvýhodnější a nejefektivnější. Rozhodující role při další intenzifikaci a zefektivnění výroby potravin bude i nadále přisuzována aplikaci nových výsledků vědeckotechnického rozvoje v zemědělské výrobní praxi. Vědeckotechnický pokrok se bude v budoucím období prosazovat především vzestupem kvality a vědecky řízeným využíváním materiálových vstupů, dodávaných pro zemědělství z ostatních odvětví národního hospodářství.

Základním předpokladem racionálního zavádění vědeckotechnického pokroku je důkladné a přesné vyhodnocení dosud zavedených výsledků vědeckotechnického rozvoje především z hlediska účinnosti a důsledků v oblasti biologické, energetické, technické, ekonomické a sociální, s cílem uvedeným v Hlavních směrech hospodářského a sociálního rozvoje ČSSR na léta 1986 až 1990 a výhledem do roku 2000: „... zabezpečovat proporcionální rozvoj všech článků zemědělsko-průmyslového komplexu tak, aby bylo dosaženo rovnoměrného a komplexního využití všech intenzifikačních činitelů na úrovni nejnovějších poznatků vědy a techniky.“

V prognózách uvažované zavádění výsledků vědeckotechnického rozvoje bude nutné doložit vymezením nároků na hmotné, surovinové a energetické zabezpečení, ale také propočtem množství lidské práce a nároky na kvalifikaci.

Předpokládaná úroveň zemědělské výroby na konci devadesátých let, umožňující zabezpečení plnohodnotné výživy obyvatelstva, bude do značné míry závislá na organickém propojení zemědělství a potravinářského průmyslu a na účinném prohlubování vztahů mezi ZPoK a ostatními odvětvími národního hospodářství.

Rozhodující podíl na dodávkách do ZPoK budou mít odvětví tvořící palivo-energetický komplex, odvětví chemie a farmacie, strojírenství, průmysl stavebních hmot, pododvětví výroby průmyslových krmiv a vodárenská výroba. Uvedená odvětví se budou podílet na dodávkách do zemědělství k horizontu roku 2000 více než 85 %.

Úvahy o perspektivním rozvoji zemědělské výroby předpokládají na základě současného stavu poznání, že zemědělství si i nadále zachová svoji tradiční konzervativní strukturu výroby, která i v období kolem roku 2000 bude stále ještě silně ovlivňována spotřebitelskými zvyklostmi a poptávkou a z hlediska správné výživy bude jen částečně korigována osvětovým působením.

Předpokládaný rozvoj zemědělství bude založen na zapojení vědy jako výrobní síly do zemědělské výroby, které bude soustředěno na plnění základního strategického cíle, kterým i po roce 1995 zůstane zvyšování soběstačnosti ve výživě obyvatel při respektování požadavku racionalizace spotřeby energií, materiálů a surovin. Předpokladem k tomu bude komplexní a plošné uplatnění výsledků vědeckotechnického rozvoje ke zvýšení kvalitativní úrovně a účinnosti biologických a všech dalších materiálně technických vstupů z dodavatelských odvětví, ke zkvalitnění technologických procesů v zemědělské výrobě, k uplatnění biotechnologií, ke snížení ztrát a využití rezerv v celém procesu výroby a užití produkce.

Záměry rozvoje zemědělské výroby budou založeny na vědeckém využívání produkčního potenciálu zemědělských půd. Rozhodujícím předpokladem pro zintenzívnění rostlinné produkce bude řešení optimální struktury zemědělské soustavy ČSSR jako celku na základě řešení optimálních struktur zemědělských soustav jednotlivých výrobních oblastí

Pro řešení optimální struktury zemědělské soustavy ve výrobních oblastech bude nutné optimalizovat především strukturu rostlinné výroby ve vztahu k ekologickým podmínkám, k zaměření a rozsahu živočišné výroby, k možné oblasti specializaci a koncentraci výroby, k rozmístění zpracovatelského průmyslu, k specifickým podmínkám ovlivněným např. zastoupením průmyslových městských aglomerací, ochranných vodních pásem, území ovlivněného exhaláty, k snížení spadu apod.

Po roce 1995 budou pokračovat zúrodňovací opatření neinvestičního i investičního charakteru. Bude žádoucí dále pokračovat v melioračním vápnění, v zúrodňování těžkých a lehkých půd a v důsledné realizaci protierozních opatření. Budování odvodňovacích systémů bude zaměřeno převážně na rekonstrukce, budování závlah se předpokládá zhruba ve stejném rozsahu jako v 9. pětiletce, to znamená, že při uvažovaném tempu bude k roku 2000 dosaženo cca 53 % celkové potřeby závlah.

Prognostické záměry v rostlinné i živočišné výrobě, jejichž realizace je uvažována pro rok 2000, zohledňují a úzce navazují na vývojové tendence zapracované do Dlouhodobého programu rozvoje zemědělství a dalších odvětví zabezpečujících výživu lidu.

Prognózovaná úroveň rostlinné výroby vychází z uplatňování výstupů docílených v genetice a šlechtění zemědělských plodin a jejich výživě a z řešení průřezových vědeckotechnických problémů intenzifikace výroby krmných plodin a tvorby a využívání lučních a pastevních porostů.

Přínosy výzkumu v oblasti genetiky a fyziologie rostlin jsou do budoucna odvislé od vyřešení otázek zabývajících se šlechtěním výkonných odrůd polních plodin vhodných pro zemědělskou soustavu ČSSR. Zvláštní důraz při řešení tohoto problému bude kladen na vymezení kvalitativních a kvantitativních charakteristik se zvláštním zřetelem na vyšší využití energie slunečního záření, tj. na zvýšení bioenergetického potenciálu plodin.

Dalším podmiňujícím krokem k intenzifikaci rostlinné produkce v prognózovaném období je vědecké řešení přípravy a zajištění podmínek pro dosažení biologického výnosu a předpokládané kvality, což v podstatě znamená připravit pro vysoce výkonné odrůdy adekvátní podmínky.

Rychlé zavádění výsledků vědy a techniky do zemědělské výroby umožní uplatňovat takové struktury osevu a výkonné odrůdy zemědělských plodin, jejichž produkce zabezpečí v prognózovaném období rostlinnou produkci pokrývající v objemu i kvalitě požadavky lidské výživy, živočišné výroby

i zpracovatelského průmyslu při současném krytí hlavních exportních úkolů. Prognózované varianty struktur rostlinné výroby a návazně i živočišné výroby bude nutno volit tak, aby přispěly k zvýšení stability čs. zemědělské soustavy.

V živočišné výrobě se uplatní zejména výstupy vědeckotechnického rozvoje z výzkumné oblasti biologických základů šlechtění a hybridizace hospodářských zvířat, z oblasti biotechnických metod řízení pohlavního cyklu hospodářských zvířat a stále širší zavádění biotechnologií. Závazným limitujícím faktorem předpokládaného rozvoje zemědělské výroby je zabezpečení zdrojů v potřebném množství i kvalitě.

Prognostické záměry další intenzifikace zemědělské výroby jsou založeny na účinnějším využívání zdrojů. Výrazným prvkem intenzifikace využívání vlastního meziprojektu v zemědělství budou opatření vedoucí ke snížení ztrát v procesu výroby i užití, především plnějším uplatňováním vědeckotechnického rozvoje u biologických materiálů, technologických postupů i techniky, skladování a konzervace krmiv.

Přes svůj nezastupitelný význam bude se podíl vlastního meziprojektu na materiálových nákladech vstupujících do zemědělství ve vztahu k souboru ostatních odvětví do roku 2000 ještě dále snižovat, neboť akcelerací vědeckotechnického pokroku dojde k dalšímu vzestupu kvality a kvantity materiálových vstupů z ostatních odvětví, které výrazně ovlivní intenzifikační a substituční procesy v zemědělství.

Ve výživě rostlin bude při dávkování průmyslových hnojiv uplatňována maximální racionalita při zohlednění aspektů biologických, ekonomických, energetických i ekologických. V období 1995 – 2000 lze také počítat při aplikaci průmyslových hnojiv na základě dosažených vědeckovýzkumných poznatků s podstatně širším uplatňováním optimalizace množství, druhu, časového údobí a způsobu aplikace průmyslových hnojiv.

Očekává se, že uspokojování požadavků odvětví zemědělství a výživy na bohatý sortiment výrobků malotonažní chemie, zejména pesticidů, antibiotik, růstových hormonálních přípravků, feromonů, konzervačních prostředků, esenciálních aminokyselin, vitamínů a stimulačních a preventivně léčebných látek se podstatně zvýší.

Výrazný pokrok je předpokládán při konstruování nové zemědělské techniky, zejména využíváním výzkumem ověřených výsledků mikroelektroniky, kybernetiky, robotiky a bioniky. Nasazení složitějších, nákladnějších a na obsluhu náročnějších strojů a zařízení se projeví ve zvýšení produktivity práce, ve snížení námaze při obsluze strojů, ve snížení hmotnosti strojů a zařízení a ve snížení spotřeby paliv a energie.

Prognostické úvahy o dalším rozvoji zemědělství jsou motivovány snahou zabezpečit vytčené cíle pro léta 1985 – 2000 při minimálních vkladech přímé a nepřímé energie. Počítá se s tím, že realizace intenzifikačního procesu v zemědělství umožní dosáhnout racionalizaci spotřeby energie v zemědělství.

Ve struktuře spotřeby energií se uvažuje pro rok 2000 nárůst proti roku 1982 u tuhých paliv o 7,4 %, u plyných paliv o 38,4 %, naproti tomu spotřeba ropných výrobků má poklesnout o 14,5 %.

Významnou a dosud zdaleka nevyužitou rezervou při krytí energetických požadavků pro zemědělskou výrobu je získávání bioplynu metanizací exkrementů monogastrických zvířat. Získanou energii lze využít především k sušení objemných krmiv (víceletých píceň a drnového fondu) pro polygastrická zvířata. Realizací tohoto námětu je možné dosáhnout dvojnásobné účinnosti těchto krmiv, neboť ztráty na živinách se snižují z 50 – 60 % na 8 – 11 %.

Zabezpečení zdrojů vody pro varianty rozvoje zemědělské výroby při optimální intenzifikaci československého zemědělství bude v prognózovaném období velmi náročným úkolem z kvantitativního i kvalitativního hlediska. Pro prognostické úvahy zaměřené na hospodaření s vodou je nutno brát území, na kterých se realizují zemědělské soustavy a lesní hospodářství, jako jeden celek.

Zvýšená potřeba vody v prognózovaném období vychází z úvahy o další výstavbě závlah a z předpokládaného celkového využití normovaných závlahových dávek v průměru na 80 %. Řešení této závažné problematiky si vyžádá náročné vodohospodářské zásahy včetně budování vodních nádrží. Zvýšená potřeba závlahové vody se bude v roce 2000 pohybovat na úrovni cca 280 % spotřeby roku 1980.

SOUHRN

Zhodnocení intenzifikace zemědělské výroby v období 1970–1983, posuzované dosaženou výrobou z jednotky plochy, prokázalo výrazný vzestup všech hlavních odvětví živočišné výroby a některých odvětví rostlinné výroby. Zároveň hodnocení ukazuje stagnaci u tak významných odvětví rostlinné výroby, jakými jsou jeteloviny a cukrovka.

Výraznější intenzifikaci rostlinné výroby a přenesení celé zemědělské výroby bránily některé vlivy působící negativně na produkci účinnosti půd, zejména značný podíl zakyselených půd, zhutněných půd, nedostatek organických látek v půdě a zvyšující se vodní a větrná eroze.

Hodnocení vývoje činitelů tvorby národního důchodu v zemědělství ČSSR ukázalo nepříznivé rozdíly ve vývoji společenského produktu a národního důchodu v zemědělství ČSSR. Zatímco společenský produkt byl v průměru let 1981–1983 o 28,9 % vyšší proti průměru let 1971–1975, výrobní spotřeba vzrostla za stejné období o 41,6 % a absolutní hodnota národního důchodu dokonce poklesla o 6 %. Rovněž nepříznivé hodnoty byly prokázány při hodnocení produktivnosti výrobních základních prostředků a produktivnosti výrobní spotřeby.

Složitost a náročnost intenzifikace zemědělské výroby v budoucím období bude spočívat zejména v tom, že ji bude nutné realizovat v podmínkách trvalého úbytku zemědělské půdy a trvalého přírůstku obyvatelstva a při omezenosti rozhodujících intenzifikačních a materiálových zdrojů. Další vývoj intenzifikace zemědělské výroby bude závislý na organickém propojení zemědělství a potravinářského průmyslu a na účinném prohlubování vztahů mezi ZPoK a ostatními odvětvími národního hospodářství. Rozhodující podíl na dodávkách do ZPoK budou mít odvětví tvořící palivo-energetický komplex, odvětví chemie a farmacie, strojírenství, průmysl stavebních hmot, pododvětví průmyslových krmiv a vodárenská výroba. Uvedená odvětví se budou podílet na dodávkách do zemědělství k horizontu 2000 více než 85 %.

Literatura

- HRAŠKO, J. a kol.: Soustavné zvyšování úrodnosti půd a plné využívání půdního fondu. Sborník ČSAZ č. 56. Praha, ČSAZ 1982.
- JŮZA, R. a kol.: Analýza tendencí, souvislostí a problémů rozvoje zemědělství v procesu intenzifikace národního hospodářství ČSSR v letech 1971—1985. Praha, ČSAZ 1985.
- JŮZA, R. a kol.: Koncepce rozvoje odvětví zemědělství v devadesátých letech. Praha, ČSAZ 1985.
- ŠVANTNEROVÁ, J.: Efektivnost a intenzifikace. Plánované hospodářství, 1985, č. 9.
- VANER, J.: Intenzivní ekonomický rozvoj a základní východiska jeho zaměření. Polit. Ekon., 1985, č. 9.
- Dlouhodobý program rozvoje zemědělství a dalších odvětví zabezpečujících výživu lidu. Praha, FMZVŽ 1984.
- Hlavní směry hospodářského a sociálního rozvoje ČSSR na léta 1986—1990 a výhled do roku 2000. Rudé právo, duben 1986.

Došlo 29. 1. 1986

JŮZA R., Československá akademie zemědělská, Těšnov 65, 117 05 Praha 1

Zhodnocení vývoje intenzifikace zemědělské výroby

Zeměd. Ekon., 32, 1986, č. 8, s. 631—642. — 5 tab., lit. 7, res. čes., rus., angl., něm.

intenzifikace, zemědělská výroba, soběstačnost, zdroje výrobní, ZPoK, ZPK, analýza vztahů, analýza vývoje, prognóza, výsledky výzkumu

Príspevek se zabývá hodnocením intenzifikace zemědělské výroby v období 1970—1983. Je posuzován vývoj hlavních odvětví rostlinné a živočišné výroby dosažený z jednotky plochy. Dále je proveden rozbor vývoje činitelů tvorby národního důchodu v zemědělství ČSSR se zaměřením na vyjádření podílu výrobní spotřeby na společenském produktu a podílu národního důchodu na společenském produktu. Dále jsou charakterizovány předpokládané směry, problémy a podmínky zamýšlené intenzifikace zemědělské výroby v období do roku 2000.

ЮЗА Р., ЧСАСХН, ул. Тешнов 65, 117 05 Прага 1

Оценка развития интенсификации сельскохозяйственного производства

Zeměd. Ekon., 32, 1986, № 8, s. 631—642. — 5 табл., лит. 7, рез. чешск., русск., англ., нем.

интенсификация, сельскохозяйственное производство, самообеспеченность, производственные ресурсы, АПдК, АПК, анализ отношений, анализ развития, прогноз, результаты разработок

В статье рассматривается интенсификация с/х производства за период 1970—83 гг. и развитие главных отраслей растениеводства и животноводства с единицы площади. Анализируются также факторы образования нац. дохода в сельском хозяйстве ЧССР с направлением на выражение доли производственного потребления в общественном продукте и доли нац. дохода в общественном продукте. Охарактеризованы намеченные направления, проблемы и условия, лежащие в основе намечаемой интенсификации с/х производства до 2000 г.

Evaluation of the Development of Intensification of Agricultural Production

Zeměd. Ekon., 32, 1986, No. 8, pp. 631–642. — 5 tabs, refs 7, summaries in cs, ru, en, de

intensification, agricultural production, self-sufficiency, production resources, agricultural and food production complex, agro-industrial complex, analysis of relations, analysis of development, prognosis, results of research

The intensification of agricultural production during the years 1970–1983 is assessed. Development of the main branches — plant and animal production — related to unit area is evaluated. Development of the factors contributing to the formation of national income in the CSSR agriculture is analyzed, from the aspect of the share of production consumption in the social product and from the aspect of the share of national income in the social product. The presumed directions, problems and conditions of the planned intensification of agricultural production during the period to come by the year 2000 are characterized.

JÚZA R., Tschechoslowakische Landwirtschaftsakademie, Těšnov 65, 117 05 Praha 1

Bewertung der Intensivierungsentwicklung der landwirtschaftlichen Produktion

Zeměd. Ekon., 32, 1986, No. 8, S. 631–642. — 5 Tab., Lit. 7, Zus. in Tschech, Russ., Engl., Dtech.

Intensivierung, landw. Produktion, Selbstgenügsamkeit, Produktionsquellen, ALK, AIK, Analyse der Beziehungen, Entwicklungsanalyse, Prognose, Forschungsergebnisse

Im Beitrag wird die Intensivierung der landwirtschaftlichen Produktion im Zeitraum von 1970–1983 bewertet, und zwar die Entwicklung der wichtigsten Zweige der pflanzlichen und der tierischen Produktion und die je Bodeneinheit erzielten Ergebnisse. Ferner werden die Faktoren der Schaffung des Nationaleinkommens in der Landwirtschaft der ČSSR und deren Entwicklung analysiert im Hinblick auf den Ausdruck des Anteils der Produktionskonsumtion am gesellschaftlichen Produkt und des Anteils des Nationaleinkommens am gesellschaftlichen Produkt. Charakterisiert werden die voraussichtlichen Entwicklungsrichtungen, die Probleme und Bedingungen der vorgesehenen Intensivierung der landwirtschaftlichen Produktion im Zeitraum bis zum Jahr 2000.

Adresa autora:

Ing. Radomír Jůza, CSc., Československá akademie zemědělská, Těšnov 65, 117 05 Praha 1

Studie zabývající se problematikou využití mechanizačních prostředků v zemědělství se převážně soustřeďují na řešení technických a technologických otázek, přičemž ekonomickým hlediskům je obvykle věnována okrajová pozornost. Při zvyšujícím se stupni vybavenosti pracovních sil strojní technikou (tab. I) je však nutné se zabývat nejen ekonomickými důsledky substituce živé práce prací zvěcnělou, ale zkoumat také způsob a rozsah substituce amortizovaných základních prostředků novými. Reprodukce zemědělské techniky je provázena řadou změn, které komplikují komparaci tohoto vývoje v časové řadě. V důsledku vědeckotechnického rozvoje se do konstrukce zemědělských strojů promítají nové technologické a technické prvky, které se často zásadně liší od konstrukčního řešení uplatněného u stroje, který je nahrazován novou technikou.

Do ekonomických přínosů nově zaváděných zemědělských strojů se od počátku osmdesátých let promítají se vzrůstající intenzitou důsledky úsporných opatření a změněných faktorů využití zemědělské techniky. Celosvětové energetické problémy způsobují, že v programech k zabezpečení výživy obyvatelstva je mimořádná pozornost soustředěna na problematiku úspor a racionálního využití energie. Mezinárodní srovnávací studie ukazují, že v celosvětovém měřítku se zemědělství podílí na souhrnné spotřebě energie přibližně 3,5 %, přičemž na hospodářsky vyspělé země připadá 83 % komerčně využívaných energetických vkladů. Postupně vzrůstá podíl komerční energie, převáděné z jiných národohospodářských odvětví do zemědělství.

Z údajů, prostřednictvím nichž jsou hodnoceny trendy a možnosti úspor pohonných hmot, lze uvést např. ukazatele měrné spotřeby paliva traktorů a samohodných strojů tuzemské výroby v porovnání se zahraničním standardem a světovou špičkou. Z prováděných srovnání vyplývá nutnost hmotné stimulace výrobců energetických prostředků a některých zemědělských strojů v závislosti na snižování měrné spotřeby paliva instalovaných motorů.

Racionalizace spotřeby paliva je kladena do souvislosti také s postupným zhutňováním kultivované půdy. Zejména při orbě se projevuje postupné narůstání tahového odporu pluhů a zvyšování spotřeby paliva na obdělání srovnatelné výměry pozemků. Pokračuje zhutňování půdy v důsledku jejího stlačování mechanismy a patrně též vlivem nedostatečného hnojení chlévskou mrvou (zhoršování půdní struktury atd.).

Měrná spotřeba energie mechanizačních prostředků je ovlivňována rovněž stářím techniky v návaznosti na tempo reprodukce. Vzhledem k poklesu tempa reprodukce u některých druhů vyvážené techniky (především traktorů)

I. Vybrané údaje o základních výrobních prostředcích v zemědělství

Základní prostředky celkem v mil. Kčs (ceny k 1. 1. 1977)	1975	1980	1983	1984*)
zemědělství ČSSR	156 677	217 839	258 151	272 607
ČSR	111 491	148 751	173 198	182 186
SSR	46 186	69 088	84 953	90 421
Z toho stroje a zařízení celkem v mil. Kčs				
zemědělství ČSSR	40 305	59 480	72 521	77 597
ČSR	28 743	41 362	49 839	53 029
SSR	11 562	18 118	22 682	24 568
Vybavenost pracovníků základ. prostředky v Kčs (Kčs/prac.)				
zemědělství ČSSR	148 968	221 927	269 113	284 436
ČSR	169 400	245 056	295 616	309 030
SSR	114 899	184 166	227 936	239 582
Vybavenost pracovníků stroji a zařízeními (Kčs/prac.)				
zemědělství ČSSR	37 831	60 047	75 235	80 449
ČSR	43 234	67 636	84 602	89 450
SSR	28 827	47 671	60 626	64 549
Ø změny v úrovni vybavenosti stroji a zařízeními celkem v mil. Kčs	1976/75	1980/79	1984/83	
zemědělství ČSSR	3 195	4 511	5 076	
ČSR	2 112	2 790	3 190	
SSR	1 083	1 721	1 886	
	1975	1980	1983	1984
Účinnost základních prostředků (společenský produkt v Kčs srovnatelných cen na 1000 Kčs ZP)				
ČSSR	694	587	542	541
ČSR	657	573	538	531
SSR	782	618	551	561

*) předběžné údaje

je nutné uvážit, zda ekonomické přínosy, které budou získány např. přednostní orientací na zabezpečení exportu vybraných výrobních prostředků, nezpůsobí v zemědělství ČSSR v důsledku růstu nákladů na opravy a udržování (vyšší četnost provozních poruch, vzrůstající spotřeba nafty (v l/h) negativní hospodářské dopady.

Provozní spolehlivost mechanizačních prostředků při současném docilování materiálových a pracovních úspor má být perspektivně zajišťována dalším rozvojem péče o strojní techniku. Zvýšený důraz v oblasti opravárenství je kladen na prevenci a vytváření předpokladů k dokonalejší diagnostikovatelnosti oprav. Úsporná opatření, která v období 8. pětiletky ovlivní provozní využití zemědělské techniky, bude účelné systematicky promítat do souboru ekonomických ukazatelů a principů cenové tvorby těchto ZVP.

Změny technicko-ekonomických ukazatelů a další faktory (dostupnost a cenový vývoj u použitých surovin atd.) se promítají do velkoobchodních cen mechanizačních a energetických prostředků, které nakupují zemědělské

podniky státního a družstevního sektoru. Relace mezi užitnými vlastnostmi těchto strojních výrobků a jejich cenami dlouhodobě ovlivňují hospodářské výsledky, nákladové zatížení a úroveň ukazatelů efektivity výroby v resortu zemědělství. Význam řešení problematiky cenové tvorby a efektivity využití zemědělských strojů ve vazbě na parametry užitné hodnoty je zdůrazněn v řadě stranických dokumentů, směrnic centrálních a resortních řídicích orgánů a zákonných cenových předpisů a vyhlášek.

V této souvislosti lze např. uvést opatření k realizaci Hlavních směrů dalšího rozvíjení souboru opatření ke zdokonalení soustavy plánovitého řízení národního hospodářství (Usnesení vlády ČSSR č. 243/1984), kde v části I. Racionalizace cenové soustavy se v odstavci 3b) v tvorbě cen nových výrobků uvádí „Pokračovat v rozpracování a uplatňování normativních a zejména parametrických způsobů tvorby cen, které zabezpečují úměrnost vývoje cen nových výrobků ve zdůvodněné vazbě na změny užitných parametrů a dosahovanou efektivnost nových výrobků.“

LITERÁRNÍ PŘEHLED

Z uváděných zásad vycházela výzkumná činnost zaměřená v rámci oddělení efektivity investic a výrobních fondů VÚEZVz v Praze na problematiku cenové tvorby a hodnocení ekonomické efektivity zemědělské techniky. Na základě rozboru odvětvové struktury rejstříku strojů československé soustavy pro komplexní mechanizaci zemědělství byl zpracován přehled hlavních technických ukazatelů včetně jejich kvantitativního vyjádření a sumarizace počtu strojů podle vybraných parametrů. Na tuto problematiku navázaly výzkumné zprávy, v nichž byla soustředěna pozornost na prohloubení a detailnější rozpracování zásad ekonomického hodnocení zemědělské techniky v rámci posílení vlivu uživatelské sféry v oblasti cenové tvorby strojírenských výrobků (Vacek 1983 a 1985).

Problematikou cenové tvorby a ekonomického hodnocení zemědělských strojů v podmínkách RVHP se zabývá především Metodika opredelenija optovyh cen na novuju produkciju proizvodstvenno-techničeskogo naznačeniya (1976) a metodický materiál RVHP (původně navrhovaný jako norma) Stroje zemědělské a lesnické — Ekonomické hodnocení. Z dalších studií, které se soustřeďují na zmíněnou tematiku, lze upozornit na práce těchto autorů: Hubálek (1975), Dittman a Krüger (1976), Fedorenko (1977), Gumerov a Tresorukova (1979), Kasirskaja (1980), Gerasimova (1981), Plotkin (1984).

Práce těchto autorů naznačují, že přes postupné vytváření předpokladů k zajištění ekonomické výhodnosti strojů v zemědělství se nepodařilo uspokojivě zajistit soulad mezi růstem cen a zvyšováním výkonových parametrů. Prokázané disproporce mezi plánovanými a skutečně docilovanými technicko-ekonomickými parametry se promítají do cenového nárůstu v přepočtu na jednotku užitného efektu stroje. Touto problematikou se zabývali detailně např. Gumerov a Tresorukova (1979), kteří mj. analyzovali vývoj indexů odbytových cen a zkoumali rovněž cenový nárůst ve vztahu k výkonovým parametrům zemědělských strojů a traktorů.

Při tvorbě cen strojírenských výrobků v zemědělství socialistických zemí jsou uplatňovány přepočty tzv. užitého efektu podle vybraných faktorů. Mezi faktory kvantifikujícími užitého efekt je zahrnováno nejčastěji pět parametrů, přičemž se počítá s tím, že kolem 60–75 % tohoto účinku se promítá do ekonomie provozních nákladů (Gerasimova 1981).

V ČSSR vycházela tvorba cen zemědělské techniky z obecných předpisů, daných Nařízením vlády ČSSR č. 137/1973 Sb. o státním řízení v oblasti cen ve znění Nařízení vlády ČSSR ze dne 15. 6. 1978. Tyto zásady upravuje v současné době Nařízení vlády ČSSR č. 112/1985 Sb. ze dne 21. 10. 1985 O státním řízení cen a Vyhláška FCÚ, ČCÚ a SCÚ č. 113/1985 Sb. o cenách.

U zaměnitelných druhů zemědělské techniky se srovnatelnými parametry jsou v podmínkách ČSSR využívány k cenovému porovnání tyto metodické přístupy:

- kalkulační porovnání,
- cenové normativy,
- parametrické způsoby,
- stavebnicový způsob.

Nově zaváděný výrobek je srovnáván buď s jediným porovnatelným výrobkem nebo jeho částmi, které mají již stanovenou cenu, případně s několika porovnatelnými výrobky při použití parametrického způsobu tvorby cen. Porovnatelný výrobek charakterizuje jeho zaměnitelnost, která je vyjadřována především stejnými nebo obdobnými požadavky z hlediska odběratele a stejným nebo obdobným technickým řešením. V úvahu je brána rovněž analogie výrobních postupů. Nelze-li porovnatelný výrobek vybrat podle stupně podobnosti základních vlastností a jiných parametrů, určí se jako porovnatelný ten výrobek, jehož rentabilita je v době vypracování návrhu ceny nového výrobku nejbližší rentabilitě příslušného oboru výroby v hospodářské organizaci. Pokud lze vybrat více takových výrobků, určí se jako porovnatelný ten výrobek, jehož cena byla stanovena nejpozději. Výběr porovnatelných výrobků má být podle platných předpisů prováděn tak, aby cenový limit budoucího (nově zaváděného) výrobku zabezpečoval snížení podílu ceny na jednotku rozhodujícího parametru.

VÝSLEDKY A DISKUSE

S využitím údajů týkajících se odvětvové struktury rejstříku strojů československé soustavy pro komplexní mechanizaci zemědělství byl ve spolupráci oddělení efektivnosti investic a výrobních fondů VÚEZVŽ s mechanizační fakultou VŠZ v Praze a Státní zkušebnou zemědělských, lesnických a potravinářských strojů v Praze zpracován přehled hlavních technických ukazatelů zemědělské techniky včetně jejich kvantitativního vyjádření a následné sumarizace počtu strojů. Inventarizace hlavních technických ukazatelů vycházela z tohoto odvětvového členění: hlavní odvětví rostlinné výroby, speciální odvětví rostlinné výroby, odvětví živočišné výroby, průřezová a účelová odvětví soustavy.

Z rozboru sumarizovaných podkladů bylo odvozeno strukturální rozložení hlavních technických ukazatelů včetně jejich odvětvového uplatnění v charakteristice zemědělské techniky. Podkladový materiál VÚZT byl tvořen souborem 960 mechanizačních prostředků, pro které rejstřík strojů uvádí

hlavní technické ukazatele. U dalších strojů nejsou tyto charakteristiky blíže specifikovány. Z analýzy údajů vyplynulo, že nejčastěji je k funkčnímu hodnocení strojů využito ukazatele výkonnosti (295 případů, tj. 30,73 % četností), i když kvantitativní vyjádření tohoto hlavního technického ukazatele má rozdílnou formu. Ve 162 případech je výkonnost vyjadřována vztahem t/h, druhou nejvyšší četnost lze zaznamenat u kvantifikace výkonnosti prostřednictvím ha/h. Z ostatních charakteristik vykazuje nejvyšší četnost ukazatel záběru, vyjadřovaný alternativně počtem řádků a vzdáleností (81 a 79 případů), užitečná hmotnost, hmotnost a objem. V rejstříku strojů se dále vyskytuje 57 případů kvantitativního vyjádření hlavních technických ukazatelů (kromě specifického členění ukazatelů uváděných v odvětví 102 – Péče o zemědělskou techniku), zařazených v přehledu samostatně pouze jednou.

S přihlédnutím k požadavkům na celkové posílení vlivu uživatelské sféry v oblasti cenové tvorby strojírenských výrobků se významná činnost v období 1982 – 1985 soustředila na uplatnění takových parametrů, které by vystihovaly nejdůležitější složky užité hodnoty zemědělské techniky a mohly sloužit jako podklad ke schvalování předběžných a konečných limitů velkoobchodních cen a velkoobchodních cen nově zaváděných strojů a zařízení. Strukturální členění zemědělské techniky bylo upraveno takovým způsobem, aby soustřeďovalo stroje z hlediska stejnorodosti technologických procesů a tím se co nejvýrazněji snížil počet odkazů, nutných při členění strojů např. jen podle pěstovaných plodin.

V období 1982 – 1983 bylo analyzováno rovněž 260 návrhů předběžných a konečných limitů velkoobchodních cen a velkoobchodních cen zemědělské techniky z období 1979 – 1980. Z rozboru údajů vyplynulo, že nejčastější metodou cenové tvorby je kalkulace porovnáním (62,82 % z celkového počtu návrhů), individuální kalkulace (30,90 %), stavebnicový způsob (2,62 %) a parametrizace (3,66 %).

Podíl výkonových a dalších přímo kvantifikovatelných parametrů v charakteristice zemědělských strojů se pohyboval v rozmezí 45 – 95 % při průměrné úrovni 72 %. Tento poznatek rámcově odpovídá výsledkům studií prováděných v SSSR a MLR, kde se počítá s tím, že v průměru kolem 60 – 75 % účinku parametrů techniky ovlivňuje přímo ekonomii provozních nákladů.

V rámci ekonomického hodnocení a cenové tvorby zemědělské techniky se pozornost soustředila na výběr těch parametrů, které přispívají k objektivnější charakteristice užité hodnoty daného základního prostředku. Tyto parametry byly kvantifikovány příslušnou měrnou jednotkou (vyjádření výkonnosti, energetické náročnosti atd.) a „vahou“, diferencující dílčí užitou hodnotu mechanizačního prostředku. V jednotlivých případech bylo nutné ponechat rezervu pro parametry, jejichž kvantitativní podíl při ekonomickém hodnocení lze obtížně vymezit (hygiena, bezpečnost práce, ergonomie atd.). Diference v úrovni parametrů nově zaváděných druhů zemědělské techniky ve srovnání se standardem (nahrazovaný stroj) byly promítnuty do metodiky propočtu návrhů velkoobchodních cen zmíněných základních výrobních prostředků.

Modelové výpočty vycházejí ze dvou základních typů vztahů mezi změnou užité hodnoty strojního výrobku a změnou úrovně vybraných parametrů.

a) Zvýšení užité hodnoty strojního výrobku při růstu úrovně vybraných parametrů (platí např. pro parametr průchodnosti v kg/sec u sklízecích strojů nebo pro ukazatel skutečné výkonnosti v t/h u dávkovačů objemného krmiva).

b) Zvýšení užité hodnoty strojního výrobku při poklesu úrovně vybra-

ných parametrů (platí např. pro parametr hlučnosti v db u traktorů nebo pro parametr měrné spotřeby při krmení v l/h u míchacích a dávkovacích krmných vozů).

Odvození návrhu orientační velkoobchodní ceny nově zaváděných mechanizačních prostředků (C_1) je vázáno na propočty těchto charakteristik:

P_1 – parametr nově zaváděného strojního výrobku

P_0 – parametr srovnatelného výrobku

K_1 – koeficient změny užité hodnoty

$K_1 = \frac{P_1}{P_0}$ (přímá úměrnost mezi vývojem parametru a užitou hodnotou)

$K_2 = \frac{1}{K_1} = \frac{1}{\frac{P_1}{P_0}}$ (nepřímá úměrnost mezi vývojem parametru a užitou hodnotou)

C_0 – velkoobchodní cena srovnatelného strojního výrobku

ΔC_0 – změna velkoobchodní ceny srovnatelného strojního výrobku

C_1 – orientační velkoobchodní cena nově zaváděného strojního výrobku

a) $\Delta C_0 = (K_1 - 1) \cdot C_0$, resp. $(K_2 - 1) \cdot C_0$

Při koeficientu $K_1(K_2) > 1$ představuje ΔC_0 cenové zvýšení.

b) $\Delta C_0 = (1 - K_1) \cdot C_0$, resp. $(1 - K_2) \cdot C_0$

Při koeficientu $K_1(K_2) < 1$ představuje ΔC_0 cenový pokles.

Kvantifikace cen zemědělských strojů byla prováděna samostatně pro odvětví rostlinné a živočišné výroby.

V předkládaném článku je metodika cenové kvantifikace ověřována na příkladu zavádění inovovaných traktorů (1), v živočišné výrobě jsou do propočtu zahrnuty krmné vozy (2).

Příklad 1

Strojírenský podnik plánuje výrobu čtyř inovovaných typů traktorů. V uváděném propočtu jsou odvozeny orientační velkoobchodní ceny a návaznosti na změny parametrů užité hodnoty těchto typů výrobních prostředků. Srovnatelným strojním výrobkem je traktor Z-5011 analogické konstrukce a využití, u něhož orientační velkoobchodní cena (C_0) činí 90 000 Kčs. Podrobnější údaje uvádí tab. II.

◊ změnu užité hodnoty nově zaváděného strojního výrobku ($\bar{K}$) lze odvodit prostřednictvím váženého aritmetického průměru takto:

$$\bar{K} = \frac{\sum_{i=1}^n y_i q_i}{\sum_{i=1}^n q_i}$$

kde: x_i – individuální úroveň koeficientu změny užité hodnoty

q_i – individuální „váha“ parametru

II. Údaje pro odvození orientační velkoobchodní ceny inovovaných typů traktorů

Parametr Odvozený ukazatel	Měrná spotřeba paliva g/kWh	Výkon kW	Záloha kroutícího momentu %	Hlučnost db	Výkonová hmotnost kg/kW
P_0	260	45	8	87	70
P_{11}	258	45,2	8,5	88,5	68,2
P_{12}	249	43	9,6	87,5	66,2
P_{13}	265	51,5	8,3	85,2	65,8
P_{14}	250	43,4	10,5	86	64,6
„Váha“ parametru	0,30	0,20	0,20	0,10	0,20
Podíl C_0 na jednotlivé parametry strojního výrobku	27,000	18 000	18 000	9 000	18 000
$K_1(K_2) \dots K_{11}$	1,008	1,004	1,062	0,983	1,027
K_{12}	1,045	0,955	1,200	0,955	1,058
K_{13}	0,981	1,144	1,037	1,021	1,064
K_{14}	1,040	0,864	1,312	1,012	1,084

$$\bar{K}_{11} = \frac{1,008 \cdot 0,3 + 1,004 \cdot 0,2 + 1,062 \cdot 0,2 + 0,983 \cdot 0,1 + 1,027 \cdot 0,2}{0,30 + 0,20 + 0,20 + 0,10 + 0,20}$$

$$\bar{K}_{12} = \frac{1,045 \cdot 0,3 + 0,955 \cdot 0,2 + 1,200 \cdot 0,2 + 0,955 \cdot 0,1 + 1,058 \cdot 0,2}{0,30 + 0,20 + 0,20 + 0,10 + 0,20}$$

$$\bar{K}_{13} = \frac{0,981 \cdot 0,3 + 0,144 \cdot 0,2 + 1,037 \cdot 0,2 + 1,021 \cdot 0,1 + 1,064 \cdot 0,2}{0,30 + 0,20 + 0,20 + 0,10 + 0,20}$$

$$\bar{K}_{14} = \frac{1,040 \cdot 0,3 + 0,864 \cdot 0,2 + 1,312 \cdot 0,2 + 1,012 \cdot 0,1 + 1,084 \cdot 0,2}{0,30 + 0,20 + 0,20 + 0,10 + 0,20}$$

$$\bar{K}_{11} = \frac{0,302 + 0,201 + 0,212 + 0,098 + 0,205}{1} = 1,018$$

$$\bar{K}_{12} = \frac{0,313 + 0,191 + 0,240 + 0,095 + 0,212}{1} = 1,051$$

$$\bar{K}_{13} = \frac{0,294 + 0,229 + 0,207 + 0,102 + 0,213}{1}$$

$$\bar{K}_{14} = \frac{0,312 + 0,193 + 0,262 + 0,101 + 0,217}{1} = 1,085$$

Orientační velkoobchodní cenu jednotlivých inovovaných typů traktorů lze při lineárním vztahu náklady - parametr odvodit z obecného vzorce

$$C_i = C_0 \cdot \bar{K}$$

kde: C_i - cena i -tého strojního výrobku ($i = 1, 2 \dots n$)

C_0 - cena srovnatelného strojního výrobku

$\bar{K}$ - $\emptyset$ koeficient změny užité hodnoty

$$C_1 = 90\,000 \cdot 1,018 = 91\,620$$

$$C_2 = 90\,000 \cdot 1,051 = 94\,590$$

$$C_3 = 90\,000 \cdot 1,045 = 94\,050$$

$$C_4 = 90\,000 \cdot 1,085 = 97\,650$$

Modelové propočty naznačují, že s přihlédnutím ke změnám jednotlivých složek užitné hodnoty a „váze“ vybraných parametrů lze nejvyšší velkoobchodní cenu (97 650 Kčs) navrhnout pro inovovaný typ traktoru, jehož zařazené parametry jsou kvantifikovány pod označením P_{14} . Analogické výsledky by přinesla rovněž sumace jednotlivých složek velkoobchodní ceny srovnatelného výrobku ve vazbě na dílejší změny užitné hodnoty nově zaváděných strojů.

Příklad 2

Řešení zahrnuje odvození orientační velkoobchodní ceny nově zaváděného krmného vozu v závislosti na změně parametrů mechanizačního prostředku.

Ke kvantifikaci parametrů srovnatelného strojního výrobku byly využity dostupné údaje charakterizující užitnou hodnotu krmných vozů, míchacích krmných vozů a dávkovačů tvarovaného krmiva. Velkoobchodní cena srovnatelného strojního výrobku činí 50 000 Kčs. Podrobnější údaje udává tab. III.

III. Údaje pro odvození orientační velkoobchodní ceny krmných vozů

Parametr	P_1	P_0	„Váha“ para- metru	Podíl C_0 na jednotlivé parametry stroj. výrobku	$K_1(K_2)$
Přesnost dávkování %	85	85	0,25	12 500	1,000
Rozsah dávkování kg/m	22	20	0,15	7 500	1,100
Skutečná výkonnost t/h	7,2	6,5	0,15	7 500	1,108
Energetická náročnost stroje při vykládání kWh/t	3,95	4	0,20	10 000	1,013
Měrná spotřeba stroje při vy- kládání l/h	10	9,2	0,20	10 000	0,920
Příkon kW	25	30	0,05	2 500	1,200

$$\bar{K} = \frac{1,000 \cdot 0,25 + 1,100 \cdot 0,15 + 1,108 \cdot 0,15 + 1,013 \cdot 0,20 + 0,920 \cdot 0,20 + 1,200 \cdot 0,05}{0,25 + 0,15 + 0,15 + 0,20 + 0,20 + 0,05}$$

$$\bar{K} = \frac{0,250 + 0,165 + 0,166 + 0,203 + 0,184 + 0,060}{1} = 1,028$$

Propočtené změně parametrů užitné hodnoty odpovídá zvýšení C_0 srovnatelného stroje o 2,8 %. Předběžnou velkoobchodní cenu nově zaváděného krmného vozu lze analogicky jako v předcházejícím příkladu odvodit ze vztahu:

$$C_1 = C_0 \cdot \bar{K}$$

$$C_1 = 50\,000 \cdot 1,028 = 51\,400$$

Podle uvedeného metodického postupu je možné kvantifikovat orientační velkoobchodní ceny také pro další typy nebo skupiny nově zaváděných strojů v zemědělské výrobě.

K identifikaci významnosti jednotlivých parametrů při hodnocení ekonomického přínosu nově zaváděných strojů je v posledním období využíván rovněž maticový počet. Podle míry rozdílu mezi jednotlivými sloupcovými vektory (druh parametru) a ukazatelem komplexního přínosu lze z normované matice odvodit „váhu“ jednotlivých parametrů v rámci užité hodnoty strojního výrobku. V našich podmínkách byl tento metodický přístup ověřován při hodnocení vybraných strojů a technologických zařízení v hutích.

ZÁVĚR

Změny technicko-ekonomických ukazatelů a další faktory (dostupnost a cenový vývoj u použitých surovin atd.) se promítají do velkoobchodních cen mechanizačních a energetických prostředků, které nakupují zemědělské podniky státního a družstevního sektoru. Relace mezi užitnými vlastnostmi těchto strojních výrobků a jejich cenami dlouhodobě ovlivňují hospodářské výsledky, nákladové zatížení a úroveň ukazatelů efektivity výroby v zemědělství. Podrobné údaje o možnostech vymezení technických parametrů zemědělské techniky byly získány prostřednictvím systematické spolupráce s mechanizační fakultou VŠZ v Praze a Státní zkušebnou zemědělských, lesnických a potravinářských strojů v Praze. Používané metody tvorby cen zemědělských strojů byly ověřovány na základě rozboru cenových protokolů, které autorovi článku poskytlo podle vzájemné dohody oddělení ekonomických analýz Státní zkušebny zemědělských, lesnických a potravinářských strojů v Praze.

Při výběru parametrů využívaných k ekonomickému hodnocení byly využity rovněž podklady a údaje z některých zemí RVHP (především z NDR) a poznatky z aplikace regresní a korelační analýzy v zemědělském výzkumu.

K ověření metodického postupu zaměřeného na kvantifikaci orientačních velkoobchodních cen zemědělské techniky podle parametrů užité hodnoty jsou v předkládaném příspěvku uvedeny modelové příklady včetně postupu výpočtů u traktorů a krmných vozů v živočišné výrobě.

Podle společného stanoviska uživatele, výrobce a autorizované organizace (Státní zkušebna zemědělských, lesnických a potravinářských strojů) bude účelné pro jednotlivé skupiny, případně i odlišné konstrukční typy zemědělských strojů schválit soubor parametrů, které výrobce uvede v cenových návrzích jednotně pro stanovené časové období 3–5 let. V souboru parametrů bude nutné uskutečňovat změny v závislosti na tempu inovace a dlouhodobé preferenci jednotlivých faktorů v rámci změněných podmínek využití zemědělské techniky. Jedná se např. o racionalizační opatření na úseku spotřeby pohonných hmot, omezení zhuťování půd a uplatnění elektroniky při monitorování různých funkcí zemědělských strojů.

SOUHRN

Do ekonomických přínosů nově zaváděných zemědělských strojů se od počátku osmdesátých let promítají se vzrůstající intenzitou důsledky úsporných opatření a změněných faktorů využití zemědělské techniky. Studie

v rámci RVHP naznačují, že přes postupné vytváření předpokladů k zajištění ekonomické výhodnosti využití strojů v zemědělství se nepodařilo uspokojivě zajistit soulad mezi růstem cen a zvyšováním výkonových a dalších parametrů.

S přihlédnutím k požadavkům na celkové posílení vlivu uživatelské sféry v oblasti cenové tvorby strojírenských výrobků je nutné soustředit pozornost na výběr takových parametrů, které by vystihly nejdůležitější složky užitné hodnoty zemědělské techniky a mohly sloužit jako podklad k cenové tvorbě nově zaváděných strojů a zařízení. V této souvislosti je v článku navržen postup kvantifikace orientačních velkoobchodních cen zemědělské techniky v závislosti na změnách parametrů užitné hodnoty.

Literatura

- DITMAN, L. — KRÜGER, S.: Grundfondsökonomische Orientierungswerte von Maschinen beim Übergang industriemässigen Produktion. *Kooperation*, 10, 1976, č. 7.
- FEDORENKO, N. P.: Metodické principy ocenění ekonomické efektivity nové techniky. *Ekonomika i matematické metody*, 1977, č. 6.
- GERASIMOVA, Z.: O cenách na sel'skochozjajstvennuju techniku. *Ekon. selsk. chozj.*, 1981, č. 12.
- GUMEROV, A. — TRESORUKOVA, Z.: Obosnovanie cen na sredstva proizvodstva. *Ekon. Selsk. chozj.*, 1979, č. 12.
- HUBÁLEK, K.: Metodika ekonomického hodnocení zemědělských mechanizačních prostředků. [Závěrečná zpráva.] Praha — Chodov, VÚZS 1975.
- KASIRSKAJA, Z. P.: Puti soveršenstvovanija cenoobrazovanija na uzly i detaili v sel'skochozjajstvennom mašinostroenii. *Traktory i sel'chozmašiny*, 1980, č. 2.
- PLOTKIN, J.: Ob osnovach opredelenia ekonomičeskoj effektivnosti novoj techniki. *Ekonomičeskie nauki*, 1984, č. 9.
- VACEK, J.: Ekonomické hodnocení a cenová tvorba zemědělských strojů. [Výzkumná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1985.
- VACEK, J.: Hodnocení efektivity zemědělské techniky v návaznosti na cenové řízení. [Výzkumná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1983.
- VACEK, J.: Předběžný metodický návrh hodnocení ekonomické efektivity zemědělské techniky. [Výzkumná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1981.
- Metodika ekonomického hodnocení zemědělských a lesnických strojů při výkonech státního zkušebnictví. *Zpravodaj SZZLPS*, 1980, č. 11.
- Metodika opredelenija optovyh cen na novuju produkciju proizvodstvenno-techničeskogo naznačenija. Moskva, Izdatelstvo standartov 1976.
- Stroje zemědělské a lesnické. Ekonomické hodnocení (Metodický materiál). Moskva, RVHP 1983.

Došlo 15. 2. 1986

VACEK J., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Objektivizace ekonomického hodnocení a cenové tvorby zemědělské techniky

Zeměd. Ekon., 32, 1986, č. 8, s. 643—654. — 3 tab., lit. 13, res, čes., rus. angl, něm.

zemědělská technika, vlastnosti užité, ceny, model výpočtu, efektivnost ekonomická, analýza ekonomická, výsledky výzkumu

Do ekonomických přínosů nově zaváděných zemědělských strojů se od počátku osmdesátých let promítají se vzrůstající intenzitou důsledky úsporných opatření a změn faktorů využití zemědělské techniky. Studie prováděné v ČSSR a v rámci RVHP naznačují, že přes postupné vytváření předpokladů k zajištění ekonomické výhodnosti využití strojů v zemědělství se dosud nepodařilo zajistit soulad mezi růstem cen a zvyšováním výkonových a dalších parametrů. Článek se soustřeďuje na kvantifikaci orientačních cen zemědělských strojů podle parametrů užité hodnoty, přičemž autor uplatňuje samostatně navržený metodický postup. Metodika cenové kvantifikace je ověřována na příkladu zavádění inovovaných traktorů a v živočišné výrobě jsou do propočtů zahrnuty krmné vozy. Podle zásad uváděných propočtů lze kvantifikovat orientační velkoobchodní ceny také pro další typy nebo skupiny nově zaváděných strojů v zemědělské výrobě.

ВАЦЕК Я., НИИ экономики сельского хозяйства и продовольствия, ул. Манесова 75, 120 58 Прага 2

Объективизация экономической оценки и ценообразования сельхозтехники

Zeměd. Ekon., 32, 1986, № 8, с. 643—654. — 3 табл., лит. 13, рез. чешск., русск., англ., нем.

с/х техника, свойства полезной цены, модель расчетов, экономическая эффективность, экономический анализ, результаты разработок

В экономическом вкладе у новых с/х машин с начала 80-х лет участвуют все в большей мере и последствия экономных мер, измененные факторы пользования с/х техникой. Как показывают разработки, проведенные в ЧССР и в рамках СЭВ, несмотря на создаваемые предпосылки экономической выгоды от применения машин в сельском хозяйстве, все еще не удастся согласовывать рост цен с ростом выработки и других параметров. Статья нацелена на квантификацию ориентировочных цен на с/х машины по параметрам полезной стоимости, причем автор пользуется собственным методическим подходом. Методика квантификации цен испытана на примере внедрения новых типов тракторов, а в животноводстве в расчеты включены и кормовые автомашинны. Согласно правилам этих расчетов, ориентировочные оптовые цены можно квантифицировать и для других типов или групп новых внедряемых в с/х производство машин.

VACEK J., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Objectification of the Economic Evaluation and Price Formation in Farm Machinery

Zeměd. Ekon., 32, 1986, Nr. 8, pp. 643—654. — 3 tabs, refs 13, summaries in cs, ru, en de

farm machinery, properties of utility price, model of calculation, economic effectiveness, economic analysis, results of research

The results of economical measures and changes of the factors of the exploitation of farm machinery have been reflected more and more intensively since the early eighties in the economic contributions from newly introduced farm machines. The studies carried out in the ČSSR and within the CMEA countries indicate that though the conditions for the economical and advantageous use of machines in the agriculture have been gradually created, no harmony between price increase and an increase in performance and other parameters has yet been reached. Quantification of tentative prices of farm machines according to the parameters of utility value is treated, and the author's own methodical procedure is proposed. The methods applied to price quantification are tested on an example of introduction of innovated tractors, and feed wagons are included into calculations in animal production. According to the principles of the described calculations, it is possible to quantify the tentative wholesale prices also for other types or groups of machines introduced newly into agricultural production.

VACEK J., Forschungsinstitut für Ökonomik der Landwirtschaft und Ernährung, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Objektivierung der ökonomischen Bewertung und der Preisgestaltung der Landtechnik

Zeměd. Ekon., 32, 1986 Nr. 8, S. 643–654. — 3 Tab., Lit. 13, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtech.

Landtechnik, Gebrauchseigenschaften, Preise, Berechnungsmodell, ökon. Effektivität, ökon. Analyse, Forschungsergebnisse

In die ökonomischen Ergebnisse der neueingeführten Landtechnik wird seit Beginn der 80-er Jahre mit wachsender Intensität die Auswirkung der Sparmaßnahmen und der Veränderung der Ausnutzungsfaktoren der Landtechnik einbezogen. Studien in der ČSSR und im RGW zeigen, daß es trotz allmählicher Schaffung von Voraussetzungen zur Sicherung der ökonomischen Vorteilhaftigkeit der Nutzung von Maschinen in der Landwirtschaft noch nicht gelungen ist, die Übereinstimmung zu garantieren zwischen steigenden Preisen und höheren Leistungs- und anderen Parametern der Maschinen. Es wird versucht, die Orientierungspreise von Landmaschinen zu quantifizieren entsprechend den Parametern des Gebrauchswertes. Dabei nutzt der Autor ein eigenständiges methodisches Vorgehen. Dieses ist überprüft am Beispiel der Einführung eines neuen Traktors und bei der tierischen Produktion sind in die Berechnungen die Futterwagen mit einbezogen. Entsprechend den angeführten Berechnungen kann man die Orientierungsgroßhandelspreise auch für weitere Typen oder Gruppen von neu eingeführten Maschinen in die landwirtschaftliche Produktion quantifizieren.

Adresa autora:

Ing. Jan Vacek, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Pojem „ekonomická efektivnost“ je v zemědělské veřejnosti zakotven poměrně hluboko, i když jen těžko lze souhlasit s tím, že je totožný s obsahem tohoto pojmu ve smyslu poznání současné teorie politické ekonomie. Z praktických zkušeností je však možno konstatovat, že zejména v letech 7. pětiletky došlo v chápání obsahu ekonomické efektivnosti zemědělské výroby na úrovni okresu a zemědělského podniku k zřetelnému posunu směrem k onomu základnímu třístrannému vztahu: potřeby — produkce — náklady.

Zatímco ještě v 5. a 6. pětiletce šlo především o plnění plánu výroby a nákupu doslova za každou cenu (což se týkalo i zvyšování intenzity výroby, zlepšování hospodárnosti i zavádění poznatků vědeckotechnického rozvoje), ve skončené pětiletce se objevují nikoliv řídké snahy dosáhnout sice téhož, leč se značným snížením vynaložených nákladů — úplnějšího zabezpečování potřeb se současným zvyšováním kvality tržní zemědělské produkce.

Prozatím ojediněle (z hlediska píseckého okresu) se začínají prosazovat i snahy o zaměření výrobního programu pouze směrem k tomu, co by v daných výrobních (půdních, klimatických a ekonomických) podmínkách mohlo plnit požadavky kritérií ekonomické efektivnosti. Tyto snahy podle našeho názoru (především však našich zkušeností) narážejí na dosud zdaleka ne teoreticky, tím méně pak prakticky vyřešené problémy funkce rozpisu plánu v soustavě zdokonaleného řízení a plánování, prohloubené o dosud uplatňované přístupy jednotlivých nadřízených orgánů k sumářům hospodářských plánů krajů, okresů a adekvátně i jednotlivých podniků, především v oblasti orientačních ukazatelů ekonomiky a propočtových ukazatelů ploch tržních plodin a stavů hospodářských zvířat. V komplexu úkolů převládá zabezpečení maximální soběstačnosti ve výrobě potravin, přičemž vzhledem k omezenému (navíc neustále se snižujícímu) rozsahu zemědělské půdy je a bude třeba tuto výrobu zajišťovat i v podnicích s nejhoršími půdními i klimatickými podmínkami.

Účelem tohoto příspěvku je hledat východisko k zabezpečení potřeb společnosti cestou rozpisu plánu se sladěním aktivity zemědělských podniků při plném působení chozrasčotu. Chceme se také podělit o zkušenosti s prováděním rozborů ekonomické efektivnosti na úrovni okresního článku řízení zemědělské výroby v minulých podmínkách rozporného působení forem plánování a usměrňování hodnotových procesů na podnikovou ekonomiku a společně se připravit na jejich analýzu ve zdokonalené soustavě řízení a plánování zemědělské výroby.

V okrese Písek (a nejinak je tomu samozřejmě i v jiných okresech) je od

samého počátku existence středního článku řízení v rámci metodikou předepsané rozborové činnosti prováděna linie dvou dokumentů:

a) Oficiální komplexní rozbor hospodaření je po celé období směřován spíše k tomu, aby nadřízený orgán dosáhl alespoň jakési „jednotnosti“ v rámci kraje. Tedy rozbor spíše informativního charakteru o výsledcích všech částí reprodukčního procesu. Prostor pro analýzu neúspěchů, příčin záporných odchylek od plánu nebo minulé dosažené skutečnosti zde nezbýval, i když snahy z obou konců vertikál proklamativně vždy převyšovaly.

b) Zpočátku neoficiální, v poslední době oficiální přehled ukazatelů je po celé období v případě našeho okresu velmi žádaná informace, přehledná pro pracovníky zemědělských podniků, středního článku hospodářského řízení i politických orgánů okresu.

c) Interní (nepublikované) rozbor, prováděné na jednotlivých odděleních OZS jako konkrétní analýzy existujících problémů s cílem získat maximum poznatků pro řízení podřízených organizací. Z jejich vývoje je patrná snaha stále více poznatky srovnávat, s patrnou stopou uvědomování si rozdílnosti základních podmínek hospodaření jednotlivých podniků a snahy o stále reálnější vyjádření těchto podmínek při vytváření skupin srovnatelnosti. S postupem času je zvláště ohodnocení pozitivní změny ukazatele či rychlejšího růstu intenzity, s trvalou snahou o vyjádření „pořadí“ podniků.

Ekonomické rozbor, ve smyslu souhrnu vybraných ukazatelů za jednotlivé podniky se zpracovávají již 22 let. Máme k dispozici Přehledy vybraných ukazatelů hospodaření JZD již od II. pololetí 1963 (díky prozíravosti ekonomických pracovníků tehdy vzniklé výrobní zemědělské správy). Prvních 10 let obsahují dosažené hektarové výnosy pěstovaných plodin a docílenou užitkovost všech kategorií hospodářských zvířat. Ekonomické ukazatele se omezují na hrubou zemědělskou produkci (v tom rostlinnou a živočišnou), tržní zemědělskou produkci, tvorbu výkonů, čerpání nákladů a dosažený zisk, vše v absolutních hodnotách s porovnáním k plánu a vyjádřeným indexem. V roce 1974 se poprvé objevuje uvádění výše provozního úvěru.

Od roku 1975 jsou přehledy zásadně přeorientovány na intenzitní ukazatele produkce, realizace a hospodářských výsledků na hektar zemědělské půdy, objevují se podílové ukazatele nákladů na výkony, rentability a produktivity práce, přičemž oblast porovnání s plánem se zcela přesunula do komplexních rozborů. Poprvé se také vyhodnocuje spotřeba pohonných hmot a mazadel na hektar zemědělské půdy. Do roku 1980 se počet ukazatelů pohybuje střídavě od 26 do 36, počet JZD se trvale snižuje z 56 na současných 20.

Vypovídací schopnost těchto materiálů z 60. a 70. let (přes dvojí změnu stálých zúčtovacích cen a trvalé průběžné změny běžných cen vstupů a výstupů) má pro nás neustále nejméně dvojí význam: trvale slouží jako doklad o posunu naší výroby i hospodaření za minulých 25 let, nárazově jsou využívány jako dokument historického vývoje centralizace zemědělského půdního fondu v okrese.

Od roku 1980 se snažíme na Okresní zemědělské správě v Písku zachovat tradici přehledů, ovšem s tím, že část analýz přenášíme (jak již bylo naznačeno) do vlastního komplexního rozboru (srovnávání absolutních ukazatelů s plánem i minulými obdobími). Zároveň jsme se snažili v závěru 6. pětiletky vytvořit jednotnou srovnávací základnu pro 7. pětiletku (pro účely srovnávání produkce i vzhledem k novým stálým cenám od 1. 1. 1980). S menším úsilím jsme se snažili zabezpečit záměr vyjádření ekonomické efektivnosti a jejího srovnání v našich 20 JZD.

Při tvorbě nových přehledů nás orientovalo několik postřehů:

1. Ačkoliv nelze v 60. letech mluvit o ukazatelích ekonomické efektivity, je převážná většina zachovaných ukazatelů prakticky 20 let nezměněná: hrubá zemědělská produkce, tržní produkce, výkony, zisk. Záměry zařadit vlastní a výslednou produkci, upravené vlastní výkony apod., se ukázaly po konzultacích se zástupci zemědělských podniků jako nepotřebné, neboť tyto ukazatele prakticky v předešlých pětiletkách v podnikové praxi nefungovaly.

2. Pracovníci ekonomického úseku všech středních článků řízení (samozřejmě i zemědělských podniků) jsou teoreticky na vysoké úrovni, doplňované postgraduálními kursy. Znájí tedy poměrně dosti o aspektech ekonomické efektivity, přesto řadu ukazatelů především sociálně ekonomické efektivity a vyjádření důsledků působení na životní prostředí nejsou schopni v přehledech vyjádřit. Nedovedeme také vytvořit ani souhrnný ukazatel ekonomické efektivity. Tvoříme však metodicky ucelenou soustavu ukazatelů, která by se svou interpretací v souhrnném pořadí podniků obsahu této kategorie alespoň přibližovala.

3. Přesto, že existují dlouhodobé řady sledovaných ukazatelů, je uváděn vždy jen roční údaj. Ukázalo se, že na úrovni OZS i zemědělských podniků se prakticky využívá jen srovnání s minulým nebo předminulým rokem, maximálně při tvorbě návrhů pětiletého plánu je srovnávací období delší. To však se spíše týká jen přísné „výrobních“ naturálních ukazatelů, neboť na hodnotové ukazatele působí řada změn cenových i necenových nástrojů.

4. Při zařazování ekonomických ukazatelů i do čtvrtletních přehledů teoreticky i prakticky překonat a skloubit přetrvávající časové vlivy zájmů vedoucích pracovníků podniků i středních článků řízení o „výrobu“ a o „ekonomiku“ (přičemž o „ekonomiku“ tomu bývalo v podstatě vždy jen v období 15. – 25. 10. daného roku a 10. – 20. 2. následujícího roku).

Současná podoba přehledů se ustálila na 45 ukazatelích, z toho je 12 ukazatelů produkce a realizace, 16 ukazatelů čerpání nákladů, 3 ukazatele tvorby hodnoty, 3 ukazatele produktivity práce, 2 ukazatele rentability, 3 ukazatele hospodárnosti, 2 ukazatele fondové náročnosti výroby, 2 ukazatele úrovně odměňování a 2 ukazatele charakteristiky finanční situace.

Na Okresní zemědělské správě v Písku jsou přehledy využívány pro vlastní hodnocení činnosti daného podniku, pro srovnání pořadí úspěšnosti mezi podniky z hlediska morálního hodnocení (zároveň jako doplňující kritérium vyhodnocených podmínek socialistické soutěže). Největší využití je však při rozpisu plánu, zejména orientačních ekonomických ukazatelů (výkony včetně mimořádných výnosů, zisk, poměr celkových nákladů k výkonům), které však byly v praxi let 1981–1985 stejně závazné jako ostatní závazné ukazatele státního plánu výroby a nákupu. Že konkrétní a správná srovnatelnost v této oblasti být musí, svědčí několik údajů o naplnění normativního hospodářského plánu (metodika pro rok 1985): normativ HZP 971 mil. Kčs, v hospodářských plánech podniků zakotveno 970 mil. Kčs; normativ výkonů ze zemědělské činnosti 1,126 mil. Kčs, v hospodářských plánech podle rozpisu 1,156 mil. Kčs (102,7 %).

Pro zemědělské podniky mají přehledy sloužit jako informativní údaje srovnatelnosti (OZS zároveň vydává pravidelné měsíční zootecnické zpravodaje a kampanově agronomické zpravodaje).

Přehledy jsou vedle komplexních rozborů využívány také nejbližším nadřízeným orgánem – KZS, která od roku 1984 tyto přehledy vyžaduje od

I. Vybrané ukazatele za rok 1984

Zem. podnik	HPRV na 1 ha zem. půdy		HPŽV na 1 ha zem. půdy		TZP na 1 ha zem. půdy		TPRV na 1 ha zem. půdy		CVN na 100 Kčs HŽP		Zisk na 100 Kčs celk. nákl.	
	skut.	poř.	skut.	poř.	skut.	poř.	skut.	poř.	skut.	poř.	skut.	poř.
Albrechtice	7282	9	8 010	14	12 968	12	4706	5	91,16	14	14,94	5
Bernartice	5326	19	7 100	19	10 467	19	2996	19	115,73	2	9,91	16
Branice	7241	11	8 321	12	13 021	11	4463	10	95,10	7	13,08	10
Čimelice	8277	3	9 082	5	14 940	5	5485	3	94,71	9	6,14	19
Čížová	7316	8	7 821	16	12 308	15	4344	13	86,63	17	13,32	9
Dražíč	6820	15	8 497	11	14 481	8	4069	15	95,16	8	14,18	7
Hradiště	8610	2	9 806	4	17 430	2	5979	2	102,31	5	8,61	17
Hřejkovice	6867	14	8 774	9	12 934	13	4393	12	96,81	6	16,30	3
Chyšky	6551	17	7 857	15	12 016	17	3818	17	105,78	3	11,83	13
Kestřany	7254	10	9 961	3	15 049	3	4640	9	91,13	15	16,17	4
Kovářov	7618	5	8 678	10	12 434	14	4306	14	93,24	12	16,56	2
Milevsko	5932	18	7 563	18	10 795	18	3249	18	105,14	4	6,52	18
Lety	8213	4	8 857	8	14 766	6	5437	4	92,56	13	17,49	1
Mirotice	7334	7	8 189	13	12 201	16	4704	7	93,78	10	10,47	15
Petřkovice	5224	20	5 893	20	8 861	20	2927	20	124,36	1	-7,49	20
Pliškovice	8962	1	8 929	7	14 733	7	6267	1	85,41	19	11,27	14
Přeštětice	6742	16	13 083	1	18 823	1	3975	16	79,33	20	13,72	8
Ražice	7046	13	7 800	17	13 790	10	4671	8	90,18	16	12,87	11
Sepekov	7623	6	10 109	2	14 317	9	5237	5	93,72	11	11,95	12
Záhoří	7238	12	8 949	6	14 986	4	4117	11	85,56	18	14,89	6
Průměr okresu	7265		8 655		13 528		4552		93,64		12,28	

II. Pořadí dosažené ekonomické efektivity v roce 1984

Zemědělský podnik	Náklady na výkony v Kčs		Změna proti 1983		HZP/ha v Kčs		Změna proti 1983		Součet norm. pořadí	Součet skuteč. pořadí	Pořadí
	Poř.	Poř.	+	-	Poř.	Poř.	+	-			
Albrechtice	87,00	5	+1,65	9	15 294	14	-31	13	32	82	11
Bernartice	90,99	17	-0,26	15	12 427	19	-2117	20	8	124	19
Branice	88,43	10	+1,03	10	15 563	11	+1094	3	48	69	7
Čimelice	94,22	19	+0,20	14	17 360	5	-181	17	56	111	17
Čížová	88,25	9	+1,93	7	15 138	15	+294	11	104	96	14
Dražič	87,59	7	+1,76	8	15 317	13	+66	12	16	78	9
Hradiště	90,11	15	+4,52	3	18 418	2	-704	19	136	77	10
Hřejkovic	85,99	3	-0,56	16	15 642	10	+355	10	120	84	13
Chyšky	89,43	13	+6,68	2	14 408	17	+387	9	152	64	6
Kestřany	86,08	4	-0,94	17	17 125	6	-161	16	80	77	8
Kovářov	85,79	2	+3,55	4	16 293	8	+560	8	128	39	2
Milevsko	93,88	18	+10,06	1	13 496	18	+693	7	112	83	12
Lety	85,11	1	+2,25	5	17 070	7	+926	6	40	36	1
Mirotice	90,52	16	-1,97	18	15 524	12	+936	4	96	105	15
Petrkovice	108,10	20	-5,18	19	11 117	20	-283	18	160	153	20
Plíškovice	89,87	14	+2,20	6	17 913	3	+1422	2	24	57	4
Přeštěnice	87,93	8	+0,76	12	18 927	1	+1531	1	144	53	3
Ražice	88,60	11	+1,01	11	14 947	16	-56	14	64	117	18
Sepekov	89,33	12	+0,31	13	17 733	4	+981	4	88	63	5
Záhoří	87,04	6	-5,70	20	16 189	9	-153	15	72	108	16

Poznámky k tab. II:

- Náklady na výkony včetně mimořádných výnosů v roce 1984 v Kčs — prosté pořadí
- Změna ukazatele proti roku 1983 — nejvyšší nárůst = pořadí 1, nejvyšší snížení = pořadí 20
- Hrubá zemědělská produkce na ha z. p. — prosté pořadí
- Změna ukazatele proti roku 1983 — nejvyšší nárůst = pořadí 1, nejvyšší snížení = pořadí 20
- Normované pořadí — pořadí podniku podle pořadí v pásmu výrobních podmínek × počet ukazatelů

III. Vyhodnocení kritérií socialistické soutěže zemědělských podniků za rok 1984

Zemědělský podnik	Plnění plánu HZP	Body	Nárůst HZP/ha	Body	Zisk/ha	Body	Spotřeba jadra	Body	Součet bodů	Pořadí
Albrechtice	104,7	30	+1341	11	2075	15	30,5	9	256	13
Bernartice	84,8	—	—138	1	1467	4	42,5	2	171	19
Branice	105,3	30	+1651	15	1938	11	37,5	3	277	9
Čimelice	101,2	26	+1855	17	1010	3	12,5	19	205	18
Čížová	110,9	36	+1177	8	1742	9	21,5	17	322	1
Dražič	99,4	24	+2867	20	2067	14	45,5	1	228	15
Hradiště	99,7	24	+1827	16	1623	6	26,0	12	272	11
Hřejkovice	104,2	29	—51	2	2469	17	30,5	9	261	12
Chyšky	103,2	28	+536	3	1789	10	30,0	10	289	6
Kestřany	105,1	30	+1141	7	2523	19	35,5	4	274	10
Kovářov	108,1	33	+1348	12	2515	18	31,0	7	297	4
Milevsko	100,3	25	+734	5	925	2	24,5	15	224	16—17
Lety	109,2	34	+1305	10	2759	20	29,0	11	304	3
Mirotice	108,2	33	+722	4	1524	5	11,5	20	246	14
Petřkovice	99,1	23	+827	6	—1039	1	25,0	14	170	20
Plíškovice	110,4	36	+2013	18	1725	8	18,5	18	283	7
Přeštěnice	98,5	22	+2721	19	2159	16	25,0	14	282	8
Ražice	104,0	29	+1607	14	1723	7	23,5	16	290	5
Sepekov	107,9	33	+1570	13	1985	12	32,5	5	311	2
Záhoří	101,7	27	+1301	9	2062	13	31,5	6	224	16—17

Poznámky k tab. III:

- Plnění plánu hrubé zemědělské produkce v roce 1984 — za splnění na 100 % = 25 bodů, za každé + 1 % = + 1 bod, za každé — 1 % = — 2 body
- Nárůst HZP na 1 ha z. p. proti skutečnosti 1983 — 1. pořadí = 20 bodů, 20. pořadí = 1 bod
- Dosažený zisk na 1 ha z. p. v roce 1984 — 1. pořadí = 20 bodů, 20. pořadí = 1 bod
- Nejvyšší spotřeba jadrných krmiv v roce 1984: na 1 l mléka, na 1 kg přírůstku skotu ve výkrmu, na 1 kg přírůstku prasat ve výkrmu — 1. pořadí = 20 bodů, 20. pořadí = 1 bod (podle pořadí za mléko a přírůstky ve výkrmu skotu a prasat)

všech okresů Jihočeského kraje, samozřejmě v členění a skladbě ukazatelů, o jejichž důležitosti je sama přesvědčena.

Trvalé využití přehledů zjišťujeme i u okresních politických orgánů.

V současné době stojíme před plněním náročných úkolů 8. pětiletky. Plně si uvědomujeme, že pokud skutečně dojde k prohloubení dělby činnosti mezi řídicími články státní a chozrasčotní (podnikové) sféry řízení a uplatnění snahy o zvýšení odpovědnosti chozrasčotní sféry za využívání výrobních podmínek a výrobních prostředků i posuzování dosahované úrovně výroby především z hlediska její efektivity, bude nutné najít nový obsah našich přehledů. Oprávněně předpokládáme i vyšší podíl nadřízených resortních orgánů při koncepci jednotného systému rozborů s využitím automatizované informační soustavy.

Závěrem je nutno podtrhnout zvyšující se tlak výrobních podniků na to, aby jejich morální hodnocení skutečně vycházelo z komplexního „ohodnocení“ všech jejich jednotlivých přínosů, úspěchů i neúspěchů a nebylo nadále jen souhrnem dosaženého pořadí v hektarových výnosech, přírůstcích a doživosti, ztrát v rostlinné a živočišné výrobě a celé řady ekonomických ukazatelů. Hmotné hodnocení zemědělských podniků je dáno systémem regulace tvorby a použití prostředků na odměny i pravidel pro použití dosaženého zisku (či způsobu úhrady překročeného rozdělení hospodářského výsledku).

Prozatím se ale ještě často stává, že podnik dosahující takřikajíc v tichosti vysokých podílů z hmotného hodnocení je morálně řadou dílčích ukazatelů zařazován na nelichotivé místo v pořadí podniků. Morální hodnocení tu pak ztrácí význam, navíc může představitele zemědělského podniku utvrzovat v názoru, že střední články řízení jsou přinejmenším nepoučené. Zdokonalená soustava nás proto nesmí přistihnout nepřipravené. Na druhé straně to však neznamená ústup od kontroly dílčích ukazatelů: spíše je nutno postupovat opatrněji než dosud při jejich interpretaci.

Příložené tabulky si kladou za cíl ilustrovat využití ukazatelů v přehledech, v interních rozbořech i pro socialistickou soutěž zemědělských podniků v okrese (tab. I – III).

ZÁVĚR

Analýza ekonomické efektivity představuje významný nástroj řízení zemědělské výroby na úrovni okresní zemědělské správy (OZS). Práce se soustavou ukazatelů v okrese Písek má delší než dvacetiletou tradici. Lze říci, že vývoj používaných ukazatelů se postupně přibližoval teoretickému chápání kategorie ekonomické efektivity. Přehled ukazatelů, sestavený do tabulek, poskytuje přehled o jednotlivých podnicích, umožňuje stanovit pořadí, konfrontovat pořadí mezi podniky i mezi ukazateli (u stejného podniku) apod. Takto získané přehledy se jeví jako velmi užitečné v podnicích a také na úrovni OZS.

Došlo 24. 4. 1986

CHVÁLA P., Okresní zemědělská správa, Nádražní ul., 397 01 Písek

Analýza ekonomické efektivity na úrovni OZS

Zeměd. Ekon., 32, 1986, č. 8, s. 655–662. — 3 tab., res. čes., rus., angl., něm.

OZS, zemědělské podniky, efektivity ekonomická, ukazatele, pořadí podniků, intenzifikace, analýza ekonomická, aspekty aplikace

Článek ukazuje aplikaci teorie i metodologie analýzy ekonomické efektivity na úrovni okresní zemědělské správy (OZS). Autor zobecňuje mnohaleté zkušenosti nadpodnikového orgánu řízení — OZS — v okrese Písek, který v současné době řídí 20 zemědělských podniků. Považuje ekonomickou analýzu za významný nástroj řízení, který napomáhá intenzifikaci zemědělské výroby. Článek obsahuje tabulkové přehledy o výsledcích hospodaření podniků.

ХВАЛА П., Районное с/х управление, Надражни ул., 397 01 Писек

Анализ экономической эффективности на уровне РСХУ

Zeměd. Ekon., 32, 1986, № 8, с. 655–662. — 3 табл., рез. чешск., русск., англ., нем.

РСХУ, хозяйства, экономическая эффективность, показатели, очередность хозяйств, интенсификация, экономический анализ, аспекты применения

В статье приводится применение теории и методологии анализа экономической эффективности на уровне районного с/х управления (РСХУ). Автор обобщает многолетний опыт вышестоящего органа управления — РСХУ — в районе Писек, которому подчиняются 20 с/х предприятий. Экономический анализ считается важным рычагом управления, способствующим интенсификации с/х производства. Приводятся табулярные обзоры результатов хозяйствования предприятий.

CHVÁLA P., District Agricultural Administration, Nádražní ul., 397 01 Písek

Analysis of Economic Effectiveness on the Level of District Agricultural Administration

Zeměd. Ekon., 32, 1986, No. 8, pp. 655–662. — 3 tabs, summaries in cs, ru, en, de

district agricultural administration, agricultural farms, economic effectiveness, indicators, order of farms, intensification, economic analysis, aspects of application

Application of the theory and methodology of analysis of economic effectiveness is described at the level of the District Agricultural Administration (DAA). Long-termed experience of the central management organ — DAA — in the Písek district currently supervising 20 co-operative farms, is generalized. Economic analysis is considered an important tool in management, contributing to the intensification of agricultural production. Tabular surveys of the results of the farm economy are presented.

CHVÁLA P., Kreis-Landwirtschafts-Verwaltung, Nádražní ul., 397 01 Písek

Analyse der ökonomischen Effektivität auf der Ebene der KLV

Zeměd. Ekon., 32, 1986, Nr. 8, S. 655–662. — 3 Tab., Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtech.

KLV, Landwirtschaftsbetriebe, ökon. Effektivität, Kennziffern, Betriebsreihenfolge, Intensivierung, ökon. Analyse, Anwendungsaspekte

Im Beitrag wird die Anwendung der Theorie und Methodologie der Analyse der ökonomischen Effektivität auf der Ebene der Kreis-Landwirtschafts-Verwaltung (KLV) dargelegt. Der Autor verallgemeinert die mehrjährigen Erfahrungen der überbetrieblichen Leitung durch die KLV im Kreis Písek. Das betrifft gegenwärtig 20 Landwirtschaftsbetriebe. Die ökonomische Analyse wird als bedeutendes Instrument angesehen für deren Leitung, welches zur Intensivierung der landwirtschaftlichen Produktion beiträgt. Ferner werden Tabellenmäßige Übersichten über die Wirtschaftsergebnisse der Betriebe angeführt.

Adresa autora:

Ing. Petr Chvála, CSc., Okresní zemědělská správa, Nádražní ul., 397 01 Písek

SOUČASNÉ POHLEDY NA ZAJIŠTĚNÍ VÝŽIVY

J. Hrubý: Rok 2000. Co budeme jíst dnes a zítra? Praha, Mladá fronta 1985, 216 stran

Autor se ve své publikaci zabývá problémem výživy lidstva jako jedním z uznávaných globálních problémů, bez jehož řešení a vyřešení by se svět 21. století dostal do katastrofálních rozporů a jehož řešení předpokládá celosvětovou spolupráci.

Seznamuje s významem výživy, jejími charakteristickými rysy, ukazuje postavení problému výživy ve světových souvislostech. Umožňuje čtenáři, aby získal přehled o výživě lidstva a jejím vývoji v minulosti jak z hlediska celosvětového, tak v členění podle geografického hlediska, z pohledu bohatých a chudých zemí a z pohledu třídního rozdělení světa.

Kniha je rozvržena do dvanácti kapitol s úvodem, předmluvou a závěrem. Autor vychází zejména ze studia materiálů FAO, další odborné literatury a excerpce statisticko-ekonomických údajů; uvádí řadu ilustrujících tabulek, schémat a grafů.

V první kapitole autor dokládá význam výživy pro člověka ustavením nové vědecké disciplíny – vědy o výživě – po 2. světové válce a Mezinárodní unie nutričních (výživových) věd (IUNS). Výživu člověka je nutno chápat ve společenském měřítku jako výživu obyvatelstva. Té je téměř výhradně věnována pozornost. Dále jsou charakterizovány základní obecné rysy výživy zejména z hlediska biologických a ekonomických aspektů. Autor poukazuje na ekonomickou závažnost výživy, čehož logickým důsledkem je vytvoření vědeckého oboru ekonomika výživy, který je jednak součástí vědy o výživě a jednak součástí ekonomických věd.

Autorem byla ekonomika výživy definována jako „ekonomická disciplína, která sleduje ekonomické jevy a souvislosti při uspokojování potřeby výživy a z hlediska této potřeby, tzn. především ve sféře spotřeby, ale i v předchozích sférách procesu reprodukce“. V tomto pojetí je problematika výživy rozvíjena v jednotě biologického a ekonomického pohledu.

Tato snaha se projevuje ve čtyřech základních aspektech:

1. v pojetí potřeby výživy (viz doporučené dávky potravin),
2. v systémovém přístupu,
3. v hodnocení uspokojování potřeby výživy,
4. v uplatnění potřeby výživy v ostatních sférách procesu reprodukce, především ve sféře výroby.

V druhé kapitole autor začíná *problém výživy do širokých souvislostí globálních problémů lidstva.*

Třetí kapitola se zabývá otázkou *zajištění výživy obyvatel naší planety*, což je určováno dvěma rozhodujícími veličinami: počtem obyvatel a zemědělskou výrobou. S použitím naší i zahraniční literatury, zejména materiálů FAO, předkládá autor údaje o vývoji spotřeby potravin ve světovém měřítku

a o výživové hodnotě potravin, které pak podrobuje hodnocení z hlediska potřeby výživy na základě tzv. výživové spotřební bilance (tj. konfrontace údajů o spotřebě s fyziologickým doporučeným příjmem – výživovými doporučenými dávkami).

V souvislosti s tímto hodnocením se zabývá též problematikou hladu a hladovějících ve světě, včetně úvah o příčinách a výhledu do budoucnosti. Významné je tvrzení, že neexistuje nedostatek potravin, ale že nepříznivá situace je vyvolána ekonomickými podmínkami, přičemž řešení je v zajištění rovnováhy mezi potravinami a obyvatelem.

V dalších kapitolách rozpracovává autor *problematiku výživy populace z hlediska geografického členění* (podle kontinentů), *z hlediska ekonomického členění* (bohaté a chudé země) a *z hlediska politického členění* (kapitalistické a socialistické země) za použití stejného metodického postupu jako v předcházející kapitole charakterizující světový vývoj. Předkládá statistické údaje, jimiž charakterizuje spotřebu potravin, jejich nutriční hodnotu a hodnotí vývoj těchto ukazatelů pomocí výživové spotřební bilance s výhledem do budoucnosti.

Dochází k závěru, že existují reálné naděje na budoucí zlepšení výživy obyvatelstva, která je v současné době na nízké úrovni v Africe, Asii a Jižní Americe, přičemž naopak v Severní a Střední Americe, Evropě a Oceánii se setkáváme s neracionálně vysokou spotřebou potravin. Oba typy nedostatečné i nadměrné výživy jsou spojeny s negativními zdravotními důsledky a tím i s vážnými důsledky ekonomickými.

Materiály FAO jsou základem analýz a rozborů; při hodnocení úrovně uspokojování potřeby výživy používá autor pro příjem energie dat FAO a pro ostatní výživové faktory orientačně doporučené dávky pro průměrného obyvatele ČSSR.

Zvláštní pozornost je dále věnována *historii snah o zlepšení výživy světové populace*, přičemž je zdůrazněn význam Světové organizace pro výživu a zemědělství (FAO), která sehrála nesporně nejzávažnější úlohu v historii snah o zlepšení výživy obyvatelstva světa. Za významný mezník této historie považuje autor založení Světového potravinového programu roku 1963 s cílem zabezpečovat potravinovou pomoc rozvojovým zemím, a svolání Světové potravinové konference roku 1974, která přijala historickou Deklaraci o vymýcení hladu a nedostatečné výživy.

Konference položila důraz na:

1. zvýšení výroby potravin v rozvojových zemích,
2. zlepšení spotřeby potravin v rámci příjmové politiky a politiky zaměstnanosti,
3. vytvoření systému potravinové bezpečnosti, který je zaměřen proti nebezpečí z nedostatku i obchodní spekulace.

Důležitou úlohu má i roku 1972 založená Univerzita spojených národů, která zaměřuje svou pozornost prioritně na problém hladu ve světě, a mnohé další organizace OSN.

V následující osmé kapitole autor poukazuje na *nezbytnost řídit výživu obyvatelstva odpovídající výživovou a potravinovou politikou jednotlivých zemí*, což je předpokladem výživové a potravinové politiky světové. Vychází přitom z několikaletého vlastního výzkumu, jehož výsledky byly shrnuty v jeho studii *Výživová a potravinová politika v rozvinuté socialistické společnosti* (Academia 1983).

Na základě definice výživové a potravinové politiky jako „koordinované

společenské činnosti ve všech sférách reprodukčního procesu a v oblasti výchovy, zaměřené na dosažení racionální výživy obyvatelstva, tj. takové výživy, která odpovídá poznatkům vědy o výživě a přihlíží ke spotřebitelským i celospolečenským požadavkům“ analyzuje autor tuto problematiku v rozvojových, kapitalistických i socialistických státech. Pozitivní je konstatování, že byla ve světovém měřítku vytvořena příznivá atmosféra, v řadě zemí byly stanoveny více nebo méně konkrétní cíle této politiky a jsou promítány do hospodářských plánů.

V další části publikace podtrhuje autor rozhodující význam zemědělské výroby pro výživu obyvatelstva, a to v několika směrech, především množstvím vyrobených potravin, jejich výživovou hodnotou, sezónností výroby apod.

Potřeba výživy je naopak zase rozhodujícím ukazatelem pro zaměření zemědělské výroby. Světová zemědělská výroba je v tomto případě charakterizována ukazateli jako je rozložení zemědělské půdy, hektarové výnosy obilovin, strojové vybavení, počet pracovníků, rozdíly mezi rostlinnou a živočišnou výrobou, investice atd.

Dále autor předkládá výhled vývoje výroby potravin a vývoje celé zemědělské výroby ve světovém měřítku na základě údajů FAO. Zejména se zaměřuje na možnosti zvyšování zemědělské výroby extenzivním i intenzivním přístupem. Stoupající požadavky na zemědělskou výrobu vyplývají jednak z vzestupu počtu obyvatelstva světa a jednak z vzestupu ekonomické úrovně tohoto obyvatelstva, což vede ke zvýšené poptávce po potravinách.

Důležitou součástí publikace je rozbor nejvýznamnějších výhledových studií, které se věnují problému výživy. Jde o studii FAO Zemědělství k roku 2000 z roku 1979, která je věnována perspektivám světového zemědělství a politickým opatřením v této oblasti se zvláštním zaměřením na rozvojové země.

Dále autor analyzuje rozsáhlý americký dokument Zpráva o světové situaci v roce 2000 (z roku 1980), určený prezidentu USA, v němž má výživa důležité místo, a konečně se zabývá též dosavadními výsledky Programu potravin a zemědělství z roku 1981, kterým se zabývá Mezinárodní ústav pro aplikovanou systémovou analýzu (IIASA).

Také v ČSSR je věnována prognóze spotřeby potravin značná pozornost. Prognostické úvahy vycházejí ze tří základních hledisek: potřeby výživy, spotřebitelské poptávky a ekonomických možností (výroba a dovoz), přičemž autor ukazuje prioritu posledního hlediska vzhledem k nutnosti zvyšování soběstačnosti v oblasti potravin.

Při realizaci správného zaměření vývoje výživy přikládá autor značný význam orientaci a výchově spotřebitelů ve směru racionalizace výživy. V souvislosti s tím odpovídá na otázky kam orientovat (ve směru modelů racionální výživy), jak orientovat (permanentně), koho orientovat (celou veřejnost) v otázkách výživy.

V závěrečné kapitole *Co bude po roce 2000* autor konstatuje, že „zásadní řešení problému výživy obyvatelstva světa je podmíněno hlubokými sociálními změnami. Jen ty mohou vést k vytvoření takových ekonomických podmínek, které by umožnily spravedlivé rozdělení zemědělských výrobků všem obyvatelům světa podle jejich potřeb“.

S použitím ukazatelů demografického vývoje, potřeby výživy a možností zemědělské výroby odvozuje autor úvahy o cestách k realizaci řešení světového výživového problému. Převážně optimistické odkazy budoucího vývoje jsou výsledkem jednak dlouhodobých snah o zlepšení výživy obyvatel světa, které

mají již svou historii, dále poznatku, že výživu lidí nelze ponechat živelnosti, ale je třeba ji systematicky ovlivňovat.

V celé publikaci je poukazováno na nutnost komplexního přístupu k celému výživovému problému. Jde o rozsáhlý komplex problémů, který by mohl být předmětem knihy podstatně většího rozsahu. Lze však plně souhlasit s jejím koncepčním zaměřením i celkovým vymezením zkoumané problematiky, což autorovi umožňuje výstižný a ucelený pohled na dané téma.

Je třeba zdůraznit, že problematika budoucí výživy lidstva je záležitostí velmi obtížnou, složitou a rychle se vyvíjející. Recenzovaná publikace vyznívá tak, že adekvátní výživa lidí je rozumným cílem, a ukazuje směry, jimiž je třeba přistupovat k realizaci tohoto cíle. Autorovi se podařilo zachytit problematiku v její dynamičnosti a vyjádřit se k jejím nejpodstatnějším aspektům, stejně jako realisticky posoudit možnosti budoucího vývoje. Možnosti perspektivního zajištění výživy lidstva přitom nepřeceňuje, ale také nepodceňuje.

Tato monografická publikace je výsledkem dlouhodobé vědecké práce autora v oblasti ekonomiky výživy a navazuje na dosud u nás i v zahraničí publikovaná vědecká pojednání. Jistě se stane předmětem zájmu nejen zainteresovaných pracovníků ekonomického výzkumu a praxe, ale i širší čtenářské veřejnosti, zejména mladé generace, v jejímž nakladatelství vychází jako titul edice Lidstvo na prahu 21. století.

ing. Josef Hubáček, CSc.

POKYNY PRO AUTORY VĚDECKÉHO ČASOPISU ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Časopis uveřejňuje studie, rozbor a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu z oboru ekonomika zemědělství a výživy. Kromě těchto prací uveřejňuje v rubrikách Z vědeckého života a Ze zahraničí kratší aktuální zprávy a v rubrice Z nové ekonomické literatury kritické rozbor nových publikací.

Ke každé práci je nutné připojit prohlášení autorů o tom, že práce nebyla publikována jinde, a souhlas vedoucího pracoviště s jejím uveřejněním. Autor je plně odpovědný za původnost práce a za její věcnou a formální správnost.

O uveřejnění práce rozhoduje redakční rada časopisu, a to se zřetelem k lektorským posudkům, vědeckému a společenskému významu, aktuálnosti a kvalitě práce. Redakční rada také rozhoduje o event. sporných otázkách.

Rukopisy neuplné nebo s jinými závadami v uspořádání článku vrátí redakce k přepracování. Proto by autoři ve vlastním zájmu měli dodržovat tyto pokyny:

Základní členění práce

N á z e v práce má stručně vystihovat její náplň a zaměření. Neužívá se v něm zkratk.

Ú v o d (bez nadpisu) má stručně vystihnout vědecký, politický, ekonomický i praktický význam práce, současný stav studované otázky v ČSSR i v zahraničí a účel výzkumu.

Práce má být členěna na kapitoly, má v ní být popsána použitá metodika (není-li původní, uveďte odkaz na literaturu), výsledky vlastní práce a jejich rozbor, zhodnocení práce ve vztahu k dříve publikovaným výsledkům (doplňte odkazy na literaturu).

S o u h r n má podat stručný obsah článku, má poukázat na nově získané informace a fakta s označením jejich závažnosti, popř. osvětlit podstatné části nových výsledků, nového postupu nebo techniky. Má být podán celými větami, může obsahovat i návrh na využití v praxi nebo v dalším výzkumu, pokud to autor nerozvede ještě dále v z á v ě r u.

L i t e r a t u r a uvedená na závěr článku má obsahovat seznam jen těch literárních pramenů, na které se autor odvolává v textu. Do seznamu se zařazují autoři podle abecedy, bez číslování, každá citace na novém řádku.

A d r e s a p r a c o v i š t ě a u t o r ů — autor uvede své plné jméno, akademické, vědecké a pedagogické tituly a přesnou adresu svého pracoviště (včetně směrovacího čísla).

A n o t a c e slouží jako podklad k překladům do ruštiny, angličtiny a němčiny. Má stručně vystihnout obsah článku.

Technické pokyny

Úprava rukopisů má odpovídat ČSN 88 0220. Tabulek, grafů a jiných příloh má být jen nezbytně nutný počet. N e p ř i p o u š t í s e d u p l i c i t a t a b u l e k a g r a f ů.

R u k o p i s má být napsán strojem po jedné straně papíru formátu A4 s dvojitou mezerou mezi řádky (60 klepů na řádek, 30 řádků na stránku). Dodává se originál s jednou kopií. Rukopisy psané perličkovými typy nemohou být redakcí přijaty.

I l l u s t r a č n í m a t e r i á l a t a b u l k y se zařazují na zvláštní listy na konec rukopisu za text, v textu musí být na ně odkaz.

Pokud autor používá v práci zkratk jakéhokoliv druhu, je nutné, aby byly aspoň jednou vypsány, aby se předešlo omylům.

Ilustrační materiál (obrázky, schémata, diagramy apod., obecně označované jako obr.) má být nepodlepený, kreslený tuší na bílém nebo průsvitném papíře, písmo psané pomocí šablony. Může být dodán v pracovním provedení. Obrázky se číslují průběžně arabskými číslicemi a titulky k nim se uvedou souhrnně na zvláštním listě (nezakresluje se do obrázku). Zařazení obrázků v textu se vyznačí příslušným odkazem.

Tabulky musí být dodány samostatně, průběžně číslovány římskými číslicemi a opatřeny titulky. Musí být přehledné, jasné a logicky uspořádané, s minimálním počtem sloupců a s přesně a úplně vyznačeným záhlavím, bez zkratk. Jejich umístění v textu se vyznačí příslušným odkazem.

Matematické vzorce jednoduché je možno psát na stroji, složitější musí být do textu vepsány perem velmi pečlivě a zřetelně. Nad a pod rovnicemi je třeba vynechat nejméně jeden řádek. Zvláště pečlivě je třeba psát a umisťovat indexy, exponenty a modifikující značky. Zřetelně je nutno vyznačit rozdíl mezi velkými a malými písmeny, mezi písmenem l a číslicí 1 a správně a zřetelně psát písmena řecké abecedy. Je nutno také tužkou označit písmena, která se mají sázet tučně (vektory, matice).

Délka rukopisu

nemá přesáhnout (včetně tabulek a grafů) 15 strojových stran (v rubrikách 8 stran).

Měrové jednotky

musí odpovídat ČSN 01 1300, která je pro časopis závazná a vychází z Mezinárodní soustavy jednotek (SI).

Citace literatury

se řídí ČSN 01 0197. Odkaz na literaturu se uvádí v textu příjmením autora a rokem vydání, odděluje se od textu závorkou: ... jak uvádí Stárek (1973) ... Někteří autoři (Novák 1973, Kovář 1974) tyto problémy řeší ... Uvádíme příklady citace:

a) jednosvazkového díla:

LOM, F. aj.: Zemědělská ekonomika. 1. vyd. Praha, SZN 1971, 431 s.

b) článku v časopise:

VÍTEK, M.: Dynamický model zemědělské výroby. Zeměd. Ekon., 20, 1974, č. 1, s. 1–10.

c) výzkumné zprávy:

STÁREK, V. aj.: Systémová analýza zemědělsko-potravinářského komplexu ČR. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZV 1973.

Korektury

Za definitivní text práce je třeba považovat rukopis. Stránkový obsah článku zasláný autorovi ke korektuře je určen jen pro opravy chyb tiskárny nebo chyb vzniklých přepisem. Odůvodněné větší doplňky nebo změny ve stránkových obtazích budou realizovány jen v nejkrajnějším případě. Autor je povinen věnovat korekturám, zejména ověření všech vzorců a číselných údajů v tabulkách i v textu, co největší pozornost a péči. Redakce není povinna respektovat zřetelně chybné nebo nejasně vyznačené korektury autora a jeho plně nezdůvodněné či sporné zásahy. Obsahy stránek musí autor ve stanoveném termínu vrátit.

Choma D.: K problematice intenzifikace se zaměřením na fondovou a materiální náročnost výroby	585
Krilek J.: Pojetí intenzity zemědělské výroby a její vztah k ekonomické efektivnosti	587
Ambroš P.: K otázkám merania ekonomickej efektívnosti poľnohospodárskej výroby	603
Choma D.: Podnikové aspekty materiální a fondové náročnosti výroby	617
Jůze R.: Zhodnocení vývoje intenzifikace zemědělské výroby	631
Vacek J.: Objektivizace ekonomického hodnocení a cenové tvorby zemědělské techniky	643
Chvála P.: Analýza ekonomické efektivity na úrovni OZS	655

Z nové ekonomické literatury

Hubáček J.: Současné pohledy na zajištění výživy (J. Hrubý — Rok 2000. Co budeme jíst dnes a zítra?)	663
--	-----

СОДЕРЖАНИЕ

Хома Д.: О проблематике интенсификации с учетом фондоемкости и материалоемкости производства	585
Крилек И.: Понятие интенсивности сельскохозяйственного производства и ее отношение к экономической интенсивности	587
Амброш П.: К вопросу измерения экономической эффективности с/х производства	603
Хома Д.: Хозяйственные аспекты материалоемкости и фондоемкости производства	617
Юза Р.: Оценка развития интенсификации сельскохозяйственного производства	631
Вацек Я.: Объективизация экономической оценки и ценообразования сельхозтехники	643
Хвала П.: Анализ экономической эффективности на уровне райсельхозуправлений	655

Из новой экономической литературы

Губачек Й.: Современные аспекты обеспечения пропитания (Й. Грубы — 2000 год. Что мы будем есть сегодня и завтра?)	663
---	-----

CONTENTS

Choma D.: The Problems of Intensification with respect to the Fund and Material Requirements of Production	585
Krilek J.: Conception of the Intensity of Agricultural Production and its Relation to Economic Effectiveness.	587
Ambroš P.: Measuring the Economic Effectiveness of Agricultural Production . .	603
Choma D.: Farm Aspects of the Material and Fund Demands of Agricultural Production	617
Júza R.: Evaluation of the Development of Intensification of Agricultural Production	631
Vacek J.: Objectification of the Economic Evaluation and Price Formation in Farm Machinery	643
Chvála P.: Analysis of Economic Effectiveness on the Level of District Agricultural Administration	655

From New Economic Literature

Hubáček J.: Current Opinions of Food Provision (J. Hrubý — The Year 2000. What Shall we Eat Today and Tomorrow?)	663
--	-----

INHALT

Choma D.: Zur Intensivierungsproblematik vom Gesichtspunkt der Fonds- und Materialintensität der Produktion	585
Krilek J.: Begriff der Intensität der landwirtschaftlichen Produktion und dessen Beziehung zur ökonomischen Effektivität	587
Ambroš P.: Zu Fragen der Messung der ökonomischen Effektivität der landwirtschaftlichen Produktion	603
Choma D.: Betriebliche Aspekte des Material- und Fonds- bedarfs der Produktion .	617
Júza R.: Bewertung der Entwicklung der Intensivierung der landwirtschaftlichen Produktion	631
Vacek J.: Objektivierung der ökonomischen Bewertung und der Preisgestaltung der Landtechnik	643
Chvála P.: Analyse der ökonomischen Effektivität auf der Ebene der Kreislandwirtschaftsverwaltungen (KLIV)	655

Aus der neuen ökonomischen Literatur

Hubáček J.: Gegenwärtige Ansichten über die Sicherung der Ernährung (J. Hrubý — Das Jahr 2000. Was werden wir heute und morgen essen?)	663
--	-----